

МАРІЯ СТУАРТ

06
ТРАГЕДИЯ В 5 ДІЯХ.

Написав

ФРИДРИХ ШІЛЕР.

З німецької мови перекладав

Б. ГРИНЧЕНКО [В. ЧАЙЧЕНКО].

Видання Василя Лукича

Ціна 50 кр.

ЛЬВІВ, 1896.

Накладом Редакції „Зорі“.

З друкарні Наукового Тов. ім. Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

МАРІЯ СТУАРТ

ТРАГЕДИЯ В 5. ДІЯХ.

Написав

ФРИДРИХ ШЛЕР.

З німецької мови перевіршував

Б. ГРІНЧЕНКО [В. ЧАЙЧЕНКО].

Виданне Василя Лукича.

3182

ЛЬВІВ, 1896.

Накладом Редакції „Зорі“.

З друкарні Наукового Тов. ім. Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Л Ю Д И :

Єлизавета, королева англійська.

Марія Стúарт, королева шотландська, у тюрмі в Англії.

Роберт Дудлєй, граф Лейчестер.

Юрій Тальбот, граф Шрусбурі.

Вільгельм Сесіль, барон Борлейф, державний скарбівничий.

Граф*) Кент.

Вільгельм Девізон, державний писар.

Аміяс Павлет, лицар, доглядач Марїн.

Мортімер, його небіж.

Граф Обеспін, посланець французький.

Граф Белєвр, надзвичайний посланець від Франції.

Океллі, Мортімерів друг.

Дружон Друрі, другий доглядач Марїн.

---

*) Шан. перекладчик всюди уживає слова „Граф“. Ми змінили на загально уживане слово: „Іраф“. — *Ред.*

Мельвіль, її доморядець.

Бургоен, її лікар.

Ганна Кеннеді, її мамка.

Маргарита Курль, її надворна
дама.

Шеріф графства.

Офіцер гвардійський.

Французькі та англійські пани.

Сторожа королівська.

Англійської королеви слуги.

Шотландської королеви слу-
ги й служебки.

Перша дія.

У замкѣ Фотрінгай, у сьвітлиці.

Перший вихід.

Ганна Кеннеді, мамка шотландської королеви, палко сперечаєть ся з Павлетом що лагодить ся відчинити шафу. Дружон Друрі, його помічник, з ломом.

Кеннеді.

Як сьмієте ви це робити, пане?
Покиньте шафу цю!

Павлет.

А де у вас
Намисто дороге взялось? З горі
Ви скінули його; хотіли певне
Ви садівничого їм підкушити!
Лихий би взяв ці хитрощі жіночі!
Вже як дивлюсь і нишпорю я всюди,
А все ще й досі сховані скарбі.

(Пóраючись коло шафи).

Де сé було, — лежить там певне й більше.

Кеннеді.

Геть незвичайний! Таємниці
Тут королевині.

Павлет.

Їх саме я
Й шукаю. (Виймає папери).

Кеннеді.

Просто папірці усякі,
Писання, щоб сумні часі гулящі
В тюрмі хоч трохи скоротить.

Павлет.

Ото-ж
В гулящий саме час злий дух і брощь.

Кеннеді

Все по французькому.

Павлет.

Ще й гірш, бо так
Говорить ворог нашої держави.

Кеннеді.

До королеви вашої листів
Це спроби.

Павлет.

Я віддам... А це що? Ба!...
(Торкає таємну пружину й виймає з схованки
діямантові окраси).

На голову окраса королівська,
Багата на камінне дорозе,
З французькими лілями іще.

(До товариша):

До иньшого і це, Друрі, сховайте!

(Друрі виходить).

Кеннеді.

Яку ганебну кривду терпимó!

Павлет.

Бо поки в неї є що, — може шкоду
Чинити, — в неї все стає за зброю.

Кеннеді.

Зласкавтесь! З нашого життя останню
Окрасу не беріть! Безщасній їй —
Веселість — глянуть на стару пишнóту,
Бо иньше все ви відняли у нас.

Павлет.

Воно не пропаде. Як прійде час,
То й вернуть їй.

Кеннеді.

Ці голі стіни вздрівши, —

Хто скаже — королева тут живе?
Де тут намет блакитний над сидіннем?
Її нога, до килимів ізвикши,
Ступа́ тепер на цей твердій поміст!
На оливя́них тарілка́х, що їми

Найменша пані гордувала-б, — їсти
 Дають їй тут!

Павлєт.

Отак же чоловіка
 Свого вона у Стерлині гостила,
 Пючі з коханцем з кўбка золотого.

Кеннеді.

И тії дрібниці — дзеркала нема!

Павлєт.

Бо поки перед дзеркалом пишатись
 Своім обличчєм буде, — сподіватись
 І добувати ся свого не кине.

Кеннеді.

Нема й книжок розважитись душі.

Павлєт.

Їй біблія душі в науку є.

Кеннеді.

І лютню — й ту відняли у неї!

Павлєт.

Вона на їй цісні любовні грала.

Кеннеді.

Чи то-ж така доля мала бути
 Тій, щó була в колиці королева,
 Щó серед радощів та втіх зросла

При Медичісів пишному дворі?
 Не дósить, що віднято власть у неї, —
 Цяцькі убогі треба ще віднять!
 Велике серце у великім горі
 Життє людськє учіть ся розуміти,
 Але зрїкатись важко тих дрібніх
 Окрас в життю...

Павлет.

Вони псують нам серце,
 Що мусить каяти ся та каратись, —
 Приниженнем бо тільки та убозством
 Спокутувать життє розпустне можна.

Кеннеді.

Коли й вчинила за-молоду гріх, —
 То хай розсудить Бог та власне серце,
 А в Англії нема над нею сўддів.

Павлет.

Де зло чинила, там їй буде й суд.

Кеннеді.

Хіба в таких кайданах зло учиниш?

Павлет.

Змогла-ж вона з кайданів цих у сьвіта
 Сягнуть рукою, запалить війну
 В державі між своїх! На королеву, —
 Хай Бог її боронить! — Ізмогла
 Узброїти запеклих душоубців!

І з мурів цих хіба не підняла
 Вона злочинця Паррі й Бабінгтона
 На діло кляте — вбити королеву?
 Ці ґрати вдёржали її хіба
 Причарувати у Норфолька серце?
 У нашім краю голову найкращу
 Кат відрубав на жертву їй! І це
 Чи відстрашило божевільних тих,
 Що задля неї у безодню бігли?
 Ні, задля неї жертви все нові
 Й нові зіходять на поміст кривавий,
 І доти край цьому не прийде, поки
 Вона сама, виннійша над усіх,
 На тім помості жертвою не стане.
 О, проклятий той день, як цю Єлену
 Гостинно в себе край наш привитав!

Кеннеді.

Гостинно Англія її витала?
 Безщасна! З дня, в який на землю цю
 Ступила, просячи собі пособи,
 У родичів шукавши оборони,
 Її, зневаживши усі права
 Народні і повагу королівську,
 В неволю вкинуто, в тісній темниці
 Свої найкращі молоді літа
 В тяжкій журбі вона занашає.
 І ось тепер, як усього зазнала,
 Що є найгіршого в неволі, мов
 Найпоследуший лиходій, — її

Ведуть на суд і їй ганібний присуд —
 На смерть скарати — кажуть, — коро-
 [леву!...

П а в л ь т.

Забивцею вона до нас прийшла,
 Від люду гнана, скинена з престолу,
 Що запламіла гидко лиходійством,
 Як ворог в Англію вона прийшла
 Кривавий час гіспанської Марії
 Вернути, католицькою зробить
 Британію, щоб Франції продати!
 Умову едінбургську чом вона
 Відкинула? Чом не зрекла ся прав
 На Англію і двері із тюрми
 Не відчинила враз, пером черкнувши?
 Так ні, — в неволі краще бути їй,
 Терпіти втиски, — тільки-б величатись
 Порожньою титулою тією!
 Чому се так вона зробила? Тим,
 Що на лукаві заходи свої,
 Сплітаючи ворожії змовляння,
 Кладе надію і з тюрми цей острів
 Так сподіваєть ся завоювать.

К е н н е д і.

Глузуєте ви, пане! Ви суворість
 Єднаєте із посьміхом гірким.
 Чи можна-ж їй такії мрії мати,
 Коли тут замуровано її
 Живцем, що ні розважливеє слово

Ні з рідної країни дружній голос
 Не досягне? Кóли давно не бачить
 Вона обличчя людського, хіба
 Похмурого темничника узрїть!?
 Коли недавно родич ваш суворий
 Зробив ся сторожем новим до неї
 І вже кують новїї ґрати їй!?...

П а в л ь т.

Від хитрощів її не захищають
 Нїякі ґрати. Бо чи мóжу знати,
 Що ґрати ті ніхто не підпиляв,
 Що — глянути міцні — помости, мури
 В серéдині вже не порожні суть,
 І що як сплю, то не впускають зраду?
 Повинність клята — берегти лукаву,
 Щó кáверзи силігá! Від мене страх
 Прогонить сон; в ночі, як та мара,
 Ходжу, дивлюсь: замки чи цілі? варта
 Чи вірна? І що дня тремчу уранці,
 Бо думаю: справділи ся страхи!
 Та дяка Богови: надїю маю,
 Що незабаром все скінчить ся вже,
 Бо краще берегти мені у пеклі
 Проклятї душі, нїж цю королеву
 Лукаву, хитру...

К е н н е д і.

Ось вона сама.

Павлет.

Хрест у руках несе, а в серці гордість
Та грішні бажання світові.

Другий вихід.

Марія під накриттем, з Розп'яттем у руці.
Ті, що й були.

Кеннеді

(поспішаючись до неї назустріч).

О, королево! топче нас нога
Тиранська, і нема утіскам краю.
Що дня все страждання нові, ганьба
На голову твою державну.

Марія.

Втиш ся!

Скажи, що сталося!

Кеннеді.

Глянь, розбито шафу,
Твої папери й скарб єдиний твій,
Що важко так було обратувати,
Останнє з французького посагу
Узято — й королівського нічого
Не маєш ти: загарбано усе.

Марія.

Розваж ся, Ганно: сі цяцьки не роблять
Ще королевою; зневажно можуть

Поводити ся з нами, та поваги
 Відняти в нас не можуть. Звикла я
 До всячини у Англії, то й це
 Здолаю перетерпіти. Ви, пане,
 Те силоміць забрали, що сама
 Хотіла вам сьогодні я віддати.
 В паперах тих ви знайдете листа
 Сестрі моїй, англійській королеві.
 Мені ви дайте слово, що його
 До рук самій їй чесно віддастé,
 Борлейфови невірному не давши.

П а в л ь т.

Подумаю про це...

М а р і я.

Повинні зміст
 Його ви, пане, знать. В цьому листі
 Великої прошу я ласки в неї:
 Розмови з нею, — я її ще й досі
 Не бачила. Покликано мене
 На суд з людей, що їх собі за рівних
 Вважають не могу, щирою до їх
 Не могу быть; Єлизавета-ж роду
 І по́лу, й стану одного зо мною:
 Сестрі і королеві й жінці — їй
 Самій признатись могу...

П а в л ь т.

Часто, леді,

Звіряли честь свою і долю ви
Людя́м, далеко менш поваги вартим.

Марія.

Ще ласки однії прошу я там, —
Нелю́дським би було мені її
Не дати: здавна я в тюрмі не мала
Церковної розваги й від сьвятого
Причастя благодаті. Певне та,
Що волю в мене відняла й престіл
І важить на моє життє, — не хоче
Мені замкнути і небесну браму.

Павлет.

Аби схотіли, а декан тутешній...

Марія

(перепиняє його швидко).

Декана я не хочу! Вимагаю
Сьвященика я від своєї церкви.
Ще хочу писаря та нотаря,
Мою останню волю щоб списати.
Журба, невільницької муки точуть
Мені життє. Боюсь, не довго вже
На сьвіті буду, і себе вважаю
Як перед смертю.

Павлет.

Робите гаразд.

Се ті думки, що вам їх лічить мати.

Марія.

І я непевна, що рука моторна
Того не зробить швидче, що журба
Помалу робить, — тим списати хочу
Духовницю і усьому, що маю
Порядок дати.

Павлет.

Ваша воля в тім.
Англійська королева вже-ж не схоче
Тим багатіти, що у вас відніме.

Марія.

Жінок та слуг зо мною розлучили —
Що з їми? де вони? Без служби їх
Прожити можу, та спокійна хочу
Я бути, знавши, що мої всі вірні
Без горя і в достатку пробувають.

Павлет.

Про всіх їх дбають. (Хоче йти).

Марія.

Ви уже йдетé?
З мого наляканого серця муку,
Ту муку, що воно терпíть, не знавши,
Що буде з їм, — не хочете ізняти?
Пильнують шпиги ваші добре так,
Що край мене відрізнено від сьвіту, —
Ніяка вість крізь мури ці не дійде.

В руках у ворогів моя вся доля;
 Вже місяць тяжко довгий поминув,
 Як сорок комісарів в замку цім
 Мене напали й з поспіхом зневажним,
 Неприготовану цілком, не давши
 На поміч оборонця, враз на суд,
 Ніде ще небувалий узяли.
 На виновачення, важкі й лукаво
 Посилітані, повинна я була,
 Затуркана, ухоплена зненацька,
 Відмову з голови давати враз.
 Прийшли вони як дүхи й знову зникли,
 Із тих часів мовчать зо мною всі.
 У вас у погляді даремно хочу
 Я прочитать, що гору узяло:
 Від друзів оборона та моя
 Невинність, чи ворожі злі поради.
 О, годі вам мовчать! Скажіть, чого
 Боятись маю й сподіватись можу?

Павлет (помовчавши).

Моліть ся, щоб гріхи вам простив.

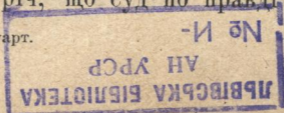
Марія.

На Божу ласку я надію маю
 І сподіваюсь, що й земнії судді
 Судити муть мене по правді теж.

Павлет.

Се певна річ, що суд по правді буде.

Марія Стюарт.

Марія.

Скінчив ся суд?

Павлєт.

Не знаю я.

Марія.

Мене

Присуджено?

Павлєт.

Не знаю я, міледі.

Марія.

Тут люблять швидко все робити. Може
Так саме несподівано, як сүдді,
На мене й душогуби нападуть?

Павлєт.

Готуйте ся до цього, то як прийдуть
Вони — і не злякають так, як сүдді.

Марія.

Ніщо мене вже не здивує, пане,
Із то́го, що насьмілить ся зробіть
Вестмінстерський той суд, яким керує
Борлєйфова й Гаттонова зненависть;
Я знаю, як англійська королева
Багато сьміє важитись робити.

Павлєт.

Боятись володár англійський може
Парляменту єдино та свого

Сумління. Перед цілим сьвітом він
Що скаже суд — не боячі ся зробить.

Третій вихід.

Ті, що й перш. Мортімер, Павлетів небіж,
входить і, ні трохи не зважаючи на королеву,
каже Павлетови:

Шукають, дядьку, вас. (Виходить так саме.
Королева обурюючись помічає се і вдаєть ся
до Павлета, що теж хоче йти за Мортімером).

Марія.

Іще прохання:

Як ви що маєте сказать мені, —
Від вас багато стерплю я, бо старість
Я поважаю вашу. Гордування-ж
Від молодого я знести не можу:
Зробить, щоб не терпіла я того.

Павлет.

За те, що вам погане, поважаю
Його. Еге, він не з отих дурних,
Що з сліз облесливих жіночих мнякнуть.
Він бачив сьвіт, вернувся з Парижа,
[з Раймсу,
Та предківське англійське серце вірне
Привіз до дому. Коло його, леді,
Ті ваші заходи — даремні всі. (Виходить).

Четвертий вихід.

Марія. Кеннеді.

Кеннеді.

І сьміє він у вічі се казати!
Немилосердно!

Марія (замислено).

Панувавши ми,
Облесників охоче дослухали,
То мусимо, Кеннеді добра, нині
Почути і суворії докори.

Кеннеді.

Як, леді дорогá, — так занепали
Ви духом? Ви, такі веселі перш,
Що і мене були все розважали,
Що не за смуток, а за легковажну
Веселість я сварила ся на вас?

Марія.

Її пізнала я — ту королівську
Дарилєєву кривавую мару —
Гнівна підводить ся з сирої ями
І по́ти проміж нас не буде згоди,
Аж поки я спокутую свій гріх.

Кеннеді.

Які думки!

Марія.

Забула, Ганно, ти,
Але я добре памятаю: нині
Знов ділови страшному роковини, —
Я по́стом, каяттём сьвяткую їх.

Кеннеді.

Та дайте спокій ви цій злій марі!
Ви довгорічнім каяттём те діло
І муками спокутували вже.
І небо й церква, що гріхи прощати
Від Бога має право, — те простили.

Марія.

Провина, прóщена давно, встає,
Облита кровю сьвіжою, із ями,
І мстіву чоловікову мару
Не прожене у яму ані хрест
В сьвященицьких руках, ні дзвін цер-
[ковний.

Кеннеді.

Але-ж не ви його убили — иньші.

Марія.

Так знала те й зробитись попустила,
Ще й звабила сама у смертну сїть.

Кеннеді.

Зменша провину молодість. Такі
Були ви молоді.

Марія.

Й тяжким гріхом
Я заплямїла молодість свою.

Кеннеді.

Образою кривавою, тяжкою,
Пихою вас тоді обурив той,
Кого із темряви кохання ваше
Мов Божою рукою підняло,
Кого через покій весільний ви
До трону довели, кого своєю
Розквітлою та пишною красою,
Коронаю вщасливили. Як міг
Забути він, що щастє те блискуче
Дало йому кохання ваше тільки!
Забув же недостойний і образив
Гидким підозрюванням та зневажним
Поводінням кохання ваше він —
Й від його ваші очі відвернулись.
Счез чарівник, що збавлював ваш по-
З гидких обіймів вирвали ся ви, [гляд,
Гнівні та їм гордуючи. А він —
Чи намагавсь вернути вашу ласку?
Прохав простити? Падав він до ніг
Вам, каючись, покращать обіцявшись?
Він не благав, поганий, той, хто ваш
Був твір, — вам королем хотїв він бути!
Він Річчія, улюбленця, сьпівця
Вродливого, убити перед вами
Звелїв! За кров криваво мстились ви.

Марія.

Кривава й надо мною пімета буде, —
Розважити мене хотівши, присуд
Сказала ти мені.

Кеннеді.

Ви непритомні
Були, як те зробило ся. Тоді
Сліпе кохання-божевілле вас
Ботвелєви рабою ізробило,
Страшному перелесникови. Він
Над вами панував тоді, страшній,
Як чоловік ваш, що хотів робив
І чарами пекельними, даннями
Він вас розпалював, сліпивши розум.

Марія.

А чари ті були — то тільки — сила
Його й моя несила.

Кеннеді.

Ні, кажу!
Пекельні дүхи він узяв на поміч,
Щоб засліпити розум ваш ясній:
Ви остороги дружньої не чули,
Не бачили, чи є в ділах звичайність,
На поговор людській ви не зважали,
І ваші ліця, що соромязливість
Перш червоніла ся на їх, — тоді
Огнем палали з прагненнів палких;

Таємного ви більше не ховали:
 Подужала Ботвелева розпустність
 Всю вашу соромливість: на́ віч всім
 Ви сьміливо свій сором появили.
 Шотляндський королівський меч йому
 Звеліли, душогубови, якого
 В слід проклинав народ, по Едінбургу
 Поперед вас нести, і обступили
 Державну раду військом ви, — де мусить
 Законність шанувати ся найбільше,
 Примусили, щоб судді з душогуба
 Страшну́ зняли провіну. І того
 Не дósить ще... О, Боже!...

Марія.

Докажи-ж:

І в церкі ще звінчала ся із їм.

Кеннеді.

Бодай би згинула, на віки й згадка
 Про вчинок сей! Страшній він і гидкий,
 Зробить розпустна тільки так могла;
 Але-ж ви не розпустна — я вас знаю,
 Я згодувала вас ізмалку. Серце
 У вас м'ягké і соромливість знає,
 Та легковажність — ось де ваша вада!
 Я знов кажу: це дүхи злі у мить
 В людські ввіходять груди й там у їх
 Страшне вчиняють і як знов у пекло
 Вертають ся вони, то покидають
 Тоді в нечистих грудях лютий страх.

По вчинку тім, щó так вас заплямів,
 Нічого більш ви злого не чинили;
 Як ви ставали кращою, сама
 Я бачила, — тим заспокійтесь ви
 І помиріте ся самі з собою;
 Хоча вам каятись і є чого,
 Та в Англії невинні ви єсте:
 Ані Єлисавета, ні парла́мент
 Англі́йський тут судити вас не можуть
 Нас гні́тить сила тут, — то перед цим
 Судом неправим сьміливо ставайте
 Як неповинная цілком ні в чо́му.
 (Мортімер стає на порозі).

Марія.

Хто се?

Кеннеді.

Небіж! Ідіте звідси!

Пятий вихід.

Ті, щó й перш. Мортімер несьміливо входять.

Мортімер (до Кеннеді).

Ідіть і бережіть коло дверей, —
 Я з королевою балакать маю.

Марія (поважно).

Будь, Ганно, тут!

Мортімер.

Не бійте ся, міледі!
 Дізнайтесь, хто я! (Подає листа).

Марія (дивить ся
на листа і, вражена, поступаєть ся назад).

Що се?

Мортімер.

Ідїть, Кеннеді!
Глядїть, щоб дядько нас не зуснив тут!

Марія (до Кеннеді, що вагаючись
дивить ся на королеву, мов питає поглядом):
Іди, іди! роби, що каже він.
(Кеннеді йде дивуючись).

Шестий вихід.

Мортімер. Марія.

Марія.

Се дядько, льотарингський кардинал,
Із Франції до мене пише! (читає) „Вірте
Ви Мортімерови, — він се вам дасть:
Він в Англії вам найщирїйший друг“.

(Дивуючись на Мортімера дивить ся).

Чи се можливо? Не манá се дурить?
Я думала, що сьвіт увесь забув
Мене і близько так знаходжу друга:
Темничників небїж, що у йому
Я ворога найбільшого вбачала,
Тим другом є!

Мортімер (падає навколїшки).

Простїте, королево,
Що вóрога я з себе удавав!

І важко й гидко се було робити,
Але-ж я тільки способом таким
Побачити вас міг і принести
Вам поміч і ратунок.

Марія.

Пане, встаньте!

Так несподівано це все, що я
Не можу від безмірного нещастя
Відразу до надії перейти.
Кажіть же все! Щоб щастеви повірить, —
Його я спершу зрозуміти мушу.

Мортімер (встає).

Час лине. Скоро дядько прийде мій,
А з їм зненавісна вам людина.
То перш ніж прийдуть з справою страш-
Почуйте, як вам Бог ратунок шле. [ноу,

Марія.

Він чудом всемогучий, шле його.

Мортімер.

Про себе перш скажу.

Марія.

Кажіте, пане!

Мортімер.

Мені було тоді вже двадцять років.
Я ріс, содёржуючи віру кріпко,
І звик ненавідіти папство змалку, —
Тоді мені схотіло ся безмірно

Уздріти суходіл. То я покинув
 І пуританські душні оселі,
 І рідний край — і швидко перебіг
 Я Францію, бажаючи так палко
 Італію побачити славетну.

Тоді було велике съвято. Шлях
 Захряс прочанами, і кожен образ
 Господень скрізь уквіччано квітками;
 Здавало ся, неначе съвіт увесь
 В небесне царство простував. Мене
 Та людська течія, вся віри півна,
 Теж захопила й понесла у Рим...

Що, королево, там мені зробилось,
 Як пишнії кольони перед мене,
 Склепіння триумфальнії постали
 Й мене, здивованого, Колізей
 Пишно́тою своєю обгорнув!
 Мене високий той скульптурний геній
 У свій ясний чудовий съвіт узяв;
 Я ще не знав, яку велику силу
 Умілість має: віра та, що в її
 Я зріс, — нена́видить її, — гордує
 Вона усім, що вабить почування,
 Шануючи саме безплотне слово.
 Що стало ся зо мною, як у церкву
 Ввійшов я й полила ся мов із неба
 Музіка й безліч постатів із стін,
 Із стелі мов живії виступали!
 Уся краса безмірна, все високе
 Вставало і жило перед моїми

Повитими у чари почуттями.
 Я бачив сам їх, божеств'яних, бачив
 І славословє янгольське й Різдво
 Христове, і його сьвятую Матір,
 І Троїцю, що сходила з небес,
 І осяйне Преображенне; бачив
 Велично-пишного отця сьвятого —
 Він службу Божу правлячи, народ
 Благословляв... Дурниця проти цього—
 Усе камінне дороге, все злото
 Блискуче, що в царів земних буває:
 Єдиний він у сьйві божеств'янім,
 Його оселя справжній рай, бо все
 У їй не від землі — від неба єсть.

Марія.

Ой пожалійте! не кажіте більш!
 Життя яснóго тут ви не малюйте:
 Безщасна я, в неволі!...

Мортімер.

Королево!

І я в їй був, але-ж моя темниця
 Розпала ся, і вільною почувалась
 Душа, витаючи життя новóго
 Ясне свитанне. Заприсягсь я книгу
 Ненавидіти темну та вузку
 І сьвіжим уквіччати ся вінком,
 Із радісними радісно з'єднавшись.
 До мене прилучило ся чимало
 Шотляндців, з їми і Французів жвавих;

До дядька вашого вони мене,
 До кардинала Гіза, довели.
 Величний муж, спокійний та ясний,
 На сьвіт родивсь серцями керувати;
 Зразок він всім володарям державним,
 Незрівняний церковний володар.

Марія.

Ви дороге його обличчє здріли,
 Сьвятого мужа, любленого стільки,
 Що мною змалечку він керував?
 О, розкажіть про його! Памятає
 Мене він ще? Чи ще йому щастить?
 Чи ще цвїте його життє і досї?
 Чи міцно він стоїть, підпора церкві?

Мортімер.

До мене він такий ласкавий був,
 Що виясняв високу науку —
 Як вірити — мені він сам, і в серці
 Вагання всі розвіяв і довів,
 Що розум наш, мудруючи лукаво,
 Нас завсїгди до помилочк веде;
 Що бачити повинні наші очі
 Все те, у віщо мусить вірить серце;
 Що треба церкві на землі такого
 Володаря, щоб бачено його,
 І що дух праведний проймає всі
 Сьвятих отців сьвятїї постанови.
 З душі дитячої моєї блуди
 Всі перед розумом його могутним

І перед словом дужим позникали,
 До церкви в лоно я вернув ся знову
 І помилок своїх на віки зрік ся.

Марія.

Єстьé один із тисячів отих,
 Щó силою свого сьвятого слова
 Він, мов би проповідач той нагірний,
 Поняв і у небесне ввів спасіннє.

Мортімер.

А мусівши за справами своїми
 Поїхати до Франції, мене
 Він відіслав у Райме, де товариство
 Ісусове у щирости побожній
 Готує пастирів англійській церкві.
 Моргана, благороднього Шотляндця
 Знайшов я там і вірного вам Леслі
 Ученого єпископа із Рóсу.
 Сумуючи вони в землі французькій
 Вигнánцями живуть; до їх і я
 Пристав і покріпивсь між їх у вірі.
 Дня одного єпископські сьвітлиці
 Я оглядав, і погляд мій вразив
 Портрет жіночий дивної краси
 І він мені всю душу так проїняв,
 Що здёржати не міг я почування.
 Тоді сказав єпископ: „І по правді
 Зайняв портрет сей душу вам, бо се
 Найвродливійша є з жінок у сьвіті,

Але й за всіх вона нещасливійша:
Вона терпить за нашу віру, — муку
В вашім ріднім краї зазнає.

Марія.

О, вірний! Ні, ще згинуло не все,
Коли в недолі друг є такий.

Мортімер.

Тоді почав палкіми він словами
Оповідати ваші муки й те,
Які жорстокі ваші вороги.
Ваш родовід він показав мені,
Що ви з високого Тудорів роду,
Впевнив мене, що тільки вам самим
Королювати в Англії належить,
Але не цій байстрючці-королеві,
Що навіть Генрих, батько, — зрік ся й той
Її, бастряти! Та і ще самому
Єпископови не діймавши віри,
Питав ся я у правників поради,
Шукав по всіх гербовницях, і всі
Знаючі люди, що я їх питавсь,
Казали, що правá ті ваші певні.
Тепер же знаю я, що ці правá —
Єдине ваше в Англії злочинство,
Що ваша власність є держава та,
В якій безвинно терпите в тюрмі.

Марія.

Ох, ці права гіркі! Вони єдине
Є джерело всім стражданням моїм!

Мортімер.

В той час до мене звістка надійшла,
Що вас з Тальботового замку взято
І дядькови передано моєму.
Подія ця здавала ся мені
Чудовним обратунком із небес:
Неначе доля се мені казала,
Що я повинен визволити вас;
З тим згодили ся радісно і друзі.
Благословенне й раду кардинал
Мені подав, навчив мене, як краще
Думки свої й заміри заховати.
Обміркувавши що і як робити,
До краю рідного вернувся я й тут,
Як вам відомо, десять день уже.

(Спиняєть ся).

Я вас, самих вас, королево, бачив,
Не ваш портрет! Який же скарб ховає
Цей замок у собі! Це не темниця,
Але богів оселя, осяйнійша
Ані-ж палац англійський королівський.
Щасливий той, хто воздухом одним
Із вами може дихати. І мали
Ті рацию, що так сховали вас:
Вся молодіж англійська піднялась би,
Ніякий меч у піхвах не zostав ся-б

І, велитенську голову підвівши,
Цим островом повстаннє перейшло-б,
Коли-б Англієць тільки вздрів свою
Державицю.

Марія.

Вона була-б щаслива,
Коли-б і кожен думав так, як ви.

Мортімер.

Як би він свідком вашим мукам був
І тихости, і мужности, з якою
Ви над собою терпите знущаннє!
Хіба не так, як королева муки
Усі стриваєте? Чи відняла
Тюрма хоч крихітку краси у вас?
Віднято в вас усе, що закрашає
Життє, а ви єсте життє і сяйво!
Я що разу, на цей поріг ступивши,
Хоч серце розриваєть ся моє
Від ваших мук, а з прагнення палаю
Вас знову бачити. Але вже близько,
Вже йде страшній останній час. Росте,
Де далі небезпечність. Я не сьмію
Ще довше гаятись, ховать страшне
Не сьмію вже...

Марія.

Чи віречено присуд
Мені? Скажіть усе! Я міжу чути.

Мортімер.

Еге. І суддів sóрок двоє вас
 Обвиноватили. Пани всі, льорди
 І місто Лондон — вимагають всі,
 Щоб виконати присуд той. Але
 Ще королева гаєть ся, — не тим,
 Щоб людяність, чи змілуванне мала
 У серцю, а з лукавства се, бо хоче,
 Щоб ще до то́го змушено її.

Марія (спокійно).

Ви не злякали, пане Мортімере,
 Мене, ані вразили. Вже давно
 Приготувала ся до того я, —
 Своїх я суддів знаю. Після мук,
 Що я вже стёрпіла, я знаю добре, —
 Не подарують во́лі вже мені.
 Чого їм треба — відаю: мене
 Замурувать на віки у неволю,
 Щоб поховати в темряві тюремній
 Мої правдиві́ї права́ і цімсту.

Мортімер.

Ні, королево, ні! Ще мало їм!
 Тиранство вдовольнити ся не може
 На пів зробивши діло. Поки ви
 Живі, — живий і страх Єлизаветин;
 Тюрма ніяка вас цілком сховати
 Не зможе, — тільки ваша смерть сама́
 Вбезпечити її престіл здолає.

Марія.

І голову державную мою
Вона віддати катови посьміє?

Мортімер.

Посьміє! У цьому ви певні будьте.

Марія.

Величність власну й інших королів
В пил зважить ся втоптать? Не побоїть ся,
Що Франція за те пімститись може?

Мортімер.

З Французами довічну згоду робить,
Анжуйський герцоґ буде чоловіком
Єлизаветі й королем у нас.

Марія.

Хіба не взброїть ся король гішпанський?

Мортімер.

Хоч сьвіт повстане ввесь, -- не страшно
Як буде в згоді із своїм народом. [ій,

Марія

І навіч Англії вона те зробить?

Мортімер.

Міледі, Англія в часи недавні
Багато коронованих жінок
Вже провела на страту. Рідна мати

Єлизаветина йшла тим шляхом
 І Катерина Говард: мала ще
 І леді Грей на голові корону.

Марія (трохи помовчавши).

Ні, Мортімере, б'язкість вам очі
 Сліпить, а вірне серце ваше творить
 Турбуючи ся марнії страхі.
 Ні, пане, страти не бою ся я;
 Є иньші, тихші способи вбезпечить
 Від прав моїх англійську королеву:
 Ще кат не прийде мій, а душогуб
 Ізнайдеть ся, — ось я чого боюсь!
 І що разу, як притуляю кубок
 Я до губів, — мене проймає страх,
 Що може те питтє підсолодила
 Сестра моя з любови...

Мортімер.

Ні прилюдно,
 Ні нишком смерть не займе вас. Не бій-
 Уже на поготові все. Англійців [тесь!
 Дванадцятєро молодих лицарських
 Зо мною й на сьвятім причастї ми
 Заприсяглись сььогодні вранці вирвать
 З тюрми вас силоміць. Граф Обспін,
 Французький посланець, — він зна про се,
 Нам пособля, ми й сходимо ся в його.

Марія.

Тремтїти змусили мене ви, пане,

Але не з радощів. Сумніє в душі
 У мене почуттє. Що почали ви?
 Чи думали? Невже вас не лякає
 Тічбурнова кривава голова
 Та Бабінґтонова, що їх на палі
 Настромлено на льондонськїм мосту
 На острогу иньшим? Не лякає
 Загин тих незлїченних, що знайшли
 В такому-ж ділі смерть собі, менї-ж
 Зробивши тільки важчими кайдани?
 Тїкайте, нещасливий, — це омана!
 Тїкайте, поки час ще, поки Бóрлейф
 Ще не дізнавсь про вас і в вашу спілку
 Він зрадника і шпига не прислав.
 Тїкайте з Англії! Ще не щастило
 Ні óдному із тих, хто боронив
 Марію Сту́арт.

Мортімер.

Не ляка мене
 Тічбурнова кривава голова
 Та Бабінґтонова, що їх на палі
 Настромлено на льондонськїм мосту
 На острогу иньшим. Не лякає
 Загин тих незлїченних, що знайшли
 В такому саме ділі смерть собі:
 Вони знайшли за те й довічну славу;
 Умерти, вас ратуючи, — то щастє.

Марія.

Даремно все! Ні хитроці мене,

Ні сила не вратує: вóрог пильний
 І сила в його. Не Павлет з своїми
 Вартівника́ми — Англія уся
 В моїй темниці двері береже:
 Їх відчинить — сама Єлизавета
 З своєї волі може.

Мортімер.

Не надійтесь!

Марія.

Один є муж, що відчинить їх може.

Мортімер.

Хто-ж він? Скажіть!

Марія.

Граф Лейстер.

Мортімер (оступаєть ся здивований).

Лейстер? Він?

Ваш найлютіший ворог? Королевин
 Улюбленець? І він...

Марія.

Коли мене

Хто може визволить, то тільки він.
 Підіть до його, все йому скажіть,
 А щоб він знав, що я це вас послала, —
 Сей дайте лист йому. Тут мій портрет.
 (Виймає з грудий папір. Мортімер оступаєть ся
 і вагаєть ся його взяти).

Візьміть! Давно його ношу з собою:

Так шильно доглядає дядько ваш,
Що передать його була не сила.
Мій добрий янгол вас послав сюди.

Мортімер.

Але-ж... не розумію, королево...

Марія.

Граф Лейстер вияснить усе. На його
Ви звірте ся, то він вам скаже все.
Хто йде?

Кеннеді (входить швидко).

Павлет з яким ся царедворцем.

Мортімер.

Льорд Бórлейф се. Готуйтеся, королево,
І слухайте його слова спокійно.

(Входить в побічні двері, за їм Кеннеді).

Семий вихід.

Марія. Льорд Борлейф, державний
скарбник англійський. Лицар Павлет.

Павлет.

Бажали ви про вашу долю знати, —
І це тепер і скаже вам вельможний
Льорд Бórлейф. Вислухайте-ж ви по-
[кірно!

Марія.

З повагою, щó неповинним лічить.

Борлейф.

Я посланцем приходжу від суду.

Марія.

Льорд Борлейф дух надав судови свій, —
Тепер йому ще й уст своїх дає.

Павлет.

Так кажете, мов знаєте вже присуд.

Марія.

Льорд Борлейф же його приносить, — як
Могла-б його не знати? Далі, пане! [же

Борлейф.

Скорили ся, міледі, ви судови...

Марія.

Простіть, мільорде, що з початку вас
Перепинити мушу! Я скорилась,
Ви кажете, тому судови? Ні!
Скорити ся йому я не могла:
Хто я — того я не могла забути!
Свого народу й сина і державців
Усіх я не могла забути! Каже
Закон англійський, що судити можуть
Обвинуваченого тільки ті,
Що рівні суть йому. А хто-ж там рівний
Мені в тому суді? Мене судити
Могли-б єдино тільки королі.

Борлейф.

Обвинуваченнє ви чули, навіть
Ви відмовляли суддям.

Марія.

Правда, я
Послухалась лукавого Гаттона,
Щоб честь оборонить свою і в тім,
Що переважить правда, певна бувши,
Обвинувачення я вислухала,
Щоб довести, що правди в їх нема.
Робила це, шануючи особи
Тих льордів, а не їх уряд — йому
Я не корюсь.

Борлейф.

Чи коритесь, чи ні —
Дарма, — порожня це формальність тіль-
Не спинить се того, що робить суд. [ки;
Ви дишете тут воздухом англійським,
Користуетесь з добродійств, щó вам
Дає законів наших оборона,
То мусите й урядови коритись.

Марія.

Англійським воздухом в тюрмі я дішу!
Се — жити в Англії та добродійств
В їй зазнавати від законів? Ледві
Я ті закони знаю і ніколи
Я не корилась їм іще, бо я

Не громадянка в цій державі. Вільна
Я королева з иньшої землі.

Борлейф.

І думаете ви, що королівське
Імя вам дозволя в чужому краю
Криваву сварку сіяти безкарно?
Щоб стало ся з безпечністю в державі,
Коли-б не досягав правдивий суд
І гостя-короля, як що він винен,
Однаково так саме, як і старця?

Марія.

Не суд усякий відкидаю — сүддів.

Борлейф.

Як, лєді? Сүддів? А хіба-ж то їх
З простолюду наханапо, з людей
Без соромá, що правда й честь у їх
Продажні? Що служить охоче будуть
Утисництву? Хіба в державі це
Мужі не перші, щó, не боячі ся
Від дужих гніву, — правду говорити,
Гидкім підкупством гордувати можуть?
Чи не вони-ж лицарським цим народом
По правді й вільно урядують тут?
Скажіте тільки, як їх звать і дóсить,
Щоб всяке невірство заніміло!
В їх на чолі: побожний пастир дүшам,
Кентерберійський прімас, мудрий Таль-
Щó береже державную печать, [бот,

І Говард, нашим кораблям привідця.
 Скажіте-ж, чи англійська королева,
 Людей найкращих вибравши з усєї
 Держави і в цій спірці межі двох
 Владарьок сўддями вчинивши їх, —
 Могла-б зробити більше ще від цього?
 Чи можна-ж думати, щоб хоч один
 Зо зла на вас сказав би присуд свій?
 Щоб сорок двоє цих мужів добірних
 Робили всі з ненависти до вас?

М а р і я (трохи подумавши).

Я мовчки слухаю слова з тих уст,
 Що здавна біди все мені казали.
 Як можу я, невчена жінка, з вами,
 Таким знаючим речником, змагатись?
 Еге, як би такі льорди справді
 Були, як ви їх описали зараз, —
 Я мусіла-б мовчати й справа ся
 Моя була-б пропаща вже, коли-б
 Осуджено мене. Але-ж ім'я,
 Що славите їх так, що пригнітити
 Мене ви хочете вагою їх, —
 Їх иньшими, мільорде, бачу; иньше
 Вони в історії англійській роблять:
 Магнатів пишних ваших бачу я,
 Величний ваш парла́мент, — як раби
 Годять султанським примхам по сера-
 Так Генрихови осььмому вони [лях, —
 Лестили; бачу льордетво це продажне,

Що наче підкупна́я чернь, закони
Лама і встановля, подружжя вяже
І розлучає знов, — аби звелів
Те волода́р. Царськіх дочок англійських
Байстручками сьогодні узиває,
А завтра королевами вінча́;
Я бачу, як поважні вельми пери
Оці всі — з пересвѣдчення швидко́го —
Під чотирма́ урядами міняють
Чотири ра́зи віру.

Б о р л є й ф.

Ви казали:

Не знаєте у Англії законів,
А знаєте її нещастє добре.

М а р і я.

І ось ті сѹдді! Льорде скарбівничий!
До вас по правді хочу бути я,
То будьте ви так са́ме і до мене!
Ви дбаєте — се кажуть — щоб робити
Добро державі й королеві вашій,
Невтомні, пильні, невідкупні ви —
Я вірю! Не про власную користь,
А про користь державну й королівську
Ви дбаєте, — то-ж стережіть ся, льорде,
Щоб та користь державна не здала ся
Вам правдою. Я знаю, є в суді
Правдиві люди, чесні, та вони
Всі протестанти й дбати можуть тільки,
Щоб Англії було добро, — й вони

Шотляндську королеву й католичку
 Судити муть!... Робить по правді Брит
 Не може із Шотляндцем — давнє слово, —
 Тим звичай здавна вже такий ведеть ся,
 Що сьвідчить про Шотляндця Брит не
 [може
 В суді,— і той про його теж. Оцей чудний
 Закон дала потреба необхідна;
 Глибока правда в звичаях старих,
 І мусим шанувати їх, мільорде.
 Природа два палкі народи вкупі
 На дошці сій пустила в океан,
 Нерівно поділила й через те
 Веліла битись. Твід самій вузкій
 Оці палкі два дүхи розділяє,
 І часто войовницька кров мішалась
 Із хвилями його. Поклавши руку
 На меч, очима свáрять ся вони
 Один на óдного з обох боків
 Тисячеріччя вже. Усякий ворог
 Англійський від Шотляндця поміч мав,
 І що разú, як краєва війна
 Знімала ся в Шотляндії, підпалу
 Принóсив Брит. І не вгасити цю
 Зненависть, поки аж один парла́мент,
 О днó берло́ всім островом оцим
 Почне порядкувать.

Борлейф.

І королева
 Із Стúартів те щастє дасть державі?

Марія.

Чого ховатись? Мала я надію
Злучити два славетніі народи,
До дружнього з'єднання довести;
Не думала я жертвою зробитись
Зненависти їх. Думала вгасити
На віки те старе ворогування
І дві корони поєднати в згоді,
Як дві троянди Річмонд, прадід мій,
Злучив колись після кривавих сварок.

Борлейф.

Шляхóm недобрим до цієї мети
Пішли ви: у державі бунт зірвавши,
Хотіли до престолу досягти.

Марія.

Цього я не хотіла, Богом сьвідчусь!
Де доводи, що я того бажала?

Борлейф.

Не сперечатись я прийшов. Нема
Чого змагатись на словах, бо вже
Признали сорок с'уддів проти двох,
Що той закон торічній ви зламали.
Написано в торічній постанові:
„Як счинить ся повстанне у державі
Ім'ям того і на користь тому,
Хто виставляє на престіл правá, —
Людину ту судити й покарати
На смерть.“ А як доведено вже є...

Марія.

Мільорде Бóрлєйфе! Се певна річ,
Що вáжено на мене, той закон
Видаючі, — на мій загин він склав ся,
І проти мене уживуть його.
Безщасна жертва та, що присуд пише
Її та рука, яка закон писала!
Адже се правда, льорде, — цей закон
На мій загин і вигадано тільки?

Борлєйф.

Вам осторогою він мусів бути,
Зробили-ж сітку з його ви собі
Самі. Ви бачили, що розкривалась
Безодня, й кинулись самі туди.
Ви з Бабінгтоном, зрадником державним,
Єднались і з його товаришами,
Із душогубами; про все ви знали
І керували змовою з тюрми. *Dot*

Марія.

Коли і як? І документи де?

Борлєйф.

Їх давано в суді недавно вам.

Марія.

Все копії, що їх не я писала!
Ні, доведіть мені, що і сама,
І саме так я диктувала їх,
Як читано!

Борлейф.

Признав ся перед смертю
Нам Бабінгтон, що мав від вас ці саме.

Марія.

Чому-ж ви не поставили його
Живого перед мене? І на віщо
Так швидко з світу прогнано його,
Не допитавши ся передо мною?

Борлейф.

І ваші писарі — і Курль і Нав
Заприсяглись, що саме ці листі
Вони із ваших власних слів писали.

Марія.

І тільки через те, що слуги кажуть,
Мене осуджено? І вірять тим,
Що королеву зрадили свою,
Що саме у ту мить зламали вірність
Мені, як свідчили на мене?

Борлейф.

Самі колись Шотляндця Курля ви
Сумлінним звали й чесним чоловіком.

Марія.

Його таким я досі знала. Бачу-ж,
Що дізнавать, чи певний чоловік,
Під небезпечний тільки час можливо.
Злякавшись мордування, міг він те
Сказати й свідчити, чого не знав.
Неправим свідченням себе він думав

Обратувати, королеві шкоди
Не роблячи великої.

Борлейф.

Але-ж.

Сам заприсяг ся він, що правда те.

Марія.

Не при мені. Як, пане? Є тепер
Два сьвідки ще живі: поставте їх
Ви перед мене — хай мені у вічі
Посьвідчуть! Чом же не дають мені
Тієї ласки, права, що й розбійник
Усякий має? І казав мені
Давнійш колишній вартівник мій Таль-
Що саме за Єлизавети став ся [бот,
Такий закон у вас, що кожен той,
Хто винуватить, мусить стати навіч
Перед обвинуваченим? Чи як?
Я помилилась? Лицарю Павлете,
Вас завсїгди за чесного я мала, —
Так покажіть, що чесні ви! Скажіте
По правді: так? Такий закон тут є?

Павлет.

Се так, міледі. Є такий закон.
Я правди не сховаю.

Марія.

Ну, мільорде,
Коли мене пригнічує закон, —
Його додержують як мога дужче, —

Чому-ж тоді на його не зважають,
 Як він мені сприяє? Відмовляйте,
 Чом Бабінгтона, як закон велить,
 Не привели сюди? Чом писарів
 Моїх не приведуть, — живі-ж і досі?

Борлейф.

Не розпалійтесь, леді! Не за те
 Саме, що з Бабінгтоном мали діло...

Марія.

За те єдино я під сүдне право
 Підпала й в тім я виправитись мушу.
 Кажіть про се, на иньше не звертайте!

Борлейф.

Доведено, що з шпанським посланцем,
 З Мендозою, змовлялись ви...

Марія (швидко).

Мільорде!

Кажіть про що питаю ся!

Борлейф.

Що ви

Зламати віру в краю замірялись,
 Підбурювали всіх царів в Європі,
 Щоб воювати Англію ішли.

Марія.

Коли? Ні не робила я того!

Але-ж хай буде так, немов робила.

Ламаючи права народні всі,

Держать мене тут у неволі, льорде:

Я не з мечем прийшла в цей край. Прий-
 Благоючи під гостелюбний захист [шла
 Сьвятий і однокровній королевій
 В обійми кинула ся, а мене
 Ухоплено тут силоміць, і там,
 Де оборони сподівалась я,
 Кайдани сковано мені! Скажіть,
 Чи я що винна Англії була?
 Чи я до неї обовязки маю?
 Проти насильства бороню ся я,
 Як пориваю ся з своїх кайданів,
 І силу проти сили становлю,
 Як всі держави в цій частині сьвіту
 Себе обороняти піднімаю;
 Законну і лицарську війну
 Я сьмію кликати собі на поміч!
 Самих забийств, кривавих діл таємних
 Не дозволя мені сумління й гордість,
 Бо те мене збещестить і спляміть.
 Збещестить -- я кажу, -- але ніколи
 Ніяким робом не могло-б мене
 Віддати й те під присуд судовий,
 Бо проміж мене й Англією стало
 Не право, а єдино тільки сила.

Борлейф (з притиском).

Не покликайте ся на право сили:
 Невільним, леді, не сирія воно.

Марія.

Безсила я, вона-ж могутня. — Хай
 Вжива насильства, вбє мене, на жертву

Віддасть мене безпечности своїй,
 Але-ж признаєть ся нехай, що сили —
 Не справедливости — вжила вона!
 Ії не закон той меч подав, яким
 Вбиває ворога свого. Нехай
 В сьвятїї шати не вбира жорстоки
 Дїла крївавї! Не одурить бо
 Комедиями сьвіт. І може вбити
 Вона мене, а не судити. Хай
 Свої злочинства кине повивати
 Сьвятої правди сьйвом і покаже
 Себе, якою справді є вона. (Виходить).

Осьмий вихід.

Борлейф, Павлет.

Борлейф.

Вона нам не корить ся і не буде
 Коритись доти, лицарю Павлете,
 Аж поки на помїст до страти зїйде.
 Не зломїш серця гордого нічим!
 Чи присуду свого вона злякалась?
 Чи бачили від неї хоч сльозину?
 Чи зблїдла? Ласки чи благала в нас?
 Що королева в справі цїї і досї
 Не може зважитись ні на що, — знає
 Вона се добре й саме те, що нас
 Лякає всїх, — її сили додає.

Павлет.

Мільорде скарбівничий! Непокірність

Минеть ся ся, як зачіпки не буде.
 Як що сказати сьмію, то в цьому
 Змаганню за правá зробилось дещо
 Таке, що краще-б не було його:
 Тічбурна, Бабінгтона й писарів
 Поставити-б повинно перед неї...

Борлейф (швидко).

Ні, лицарю Павлете, ні! Могло-б
 Це небезпечним бути, бо велику
 Над душами Марія волю має,
 Велика сила у її сльозах
 Жіночих, і коли-б у вічі їй
 Той писар Курль сказати мусів слово
 Таке, що важило-б їй на життє, —
 Злякавсь би він і зрік ся-б і того,
 Що перш казав.

Павлет.

А так по цілім сьвіті
 Про нас зненáвисную поголоску
 Геть пустять наші вороги, і присуд,
 Що видав суд велично, зроблять тільки
 Вони злочінством сьміливим та й годі.

Борлейф.

Це вже не нам, а королевій знати.
 Бодай би ця, щó принесла нам горе,
 Умерла перше, ніж на нашу землю
 Ногою стала!

Павлет.

Я амінь скажу.

Борлейф.

Бодай би вбив її недуг в темниці!

Павлет.

Минуло-б нас тоді багато горя.

Борлейф.

Та хоч би й випадок такий зробивсь,
То все-ж забійцями нас узивали-б.

Павлет.

А вже-ж! Людям заборонить несила
Що хочуть думати.

Борлейф.

А все-ж тоді,

Без доказів, галасували-б менш.

Павлет.

Хай галасують там! Не голосного —
Правдивого бо страшно нарікання.

Борлейф.

О, і сьвята правдивість не втекла-б
Від доріканнів. Все безщасних люди
Жаліють більш, а заздрість завсїгди
Щасливого не любить переможця.
Меч судовий, що є мужам окраса, —
Зненависний в руках жіночих він,
В жіночу справедливість сьвіт не вірить,
Коли і жертвою в тім ділі жінка, —
Дарма, що присуд вирекає суд
По правді, — королївське право в неї
Помилувать і вжити право те
Вона повинна: нестерпуче буде,

Коли жорсткім законам дасть вона
До краю діло довести своє.

Павлет.

Так се...

Борлейф (швидко перепиняючи).

Так се їй жити? Ні, не можна
Ніяк їй жить! Ніяк! Оце й лякає
Все королеву, сон жене від ліжка.
З очий читаю в неї я, яка
Борня в душі у неї. Хоч уста
Не важуть ся бажання виявляти,
Та поглядом німим, що так багато
Говорить він, питаєть ся вона:
Невже немає з слуг моїх такого,
Щоб визволив мене із двох цих лих:
Тремтіти боячісь по вік на троні,
Чи люто королеву однокровну
Віддати під сокиру?

Павлет.

Вимага

Того потреба необхідна їй ніяк
Це відмінити.

Борлейф.

Можна-б! — королева
Так думає, — аби я мала слуги
Уважнійші...

Павлет.

Уважнійші?

Борлейф.

Такі,
Щоб зрозуміть німий наказ уміли.

Павлет.

Німий наказ?

Борлейф.

Такі, що коли їм
Гадюку люту, ворога дадуть
Під догляд, то його-б не берегли,
Мов дорогі які сьвяті клейноди.

Павлет (з притиском).

Клейнод найвищий — добра слава, чисте
Імя у королеви, — берегти
Це все не можна більш, ніж треба.

Борлейф.

Як

Від Шрусбурі узято леді й вам
Під догляд дано, то була тут думка...

Павлет.

Я сподіваю ся, що думка тут
Була — найважчий обовязок дати
До найчеснїйших рук. І далєбі
Не згодив ся-б темничником я бути,
Коли-б не думав, що на се людини
Найкращої в державі треба. Ні!
Дозвольте думати, що добра слава
Моя мене зробила їм — не иньше.

Борлейф.

Ми поголоску пустим, що вона
 Все х́удне, хвора робить ся все дужче,
 А потім тихо вмерла, — так умре
 Вона потроху і в людий у згадці,
 І чисте вам зостанеть ся ім'я.

Павлет.

Та не сумління.

Борлейф.

А коли самі
 Того зробить не хочете, то певне
 Не будете ви иньшим боронити...

Павлет (перепиняє його).

І на поріг до неї душоуб
 Не стане, поки у моїй господі
 Вона; її життє мені сьвяте,
 Як і життє моєї королеви.
 Ви — судді: ви судіть і смертний присуд,
 Пишіть! І як той прийде час, нехай
 З сокирою та з пилкою ідуть.
 Поміст робити їй. Суддю та ката
 Саміх пущу я в замок цей, а діти
 Її повинен берегти, і я
 Запевне збережу: вона нічого
 Не зробить, та і їй не зроблять злого.

(Виходить).

Друга дія.

Вестмінстерський палац

Перший вихід.

Граф Кент та Віллям Девісон
стрівають ся.

Девісон.

Ви вже, мільорде, тут? Уже з турніру?
Вже сьвято відбуло ся?

Кент.

Як то? ви
На ігрищах лицарських не були?

Девісон.

Та не пустило діло урядове.

Кент.

Багато-ж гарного не довелось
Вам бачити. Смак вигадав його,
А пишність ізробила. Удавали,
Немов фортецю — се красу дівочу —
Бажанне воювало. Сенешаль,
Льорд маршал, головний суддя і десять
Ще лицарів британських боронили
Фортецю, а французькеє лицарство
Чинило напад. Перш з'явивсь герольд
І віршом домагав ся замку він,

А канцлер відмовляв до його з шанців;
 А потім грімнули гармати й з їх
 Посипали ся пахощі й квітки.
 Відбито напад геть, і без нічого
 Бажанне мусіло назад вернутись.

Девісон.

Зле віщуванне старостам французьким.

Кент.

Ну, ну, — се жарт, а як навсправжки бу-
 То, думаю, віддасть ся вже фортеця. [де,

Девісон.

Хіба? А я так думаю, що ні.

Кент.

Вже владнано найважчі артикули,
 І Франція пристала. Буде герцог
 В своїй каплиці нишком свій закон
 Держати, а прилюдно боронити
 Державну віру й поважати. От би
 Побачили ви, як народ зрадів,
 Почувши звістку ту. Країна вся
 Боялась, що вона умерти може
 Без кривного наступника, і знов
 Кайдани панські Англію скують,
 Як після неї зацарює Стурарт.

Девісон.

Не страшно вже! Коли Єлизавета

До шлюбного покою йде, то Стúарт
 Іде на смерть.

Кент.

Надходить королева.

Другий вихід.

Ті, що й були. Єлизавета, її Лейчестер веде. Граф Обеспін, Белевр, граф Шрусбурі, лорд Борлейф з иньшими ще французькими та англійськими панамі виходять.

Єлизавета (до Обеспіна).

Мені їх шкода, графе, цих панів,
 Що, з щирости своєї, через море
 Сюди перепливли, щоб не знайти
 У мене пишности тії, яку
 У сент-жерменському дворі вони
 Покинули. Таких чудово-пишних,
 Небесних сьвят, як мати-королева
 Французька робить, — вигадать не можу.
 Народ веселий, добрий, що як тільки
 З'явлюсь, круг мене товпить ся, мене
 Благословляючи, — оце єдине,
 Що — трохи з гордістю — чужим очам
 Я показати можу. А шляхетні
 Вродливі дами, що у квітнику
 Цьвітуть у Катерини, — ті мене

Саму й мою малу достойність сяйвом
Своїм тут тільки потьмарить могли-б.

Обеспін.

Еге: уражений чужинець бачить
Одну в дворі вестмінстерському жінку,
Але чим рід жіночий вабить, — все
Злучилось те у її самій до куши.

Белєвр.

Державице! дозвольте вас покинуть
І пана королівського мого
Вщасливити сподіваною вістю.
Не втерпівши, його палкее серце
З Парижа вигнало, він жеде в Амєні
Про щастє звістки й до Калє гінців
Поставлено, щоб згоду ту, що ваші
Державні виречуть уста, на крилах
Йому до ух зрадїлих донести.

Єлизавета.

Не силуйте мене, Белєвре графе!
Не час тепер, я знов кажу, сьвітити
Огні весільні, — небо потьмарїло
Над краєм цим, і лічить більш мені
Вбиратись у жалобу, ніж у пишні
Весільні убрання: наміряє
Мене у серце й рід мій уразити
Близька та неминучая біда.

Белєвр.

Подай хоч слово тільки, королево,
А зробить ся у щасливійший час.

Єлизавета.

Раби своїм повинностям державці,
Не можуть серця слухатись свого;
Я дівчиною вмерти завсїгди
Бажала й бачила в тому я славу,
Щоб на надгробкови стояло в мене:
„Тут королева-дівчина лежить“.
Мої-ж підданці иньшого бажають
І думають уже про ті часи,
Як я умру. Не досить їм того,
Що край наш щастя зазнає тепер, —
На жертву дати їм себе я мушу,
Щоб їм добро зробити й після себе;
Дівочу волю мушу я, своє
Добро найвище, дати за мій народ!
Мені він пана накидає й тим
Доводить, що йому я тільки жінка.
А я-ж то думала, що як король,
Як муж я королюю! Добре знаю,
Що ті, які природний лад ламають,
Не догоджають Богови й хвала
Тим, що до мене царювали тут:
Вони монастирі повідмикали
І тисячі таких, що принесли
Себе фальшиво зрозумілій тій
Побожности на жертву, — повертались

Ізнову до повинностей природніх;
 Та королеву, щó своє життє
 В спокою безробітнім не марнує,
 Щó невсипуще і невтомно всі
 Повинности найтяжчі відбуває, —
 Такою міг би обминути той.
 Закон природній, щó жіночий рід
 Скоряє чоловічому.

Обеспін.

На троні
 Своєму добродітелі усі
 Ти, королево, появила. Треба
 Тепер одно ще: щóб жінкам, яким
 Ти славою єси, жіночим робом
 Дала і приклад. Певне, щó нема
 Ніде такого, щó достойний був би,
 Щóб волю віддала йому свою;
 Але-ж як рід, величність, дух герої-
 І мужня краса тієї чести [ський
 Суть варті, то...

Єлизавета.

Так, певне те, щó шлюб
 З французьким королевим сином — честь
 Мені. Еге, признаю ся я щиро:
 Коли вже мусить бути се, коли
 Цього вже відмінить не можна й мушу
 Скорити ся народній волі я, —
 Бо воля та від мене дужча мабуть, —
 То князя иншого нема в Європі,

Якому-б волю, — мій найбільший скарб, —
Я з меншою огидою могла-б
Віддати. Цього нехай вам досить буде.

Белєвр.

Найкраща се надія, тільки все-ж
Надія се, а мій би пан бажав...

Єлизавета.

Чого-ж бажає він? (Знімає перстїнь із пальця і замислена роздивляється на його).

Так королева

Те саме, що і проста жінка єсть?
Однакові ознаки їм обом
Повинність накидають і неволю?
Шлюб чинять перстїні і з перстїнів
Складають ся й кайдани. Так віддайте-ж
Його високости дарунок сей:
Він не кайдани ще, мене не вяже,
Але зробитись може тим, що вяже.

Белєвр

(стає навколїшки і бере перстїнь).

Його ім'ям навколїшках приймаю
Велика королево, цей дарунок,
Цїлюючи моїй цариці руку.

Єлизавета (до графа Лейчестера,
щό пильно дивить ся на неї, поки оте казало ся).

Дозвольте, лорде! (Знімає з його блакитну
бинду й надїгає її на Белєвра).

Положіте так

Ви на його високість сю окрасу,

Як я на вас тепер її кладу,
 Приймаючи у лицарі мої.
 Nonni soit qui mal y pense! Хай зникне
 Все неймовірство змежи двох народів
 І поєднання щире злучить хай
 Французьку та британську корону.

Обеспін.

День радісний, висока королево!
 Як би він радісний міг бути всім
 І щоб на острові цьому ніхто
 Не мучив ся. З твого обличчя ласка
 Сияє. О, як би це сяйво впало
 Ще і на ту безщасну королеву,
 Британії та Франції близьку
 Однако!

Єлизавета.

Годі, графе! Не єднаймо
 Ми не однакових цілком двох справ.
 Коли у Франції бажання щирі, —
 Хай не чуже їй буде наше лихо,
 Хай ворогам моїм не буде другом.

Обеспін.

Ганьбу вона на себе положила-б
 І перед тебе теж, коли-б вона,
 Єднаючись тепер, могла-б забути
 Про нещасливу, вірою їй рідну
 Вдову свого державця. Вимагає
 І честь, і людяність...

Єлизавета.

В цім розумінню
Цілком шаную оборону сю.
Хай Франція сповня повинність дружню
Свою, — мені-ж хай дасть королювати.
(Вклоняєть ся французьким панам, а ті з инь-
шими льордами з пошаною виходять).

Третій вихід.

Єлизавета. Лейчестер. Борлейф.
Тальбот.

[Королева сідає].

Борлейф.

Преславна королево! ти сьогодні
Народови найбільшеє бажання
Вволила! Тільки ми тепер і можем
Щасливих зазнавати днів, що ти
Подарувала нам; тепер ми тільки
Без ляку можемо в будуччину
Непевну глянути. Та ще одна
Турбота край смутить, ще жертва є,
Що вимага її увесь народ.
Коли ти згодиш ся, то тим сьогодні
Довічне вчиниш Англії добро.

Єлизавета.

Чого-ж народ бажа? Скажіте, льорде!

Борлейф.

Марїїної голови він хоче.
 Коли народови своєму той
 Дарунок волї, правди сьвіт ясний,
 Що дорого так куплено його,
 Ти хочеш забезпечити, то мусить
 Вона умерти... І коли ти хочеш,
 Щоб не до віку за твоє життє
 Боялись ми, — твій ворог вмерти мусить.
 Ти знаєш, не у всіх Британців думка
 Однакова, і потайних багато
 До римського ідолахвальства єсть
 Прихильників на острові цьому.
 Ворожі всі вони заміри мають,
 Прихильне серце до Марїї в їх,
 З братами льотарингськими вони,
 З найбільшими твоїми ворогами
 У спілці. Товариство се скажене
 З тобою бити ся заприсяглось
 Жорстоко, до загину. В Раймсі, там,
 Де кардинал отої живе, вони
 Кують на тебе зброю, там учать ся
 Вони державців убивати, звідти
 Вони все посилають раз-у-раз
 На острів твій фанатиків запеклих,
 Одягнених в одежі всякі; звідти
 Забивців троє вийшло вже й без краю
 З тієї пащі ворогі нові
 Усе виходять та виходять нишком.
 А в замку Фотрінгайському сидить

Ота, щó цю усю війну счиняє,
 Підпалюючи факелом любовним
 Держáву: вміє кожному вона
 Подать надію й молодіж за неї
 На певну смерть іде, і гасло в їх:
 З неволі визволить її, мета-ж —
 На трон твій посадити; Льотаринці
 Не признають і дóсі прав твоїх,
 Що ти загарбала престіл твій, — кажуть,
 Бо пощастило. Се вони безглузду
 Британською державицею вчили
 Писати ся. Не може бути згоди
 Ні з нею, ані з родом всім її.
 Або терпи, як бють, або сама
 Удар. Ії життє — то смерть тобі,
 А смерть Марііна — тобі життє.

Єлизавета.

Сумну́ повинність узяли ви, льорде!
 Я певна — з щирости ви те казали,
 І знаю — мудрість з ваших уст іде;
 Але-ж цю мудрість, щó бажає крови,
 Нена́виджу в душі. Пораду иньшу
 Ви вигадайте — не таку жорстоку.
 А ваша думка, льорде Шрусбурі?

Тальбот.

По правді ти вхвалила щирість ту,
 Що є у серцю вірному в Борлєйфа.
 Хоч не такі слова у мене красні,
 Але не менше вірне в гру́дях серце.

Дай, Боже, віку довгого тобі
 На радість, королево, нам усім,
 Щоб згодою могла державу цю
 Вщасливлювати довго ти. Відко́ли
 Своїх державців має острів цей,
 На йóму не було ще днів таких
 Щасливих; та за щастє те не треба
 Своєю славою платити нам,
 Абó хай перш, ніж зробить ся таке,
 Заплющать ся мої на віки очі!

Єлизавета.

Спляміти славу, — Боже, борони!

Тальбот.

Так иньшого-ж ти способу знайди
 Державу ратувать, бо стратить Стúарт —
 Неправий спосіб. Ти не маєш права
 Казати присуд їй, бо не піддана
 Вона тобі.

Єлизавета.

Так помилялась рада
 Державна, парламєнт мій, всі суді
 В державі нашій, як одноголосно
 Сказали, що я право маю те?

Тальбот.

Не тим правá доводять ся, що більшість
 За їх. Британія не цілий сьвіт,
 Твій парламєнт не рід увесь людський,
 І сьогочасня Англія не та,

Що перш була і що ще має бути;
 Змінюють ся нахильности людські,
 А з їми і думкі людські, як хвилі
 То устають, то падають у низ.
 І не кажи, що мусиш ти потрібі
 Скорити ся й народнім домаганням:
 Аби схотіла — що хвилини можеш
 Впевнити ся, що вільна ти цілком.
 Так вияви-ж, що лити кров тобі
 Зненависно, що ти обратувати
 Життє своїй сестрі бажаєш! Тим,
 Що иньшу подають тобі пораду,
 Ти покажи свій королівський гнів,
 І зараз же ота потреба зникне
 І право те уже неправом стане.
 Сама судити мусиш ти, сама,
 На цю гнучку хвойдинку не спиравшись,
 Свого послухайсь милосердя сьміло!
 В мягке жіноче серце не жорстокість
 Господь поклав. І ті, що заснували
 Державу цю, дозволивши й жінкам
 Королювати, — саме тим вони
 Показують, що не жорстокість мусить
 Король у цій країні виявляти.

Єлизавета.

За ворога мого й державі щирим
 Граф Шрусбурі стає тут оборонцем;
 Та кращі ті порадики мені,
 Яким любійше єсть моє добро.

Т а л ь б о т.

Нема кому за неї оступитись,
 Ніхто не зважить ся обстать за неї,
 Щоб не зазнав гнівú твого. Дозволь же
 Мені, старому, щó біля труни
 Стоїть і вже не звабить ся земними
 Надіями ніякими, її,
 Покинуту оборонити. Хай
 Не кажуть, що в твоїй державній радї
 Із себелюбством промовляла страсть,
 Але мовчала милосердність. Все
 Злучилось проти неї. Ти сама
 Не бачила її обличчя досі, —
 Ніщо в твоєму серці не промовить
 За неї. Не провіну хочу я
 Обороняти! Кажуть, що вона
 Свого звеліла вбити чоловіка;
 А з тим, хто вбив, вона звінчалась — так.
 Тяжкий то гріх! Але його зробила
 Вона в той час, як домовá війна
 Там лютувала, як її безсилу
 Васалі тісли й мусіла вона
 Найдужчому віддати ся до рук.
 Хто зна, якою силою те сталось?
 Бо жінка утлая істота єсть.

Є л и з а в е т а.

Нї, жінка не безсила! Єсть і дужі
 З їх душі. И про жіночюю несилу
 Не хочу, щоб казали при мені.

Тальбот.

Нещастє вчителем було тобі,
 Не усміхало ся життє до тебе,
 Заздалегідь не бачила ти трону,
 А перед себе бачила труну;
 В Водстоці, в темнім Товері, — в недолі
 Навчилась ти поважних обовязків;
 Облесник жа́ден там не знав тебе,
 І, сьвітовіх не відавши утіх,
 Ти рано вчилась дух зміцняти свій,
 Собі вдивлять ся в душу й шанувати
 В життю цьому добро правдиве тільки.
 А бідолашну Бог не боронив.
 Дитиною до Франції узято
 Ї в той легковажний двір, де радість
 Бездумна панувала, — там вона
 Впиваючись щоденним сьвяткуванням,
 Не дочувала голосу від правди,
 Гріховне сяйво очі їй сліпило
 І течія нечиста затягла.
 Їй часткою припала врода пишна
 І нею, цьвітучі, усї жінки
 Марія переважила, — обличчем
 Не менше пишна, як високим родом...

Єлизавета.

Мільорде Шрусбурі! та скаменїть ся-ж!
 В поважній раді тут ми сидимо.
 О, надзвичайная краса то мабуть,
 Що і старого розпалила так!

Ви, льорде Лейстере? Ви мовчитé
Самі. Чи вам оте уста скувало,
Що красомовности дало йому?

Лейчестер.

Мовчу я з дивування, королево,
Що уха спóвнено тобі страхáми:
Казки, що їми імовірна чернь
На улицях лякають, досягли
Сюди, аж у твою державну раду,
І мудрих заклопóчують мужів.
Великим дивом дивувати мушу:
Так безземельна королева ця,
Що не могла і свій маленький трон
Оборонити, всім васалям пóсьміх,
Вигнáнка з власної землі, — вона
Тебе лякати може із темниці?
Як, Боже мій? вона тебе лякає,
Що право виявля на твій престіл?
Що не вважають Гізи ті тебе
За королеву? Та чи з тóго-ж може
Твоє поменшать право, що тобі
І рід твій дав, і парлямент ствердив?
Чи-ж Генрихів останній тестамент
Її від трону мовчки не відсунув?
Чи-ж Англія, новим щаслива сьвітом,
Папистці кинеть ся до рук? Від тебе,
Улюбленої королеви, піде
До душогубки, що Дарилея вбила?
Чого ці люди хочуть докучні,

Що за життя тебе уже лякають
 Наступницею і ніяк не можуть
 Діждатись, поки заміж підеш ти,
 Щоб церкву та державу ратувати
 Від небезпечности? Чи не стоїш
 Дівочою красою пишна ти,
 А та що дня все йде до ями ближче?
 І свідчусь Богом, певний я, що ти
 Багато років ще її могилу
 Топтати будеш і без того, щоб
 Сама її штовхати мала в яму.

Єлизавета.

Льорд Лейстер перш казав інакше.

Лейчестер.

Правда,

В суді я обставав за смертну кару,
 В державній раді — иньше я кажу.
 Не за правá тут мова, а за те,
 Що користнійше буде нам. Не вже
 Тепер вона страшна, коли її
 І Франція, остання оборона,
 Покинула, коли вщасливить хочеш
 Ти сина королівського собою
 І розцвіта надія, що державі
 Наступника даси? На віщо-ж ще
 Її вбивать? Вона вже мертва й так:
 Погорда — справжня смерть. А бере-
 Щоб не вернуло спочуттє її [жись,
 Знов до життя! Моя така порада:

Хай в повній силі присуд смертний буде,
 Нехай вона живе, але живе
 У ката під сокирою нехай, —
 І скоро-б хто за неї міг повстати, —
 Сокира та на неї упаде.

Єлизавета (встає).

Я чула, що ви думаєте, льорди,
 І дякую за щирість вам. Тепер
 З пособою від Бога, що державців
 Напучує, ті доводи розважу
 І те, що здасть ся кращим, ізроблю.

Четвертий вихід.

Ті, що й перш. Лицар Павлет та Мортімер.

Єлизавета.

Ось Аміяс Павлет. А що ви, пане,
 Нам скажете?

Павлет.

Велична королево!

От мій небіж, що тільки повернувся
 З далекої мандрівки, се приносить
 Тобі до ніг свою юнацьку щирість.
 Прийми її прихильно і дозволь
 Зрости в проміннях від твоєї ласки!

Мортімер

(схиляється на коліно).

Хай довгі літа Бог тобі пошле
 І щастєм, славою вквітає чо́ло!

Єлизавета.

Устаньте, пане! Дома вас витаю.
Багато їздили й були ви в Римі,
У Франції, у Раймсі. Розкажіть,
Які заміри в наших ворогів?

Мортімер.

Дай, Боже, щоб назад вернулись їм
У груди стріли ті, що послали
Вони проти моєї королеви!

Єлизавета.

Скажіть, чи бачили Моргана ви
Та розського єпископа?

Мортімер.

Я бачив

Шотландських всіх вигнанців, що кують
Проти держави нашої заміри;
Я віри в їх зажив, щоб дізнаватись
Тим робом про їх заходи ворожі.

Павлет.

Приручено йому до королеви
Шотландської листи таємні, — він
Рукою вірною віддав їх — нам.

Єлизавета.

Скажіть, що-ж мають знов вони робити?

Мортімер.

Мов громові стріла вразило їх,
Що Франція Марію покида,

З Британією стаючі до згоди;
Тепер в їх на Гішпанію надія.

Єлизавета.

Так пише й Вальсінгам мені.

Мортімер.

І буля,
Що папа Сикст недавно з Ватикану
На тебе кинув, в Райме прийшла тоді,
Як виїздив я. Перший корабель
Нам привезе її сюди.

Лейчестер.

Уже

Такої зброї Англії не страшно.

Борлейф.

Ні, у фанатика в руках вона
Страшна.

Єлизавета

(пильно на Мортімера дивлячись).

На вас говорять, що у Раймсі
В чернечих школах ви бували й віри
Зреклись своїї.

Мортімер.

Не ховаюсь я:

Що се зробив, я удавав. Се тим,
Що слугувати прагнув я тобі.

Єлизавета

(до Павлета, що п дає їй папір).

Що се?

Павлет.

Це лист тобі від королеви
Шотляндської.

Борлейф

(швидко хапаючись за лист).

Віддайте лист мені!

Павлет

(віддає листа королеві).

Простіте, льорде скарбівничий! Лист
Вона мені звеліла доручити
До власних королеві рук. Мене
Вона зве ворогом своїм, але
Я ворог тільки злим її ділам,
А що моя повинність дозволяє,
Те залюбки ладен зробити я.

(Королева взяла листа. Поки вона його читає,
Мортімер та Лейчестер розмовляють нишком).

Борлейф (до Павлета).

Що може бути у листі? Жалі
Дурні, що берегти від їх повинно
У королеви жалісливе серце.

Павлет.

Що у листі, — вона мені сказала:

Вона дозволу просить королеву
Побачити.

Борлейф (швидко).

Ніколи!

Тальбот.

А чому?

Адже неправого вона не просить!

Борлейф.

Вона не заробила, душоубка,
Тієї ласки — бачить королеву,
Бо крові прагнула її. Хто вірний
Державиці своїй, той не порадить
Зрадливо так.

Тальбот.

Як би її схотіла

Вщасливить королева, — ви невже-б
Учинок милосердний припинили?

Борлейф.

Її засуджено вже. Голова
Її вже під сокирою. Не личить
Величності державній убачати
Ту голову, що віддано на смерть.
Тоді не можна виконати присуд,
Коли її побачить королева:
Дає прощення королівський погляд.

Єлизавета

(прочитавши листа втирає сльози).

Що є людина! Що земнеє щастє!
 До цього вже дійшла ся королева,
 Що перш такі надїї горді мала,
 Що на найстарший в християнстві трон
 Покликана була й на себе брала
 У думці три корони вже! Не та
 Вже мова зовсім, що була тоді,
 Як слухала, англійський взявши герб,
 Вона облесників, що величали
 Її британським островам обом
 Державицею! Вибачте, мільборди!
 Душа нудгує, обнімає сум
 І серце кривавить ся, як згадаю,
 Яка мінлива людська доля єсть,
 І як то близько і до мене лихо.

Тальбот.

О, королево! Бог порушив серце
 Тобі, — небесної послухайсь сили!
 Важкою кáрою за гріх важкий
 Покарано Марію й час уже
 Скінчити ся їй важкий покуті!
 Подай же руку тій, що так упала,
 І милосердним янголом ясним
 Зійді до неї в смертну ніч темничну!

Борлейф.

Незломна будь, велика королево!
 Хвали достойним почуттям не дай

Себе звести з шляху; не віднімай
Сама у себе волі те зробити,
Що треба! Ти помилувать її,
Обратувать — не можеш, — не клади-ж
Докору ти на себе, що знущалась,
Своїї жертви муками впивавшись.

Лейчестер.

Зостаньмо ся в своїй межі, мільборди!
Не треба королеві мудрій мати
Від нас поради, щоб вибрати що краще.
Між королевами двомá розмова
То зовсім инше є, не те, що суд
Закон англійський, а не королева,
Марію осудив, і є достойно
Душі Єлизаветиній великій
Послухать серця доброго свого,
Коли закон не знає милосердя.

Єлизавета.

Ідїть, мільборди! Способами знайдем
З потребою погодить милосердє.
Тепер ідїть! (Льорди йдуть Вона влице
Мортімера, що вже біля дверей).
Стривайте, Мортімере!

Пятий вихід.

Єлизавета. Мортімер.

Єлизавета

(пильно дивить ся на Мортімера кільки часу).
Хоч молодий, ви мужність показали
Та надзвичайну силу над собою:

Хто рано так навчивсь важкого діла —
 Вдавати з себе — завчасу дійшов
 Той мужніх літ і скоротив роки
 Своїй науці. Пророкую вам,
 Що вас на сьвіт до діл великих доля
 Покликала й на щастє можу я
 Сама своє справдити віщуваннє.

Мортімер.

Високая велителько! що зможу, —
 Все на послугу я віддам тобі.

Єлизавета.

Ви ворогів Британії пізнали.
 Вони мене ненавидять без міри,
 Невпинні заходи криваві їх.
 Бог досі боронив мене, та поки
 Вона живе й дає надію їм,
 Дає, за віщо обставать, — корона
 Хитаєть ся на голові у мене.

Мортімер.

Аби звеліла ти — і вмре вона.

Єлизавета.

Ох, пане! Думала, що досягла вже
 Мети, а бачу — тільки починаю!
 Законови віддавши справу цю,
 Хотіла рук не скривавіти власних.
 Вже присуд єсть. Яка-ж користь із того?
 Бо виконати треба, Мортімере,
 Його! И звеліти це повинна я!

Провина вся за те впаде на мене,
Я одвічати му й не можу здатись.
Невинною — найгірше це!

Мортімер.

А що
Тобі до того в правім ділі, чим
Здаєш ся ти?

Єлизавета.

Не знаєте людей ви!
Чим здаємó ся — те усякий судить,
А що ми є — того ніхто не зна.
В своєму праві не впевню нікого, —
Тим дбати мушу, щоб ніхто не знав
Запевне, що вона від мене вмерла:
Найкращий захист — темрява в ділах
Таких непевних. Той найгірший вчинок,
Що в йому ми признаємось; а що
Заховане, того згубить не можем.

Мортімер (допитливо).

Так ліпш було-б...

Єлизавета (швидко).

Еге, було-б найліпше!...

О, янгол мій хранитель промовляє
Устами вашими! Кажіть же далі,
Скажіть усе, бо ви усе збагнули!
Ви не така людина, як ваш дядько.

Мортімер (ізлякавшись).

Невже йому сказала ти про це?

Єлизавета.

Еге, і каю ся.

Мортімер.

Прости старому!

У його зважливість літа взяли, —
Юнацької бо сьміливости треба
На справи небезпечні такі.

Єлизавета (скоро).

Чи сьмію-ж вам?...

Мортімер.

Моя рука — твоя!

Ратуй своє ім'я, як можеш ти!

Єлизавета.

Коли-б могли колись мене ви вранці
Збудити звісткою: Марія Стюарт,
Твій ворог лютий, вмерла сєї ночі!

Мортімер.

На мене здайсь!

Єлизавета.

Коли-ж я зможу

Спокійно спати?

Мортімер.

Твій минеть ся страх,

Як молодик засяє.

Єлизавета.

Прощавайте

І не журіть ся, пане, ви, що мушу

У темряві свою ховати вдячність:
Щасливих Бог — мовчанне. Найщиріші
І наймиліші спілки ті, що їх
Зав'язує таємниця сама. (Виходить).

Шестий вихід.

Мортімер (сам).

Іди, облудна лицемирко, геть!
Як ті людей одурюєш, так я
Теж одурю тебе. Тебе ізрадить —
Се діло гарне, праведне. Підхожий
Хіба до душогуба я? Хіба
У мене на чолі замір злочинський
Ти прочитала? Здай ся-ж ти на руку
Мою і вдерж свою! Вдавай із себе
Перед людьми побожну, милосердну!
Надійсь на мене нишком, що убю,
І часу дай її об'ратувати!

Мене підняти хочеш. Оддалік
Показуєш велику нагороду --
Хоч би й сама була з своїм коханням!
Хто, найубожча, ти? що можеш дати?
Мене нікчемне сяєво від слави
Не вабить: в її усї в життю принади!
Краса, кохання, молодість круг неї
У радісному сяєві витають,
На грудях в неї — щастє-раювання, —
Ти-ж мертвеє добро самє даруєш.
Єдиного найвищого, того,

Що все життє нам закрашає, як
 Себе забувши і спянівши з щастя,
 Дарує серце серцеві його —
 Вінця жіночого не мала ти:
 Коханєм не вщасливила нікого.

Діждатись льорда мушу, лист її
 Віддать. Нелюба річ! Його ніколи
 Я не любив. Я хочу сам її
 Обратувать і хочу мати сам
 Я небезпечність, славу й нагороду!...
 (Хоче йти і стріваєть ся з Павлетом).

Семий вихід.

Мортімер. Павлет.

Павлет.

А що тобі казала королева?

Мортімер.

Нічого, так... важливого нічого...

Павлет

(дивить ся на його поважно).

Ось слухай, Мортімере: небезпечний,
 Слизький той шлях, що ти ступив на його;
 Принадна королівська ласка й прагне
 Шаноби молодість. Гляди, щоб це
 Тебе не збило з доброго шляху.

Мортімер.

Та ви-ж самі сюди мене ввели.

Павлет.

Жалкую сам! Не при дворі царько́му
Наш рід зажив собі і чести й слави.
Держись, небоже! Дорого занадто
Ти не купуй, сумління не ламай!

Мортімер.

Та що се ви? Чого такі турботи?

Павлет.

Вона тобі багато обіцяла...
Її облесній мові ти не вір!
Аби зробив, — вона тебе зречеть ся
І щоб себе невинною зробити,
Помстить ся за криваве діло, що
Сама звеліла.

Мортімер.

Що? криваве діло?

Павлет.

Облиш ховатись! Знаю добре я,
Чого вона від тебе вимагала:
Надієть ся, що молодість твоя
Слухнянійша, бажавши слави, буде,
Ані-ж моя заохолоділа старість.
Ти згодив ся? чи згодивсь ти?

Мортімер.

Мій дядьку!...

Павлет.

Як що ти це зробив, то проклинаю,
Зрікаю ся тебе!

Лейчестер (входить).

Дозвольте, пане,
Сказати мені слівце з небожем вашим.
Велику ласку має королева
До його й хоче, щоб йому віддати
Під догляд цілковитий леді Стюарт,
Надіючись вона на його чесність...

Павлет.

Надіється вона? Гаразд!

Лейчестер.

Що, пане?

Павлет.

Нехай надіється на його! Я-ж
Надіюся на себе й на свої
Обидва невинущі ока, лорде!

(Виходить).

Осьмий вихід.

Лейчестер. Мортімер.

Лейчестер (здивувавши ся).

Що з їм зробило ся?

Мортімер.

Не знаю я.

Та віра несподівана, яку
Мені подарувала королева...

Лейчестер

(дивиться ся пильно на його).

Чи варті-ж віри, лицарю, єсьте?

Мортімер
(так саме дивлячись).

Я вас про те-ж питаю ся, мільорде.

Лейчестер.

Ви нишком щось мені сказать хотіли.

Мортімер.

Впевніте перш, що можу я сказать.

Лейчестер.

А хто-ж за вас мене впевнити може?

Ви не ображуйтесь, що я не вірю!

З двома обличчями вас бачу тут:

Одно повинно бути невідмінно

Облуднеє. Яке-ж правдиве єсть?

Мортімер.

Такого-ж я і вас, мільорде, бачу.

Лейчестер.

Хто-ж перший виявить свої думки?

Мортімер.

Кому се безпечнійше.

Лейчестер.

Ну, то — ви.

Мортімер.

Ні, ви! Бо ви, могутний лорде, словом

Єдиним знищить можете мене,

Мої-ж слова пошкодити не можуть

Нічим ні рангови, ні силі вашій.

Лейчестер.

Ви помиляєтесь. Я справді маю
Велику силу в иньшому вьсьому,
Але у делікатній справі цій,
Що маю вашій вірности я звірить,
Найбезсилійший я при цім дворі, —
Наймизернійше свідчення мене
Зіпхнуть з моєї високости може.

Мортімер.

Коли мене льорд Лейстер усевладний.
Ушанував таким признаннем, — я
Про себе думать сьмію трохи вище
Й великодушности подати приклад.

Лейчестер.

Ви звіртесь перший, теж зроблю і я.

Мортімер

(швидко виймає листа).

Се вам шотляндська королева шле.

Лейчестер

(злякавши ся, швидко хапає листа).

Кажіте тихше, пане! Що я бачу?
Ії портрет! (Цілує його і розглядає в німії
радості).

Мортімер

(осто пильнуючи Лейчестера, як той читає).

Тепер вам вірю, льорде.

Лейчестер

(швидко прочитавши листа).

Ви знаєте, що писано в листі?

Мортімер.

Я — ні.

Лейчестер.

Але-ж вона запевне вам
Те звірила.

Мортімер.

Нічого не звірала,
Але сказала, — загадку мені
Ви відгадаєте. І справді це
Є загадка мені, що граф Лейчестер,
Улюбленець Єлизаветин, ворог
Маріїн при людях, її суддя,
Є той, від ко́го у своїй недолі
Ратунку королева жде, — одначе
Се так, бо виявляють ваші очі
Усе, що почуваете до неї.

Лейчестер.

Скажіте перш мені, як сталось це,
Що так піклуєтесь про неї палко
І чим у неї ви придбали віри?

Мортімер.

Це можу коротко сказати: я в Раймсі
Своєї віри зрік ся і до Гізів
Пішов у спілку. До Марії лист

Від раймського єпископа вчинив,
Що стала вірити вона мені.

Лейчестер.

Про те, що віру відмінили, — знаю,
І в мене це до вас збудило віру.
Подайте руку і простіть мені,
Що я не зважувавсь відразу. Мушу
Занадто бути обережним: Бюрлейф
Та Вальсінгам ненавидять мене,
Вони на мене сіті закидають, —
То вас могли послати, щоб мене
У ті загнати сіті.

Мортімер.

Як помалу

Ступає тут такий великий лорд!
Мені вас, графе, шкода.

Лейчестер.

Кинувсь би

Я радісно на груди вірні, де
Нарешті міг би я знайти полегкість.
Від прімусу і довгого й тяжкого.
Дивуєтеся ви, що скоро так
Я до Марії відминивсь. Хоча
Її справжнім ворогом я ще ніколи
Не був, а прімус ізробив, що став
Її супротивником. Її ще здавна
Призначено мені — ранійше ще,
Ніж за Дарнлея віддалась вона,
Як ще вона була в державнім сяйві.

Тоді байдужно щастє це від себе
 Я відіпхнув, — тепер же у темниці
 І край труни її шукаю я,
 Віддаючи життє під небезпечність.

Мортімер.

Великодушій вчинок!

Лейчестер.

Відмінилось

Становище з того часу. Тоді
 Шукав я слави, гонору і тим
 Байдужий був до молодости й вроди:
 Здавалось, що мені Марії мало,
 Бо сподівався — англійську королеву
 Здобуду я.

Мортімер.

Відомо, що вона
 Вас уподобала за всіх мужів.

Лейчестер.

Здавалось так, лицарський пане. Нині-ж,
 Як десять років загубив я марно
 На невсипуці залицяння ті,
 На прімус той зненависний, — о, пане!
 Все серце розриваєть ся і хочу
 Я вилити словами давній гнів.
 Вважають за щасливого мене...
 Коли-б же відали, яким кайданам
 Позаздрили! Віддав я десять років
 Гірких кумирови її пихі,
 Як раб скорявся усім вередуванням,

За іграшку її всім примхам був,
 Миліваний та люблений сьогодні,
 А завтра вже відіпхнений ізгорда,
 Коханнем і суворістю однако
 Намучений, немов невільник той
 Щочасно у стоокого невірства
 Під доглядом, під допитом, немов
 Маленький хлопчик; мовчазний слуга
 Найпоследуще лаяний!... О, ні,
 Немає слів, щоб висловити муку
 Пекельную!...

Мортімер.

Мені вас, графе, шкода.

Лейчестер.

І ось тепер віднято нагороду!
 Приходить иньший і грабує те,
 Що я так дорого здобув, так тяжко!...
 Муж молодий приходить і втрачаю
 Я всі права, що вже їх мав, і мушу
 З тієї високости геть зійти,
 Де довго так найпершим я блищав!
 Не тільки, що не одружу ся з нею, —
 Приблуда цей відняти може й ласку
 Її до мене, — жінка бо вона,
 А він кохання вартий.

Мортімер.

Катеринин

Він син і лестощів у добрій школі
 Учивсь.

Лейчестер.

Так всі мої надії гинуть,
 Руїнуєть ся все щастє й я шукаю
 За віщо вдёржатись і очі знов
 До першої надії повертаю:
 Марійн образ у звабливім сяйві
 Знов перед мене став, і знов краса
 Та молодість своє вернули право.
 Вже не холоднє славолюбство, — серце
 Зрівняло двох, і почуваю добре
 Тепер, який великий скарб згубив!
 Лякаючись я бачу, у якїї
 Великі муки сам штовхнув її.
 Тепер прокинулась надія в мене
 Обратель її й за себе взяти.
 Мені щастить, що через певні руки
 Переказати можу їй про сю
 Відміну в почуваннях; лист же сей,
 Що принесли, впевня, що вже простила
 Вона мене й коли я обратель
 Її, — вона мою хоче бути.

Мортімер.

Щоб ратувать її ви не робили
 Нічого, попустили осудити,
 Самі стояли ви за смертний присуд!...
 І чудо мусіло зробитись, мусів
 Сьвіт правди осиять мене, — небожа
 Людині тій, що догляда її, —
 У Ватикані, в Римі мусів Бог

Її несподівано ратовника́
 Приготувать, а то-б вона не мала
 Яким шляхо́м удати ся до вас.

Леїчестер.

О, скільки я намучив ся із то́го!
 Її в той час від Тальбота із замку
 У Фотрінгаї перевезли й дали
 До дядька вашо́го під о́стрий до́гляд, —
 Замкнули ся усї шляхі до неї.
 Перед людьми я й далі мусїв бути
 Її ворогом. Але-ж не погадайте,
 Що мученицю допустив би я
 До смерти! Ні, я мав надію й маю
 Цього не попустить, аж поки спосіб
 Знайду її обратувати зовсім.

Мортімер.

Вже знайдено. Ви звірились мені
 І я за те так са́ме вам признаюсь,
 Що хочу визволить її і тим
 Я тут. Готове все! А поміч ваша
 Віщує нам щасливого кінця.

Леїчестер.

Що кажете? Страх обніма мене...
 Невже ви хочете?...

Мортімер.

Еге, я хочу
 Темницю силоміць її відчинити.
 Товаришів я маю й все готове.

Лейчестер.

У вас товариші? Біда! В яке
Мене втягли ви небезпечне діло!
І знають і про мене ваші друзі?

Мортімер.

Та не турбуйтеся так! Без вас почато
Без вас воно й зробило ся-б усе,
Як би вона сама не забажала
За свій ратунок дякувати вам.

Лейчестер.

Так можу певний бути, що мого
Імя нема у вашім товаристві?

Мортімер.

О, заспокійтесь, графе! Як? і ви
Вагаєтесь, почувши, що приходить
Пособа вам? Ви хочете Марію
Обратувати і за себе взяти,
Знаходите, несподівавшись, друзів,
Вам небо послала найкращий спосіб, —
Ви-ж більш збентежились, ніж ізраділи.

Лейчестер.

Обратувати силоміць? О, ні!
Занадто небезпечно буде це.

Мортімер.

Так саме й гаяти ся небезпечно.

Лейчестер.

Ні, зважитись на це шйяк не можна.

Мортімер (гірко).

Не можна — вам, бо хочете її
Ви мати, ми-ж — обратувати тіль-
Тим не такі ми обережні... [ки...

Лейчестер.

Ви

Швидкі вже дуже в небезпечній справі.

Мортімер.

Ви надто обережні в справі честі.

Лейчестер.

Я бачу сїть, що обвиває нас.

Мортімер.

Я-ж чую мужність розірвать її.

Лейчестер.

Це божевільний запал, а не мужність.

Мортімер.

Не сьмїливість і ваша обережність.

Лейчестер.

Як Бабінгтон ви хочете скінчити.

Мортімер.

Ви-ж як Норфольк не хочете робить
Великодушно.

Лейчестер.

Молоду свою
Норфольк не вів з собою у безодню.

Мортімер.

Та показав, що був її достойний.

Лейчестер.

Загинем ми — занапасти́м її.

Мортімер.

Не визволим її, себе жалівши.

Лейчестер.

Роздуматись не хочете, поради
Не слухаєте ви, і все, що досі
На добрий шлях направлено було, —
Те все ви знищите в сліпим завзяттію.

Мортімер.

І чи не ви направили його?
Щоб ратувати її — ви що робили?
А що, коли я був би лиходій
Такий, що згодився-б її убити,
Як те мені веліла королева,
Як дожида вона того від мене?
Яким же робом мали ви її
Життє оборонити?

Лейчестер (уражений).

Невже кривавий
Оцеї наказ дала вам королева?

Мортімер.

Зо мною помилила ся вона,
Як з вами Сту́арт.

Леїчестер.

Згодили ся ви?

Мортімер.

Щоб иньших рук вона не підкупляла, —
Я обіцяв свою.

Леїчестер.

Гаразд зробили!

В кривавім ділі цім на вас вона
Надію мати ме, — тим часом присуд
Без виконання zostаватись буде,
Ми-ж виграємо час.

Мортімер (нетерпляче).

Його ми втратим!

Леїчестер.

На вас вона здалась і тим ще більш
Вдавати буде з себе милосердну
Перед людьмі, а хитрощами може
Побачить ся з Марією умовлю
її, — цей вчинок її ізвяже руки,
Бо правду Бóрлейф каже: присуд той
Не можна виконать, коли її
Вона побачить. Так, я спробую... усе
Зроблю, що сила...

Мортімер.

Що-ж нам буде з того,
 Коли уздрить, що я дурив її
 І жити не Марія? Чи не так
 Зостанеться усе, як перш було?
 Вона ніколи вільна вже не буде:
 Найлекше може бути їй — довічна
 Неволя. Ні, скінчити все повинно
 Однім учинком сьміливим! Чому
 Не хочете почати зараз? Сила
 В руках у вас: узбройте шляхту в замках
 У ваших багатьох — і з вами військо!
 Марія має ще багато друзів:
 Рід Говардів, лицарський Персі рід
 Хоча не мають вже голів старших,
 Та на героїв ще вони багаті
 І тільки ждуть, щоб дужий лорд почав.
 Ховаться годі! Навпростець ідіть!
 Як лицар бороніть свою кохану!
 Ідіть за неї в бій! Аби схотіли, —
 Скоритьсья вам англійська королева:
 Її завабте в замок свій, — вона-ж
 Бувала часто з вами там. З'явітьсья
 Як муж їй там, кажіть як володар
 І доти там держіть її, аж поки
 Вона Марію випустить на волю.

Лейчестер.

Дивуюсь я й страхаюся: до чого
 Доводить божевілля вас! Невже

Не знаєте ви Англії й того,
 Що в цім дворі жіноче царюванне
 Всі розумі звязало. І даремно
 Ми духу тут геройського шукали-б,
 Що перш колись в цім краю процвітав:
 Все жінці вже скорилось і нема
 Вже більше мужности ні в яким серцю.
 Послухайтесь мене: так необачно
 Не важтесь... Хтось іде: ідіть!...

Мортімер.

Марія

Надієть ся. Невже слова порожні
 Її принесу?

Лейчестер.

Скажіть, що присягаюсь, —
 Кохати му її до віку я.

Мортімер.

Кажіть самі! Нести ратунок їй
 Я згоджуюсь, а не коханне ваше.

(Виходить).

Дев'ятий вихід.

Єлизавета. Лейчестер.

Єлизавета.

Хто з вами був? Я чула тут розмову?

Лейчестер (швидко
 повертаєть ся до неї, слів її злякавшись).

Це Мортімер.

Єлизавета.

Що з вами, льорде? Ви
Збентежені?

Лейчестер (схаменувшись).

Перед твоїм обличчям!
Такою ще тебе не бачив я:
Мене красою засліпила... Ох!...

Єлизавета.

Чого зітхаєте?

Лейчестер.

Хіба не маю
Чого зітхати? Дивлюся на красу
Твою і обніма страшний мука:
Згадаю, що гублю...

Єлизавета.

А що-ж хіба?

Лейчестер.

Тебе гублю, твоє кохане серце!
Ти скоро раювати меш в обіймах
Палких у молодого чоловіка,
Душею володіти ме твоєю
Він сам один. Царськóго роду він,
Я-ж — ні. Але великим свідчусь Богом:
Нема нікого в світі, хто-б на тебе
Молився так, як я! Анжуйський герцог
Тебе не бачив: може тільки славу

Твою любити він, твоє сяяннє,
 А я тебе люблю! Як би була
 Пастушка найубожча ти, мені-ж
 Державцем сьвітовім судилось бути,
 То і тоді-б я положив тобі
 До ніг вінець мій!

Єлизавета.

Ох, жалій мене,
 Дудлєю, а не докоряй мені:
 Як би могла-я слухати ся серця, —
 Не те-б обібрала! Заздрю я
 Жінкам тим, що усе, що люблять, можуть
 У гору піднести. Я-ж не така
 Щаслива, щоб томú, хто найдорожчий
 Мені, — короною вінчати чо́ло.
 Було це Стюарт можна віддаватись
 За тих, кого вона любила тільки,
 Все дозволяла, все вона собі
 І втіху, радість повною пила.

Лєйчестер.

За те тепер не повну мук тяжких.

Єлизавета.

Про людський поговір вона не дбала,
 Було їй легко жить, вона ніколи
 Ваги тієї не несла, що я
 Взяла на себе. И я могла-б хотіти
 В життю впивать ся втіхами земними,
 Але повинности важкі державні

Я обібрала. Всіх мужів кохання
 Вона придбала, бувши задля їх
 Єдино жінкою, і залицялась
 І молодіж до неї, і старі.
 Такі мужі ви! Ласолюбці всі!
 За радістю вганяють легкодушно,
 Не маючи того за дороге,
 Що поважати треба. І хіба
 Не помолодчав навіть Тальбот сей,
 Як про її красу почав казати?

Лейчестер.

Прости йому! він сторожем її був
 І, хитрая, вона його влестила.

Єлизавета.

Чи правда-ж, що вона така краса?
 Як славлено її, я часто чула:
 Хотіла-б знати я, чи правда те.
 Лестять портрети, в описях неправда:
 Повірила-б я тільки власним очам.
 Чого так чудно дивитесь на мене?

Лейчестер.

В думках я поруч становлю тебе
 З Марією. По правді, радий був би,
 Як би це нишком стати ся могло, —
 Тебе побачити проти Марії.
 Тоді-б цілком ти впити ся могла
 Побідою своєю. Я радів би
 Як би вона могла на власні очі —

А острі очі в заздлости — впевнітись,
Що вродою величною так саме,
Як чистою високою душею,
Ти переважаєш її без міри.

Єлизавета.

Вона молодча.

Леїчестер.

Нї, не видко. Може
Зістаріло се горе завчасу
Її. Ще гірша їй була-б образа,
Як би тебе засватаною вздріла,
Ясні надії у життю згубивши,
Уздріла-б, що назустріч щастю йдеш,
І що французького державця син —
Твій молодий, — вона-ж так величалась
Своїм французьким одружіннем тим,
Що й досі жде від Франції пособи!

Єлизавета (недбало).

Мене все мучать, щоб із нею на щось
Побачила ся я.

Леїчестер.

Вона як ласки
Того бажа, а ти їй дай за кару!
Ії ти можеш на поміст кривавий
Звести, але їй менша мука це,
Ані-ж скорити ся твоїй красі.
Тим так її убеш ти, як хотіла

Вона тебе убить. І як побачить
 Твою красу, повагою повиту
 І славою без плями осіяну, —
 Вона-ж свою, розпустна, затоптала, —
 Як вздрить тебе у сяєві державнім,
 Убрану як щасливу молоду, —
 Тоді їй прийде час її загину.
 Еге, дивлюсь на тебе і впевняюсь,
 Що ще ніколи в тебе не було
 Такої сили побідить красою,
 Як ось тепер. Мене самого ти
 Сліпучим сяйвом осіяла, скоро
 Сюди вступила. О, як би тепер
 Ти так, як є, і перед нею стала,
 То кращого-б ти часу не знайшла.

Єлизавета.

Ні, ні! Тепер не можу: треба перше
 Із Бóрлейфом обміркувати...

Лейчестер (перепиняючи).

З їм?

Він тільки про державную користь
 І може думати, але-ж ти маєш
 Права свої жіночі! В делікатній
 Цій справі мусиш ти сама судити,
 А не міністер. Та й державна мудрість
 Тобі велить побачити ся з нею:
 Великодушністю людські серця
 Прихилиш ти до себе. А тоді
 Як схочеш, так її і збутись можеш.

Єлизавета.

Мені не личить родичку вбачати
В поніженню, в убожестві. А кажуть
Вона живе не так, як королева, —
Те вбожество було-б мені докором.

Лейчестер.

Тобі до неї вхóдити не треба.
Послухай ся мене: зробити може
Все віпадок. Велике полювання
Сьогодні й шлях проз Фотрінгай іде.
Марія вийти може в гай, і ти
Туди теж прійдеш, віпадком неначе,
Мов зóвсім ти й не думала приходить,
І як не схочеш, — слова їй не скажеш.

Єлизавета.

Коли я, Лейстере, тут помилюсь,
То ваша помилка, а не моя.
Що схочете — все вам зроблю сьогодні:
З усіх моїх підданців я нікого
Сьогодні не скривділа так, як вас.

(Ніжно дивить ся на його).

Хай буде й примха ваша це. По то́му
Коханне справжнє знати, що воно
Те навіть призволя́, чого не хвалить.

(Лейчестер падає їй до ніг).

ЗАВІСА.

Третя дія.

Місце в гаю, спереду дерева, далі широкий краєвид.

Перший вихід.

Марія швидко вибігає зза дерев. Ганна Кеннеді помалу йде за нею.

Кеннеді.

Ви біжитє, немов у вас є крила...
Уже не підбіжу я... Постривайте!...

Марія.

Дай же на волі забути всі муки!
Буду дитиною, люба моя!
Пишні зелені прослали ся лўки, —
Іми як пташка літати му я.
Ще-ж не ввійшла я до льоху сумного,
Ще не в темниці страшній я опять, —
Дай же напитись повітря ясного,
Дай же у йому купатись, літать!

Кеннеді.

О, лєді дорогá! Темниця ваша.
Поширшала не дуже ще. Вам тільки
Не видко мурів, щó стоять округ,
Бо їх від нас дерєва заховали.

Марія.

Спасибі щире вам, гілки рясні,
Щó мури ви уміли заховати!

Щаслива хочу бути я у мрії, —
 Солодкі сни на віщо віднімати?
 Щирокі небеса в горі ясні,
 І погляд мій гуляє в далині,
 Нема межі, щоб око зупиняти.
 І там, де гори вкриті туманами,
 Мій рідний краю, — там почав ся ти,
 А ці хмаркі на південь небесами
 Летять і хочуть Францію знайти.

Хмари швидкіі! Хто плавав із вами,
 Лінув широкими хто небесами?
 Край привітайте ви той, де зросла!
 Мушу в неволі, в кайданах конати, —
 Більше нікого не маю післати.
 Вільний вам шлях на усякі краї,
 Не боїтесь королеви цїї.

Кеннеді.

Ох, леді! довго так не знавши волі,
 Тепер від мрій не тямите себе.

Марія.

Човен рибалчин на хвилях хисткіх...
 Міг би, малий, він мене ратувати,
 Тільки-б схотів мене в себе узяти,
 Перенести аж до друзів моїх!
 З праці рибалка годуєть ся вбого:
 Злотом насиллю я човен украй, —
 Бідний — так буде богатство у його,
 Тільки мене обратає нехай!

Кеннеді.

Бажання марнії! хіба не чути
Доглядачі слідком за нами ходять?
Від нас жене жорстока заборона
Усе, що може пожаліти нас.

Марія.

Ні, добра Ганно, вір мені. — не дурно
Відчинено мені мою тюрму:
Віщує ласка ця маленька щастє
Велике. Ні, не помиляюсь я:
Коханню мушу дякувать за се,
Могутню Лейстерову руку бачу.
Потрохи розсуваючи темницю,
Малим до більшого привчити хочуть
Мене, аж поки врешті вздрю того,
Хто зніме пута з мене вже на віки.

Кеннеді.

Цих суперечностей не розумію:
Учора ще ознаймлено вам смерть,
Сьогодні-ж раптом стільки волі враз.
Я чула, — попускають там кайдани,
Кого довічня воля дожидає.

Марія.

Слухай: то сурма стрілецькая! Чути
Заклик той через гаї та поля.
Тільки-б мені на коні тепер бути, —
Швидко-б, радіючи, лінула я!

Ізнову! голос та відомий!...
 У муках вся душа моя:
 Бо я тоді його вчувала,
 Як ще на волі полювала,
 Як серед гір літала я.

Другий вихід.

Ті, що й перш. Павлет.

Павлет.

Чи догодив же вам, міледі, врешті?
 Чи вашу дяку заробив хоч раз?

Марія.

Як, лицарю? То се цієї ласки
 Ви здобули мені? Се ви?

Павлет.

Чому-ж,
 Не був би й я? У королеви будши,
 Я передав ваш лист.

Марія.

Передали?
 Це правда? Й воля ця мені сьогодні
 Через той лист?

Павлет (значущо).

І не сама вона:
 Готуйте ся до більшого іще.

Марія.

До більшого? Що хочете сказати?

Павлет.

Ви чули сурми?

Марія

(поступаючись назад, мов догадуючись).

Бою ся я...

Павлет.

Се тут полює королева.

Марія.

Що?

Павлет.

І буде тут за декільки хвилини.

(Марія тремтить і ось-ось упаде).

Кеннеді

(до Марії поспішаючись).

Що з вами, леді дорогá? Ви зблідли.

Павлет.

Не до вподоби? Ви-ж самі прохали!

І маєте ранійш, ніж сподівались.

Ви завсїгди проречисті бували, —

Тепер давайте всі свої слова,

Бо говорити час!

Марія.

О, чом же ви
Цього мені ранійше не сказали?
Тепер не можу я, не можу, ні!
Чого за ласку я благала перш, —
Тепер мені страшнє воно здаєть ся.
Ходімо, Ганно, відведи в сьвітлицю,
Щоб заспокоїтись, приготуватись...

Павлєт.

Зостаньтєсь! Тут її повинні ждати,
Так, знаю: є чого лякатись вам,
Перед суддею стаючи своїм.

Третій вихід.

Ті, щó й перш. Граф Шрусбурі.

Марія.

Не те! Ні, не того, — я Богом сьвідчусь!
Лицарський Шрусбурі! Се небо вас,
Мов янгола, до мене посилає.
Не можу бачити її! Ратуйте
Від зустрічи важкої ви мене!

Шрусбурі.

Насьмільтєсь, королево! Заспокійтєсь!
Від сьо́го часу все тепер залéжить.

Марія.

Цього я ждала! Довгі роки я
До то́го що сказати, готувалась

І в голові я записала те,
 Як їй жалém порушить серце маю, —
 І раптом все забуло ся, затерлось,
 І тільки муки чую я свої
 Пекучим почуттém, і серце в мене
 Зненависть люту почувá до неї.
 Геть зникли добрі всі думкі. Округ
 Пекельні дүхи темнії постали
 І трусять зміями на головах.

Ш р у с б у р і.

Утиште бунтовливу кров свою,
 Зло в серцю задавить: не добре буде,
 Коли зненавистю стрівать зненависть.
 Хоч як там серце ваше повстає, —
 Послухайтесь того, що неминуче:
 Вона могуча, то скоріть ся їй.

М а р і я.

Я -- їй? Не можу я ніколи!

Ш р у с б у р і.

Треба!

З повагою кажіть до неї, стіха!
 Великодушности її шукайте,
 Не прав своїх: тепер не час на те.

М а р і я.

Сама собі загину я благала,
 І на лихо благаннє вчулось. Нам
 Ніколи бачитись було не треба:
 Нічого доброго не буде з того:

Огонь з водою швидче поладнають,
 Ягня скорійше тигра поцілує!
 Бо дуже вже вона мене скривділа
 І проміж нас нема до віку згоди.

Шрусбурі.

Уздріте спершу ви її! Я бачив
 Як, плачучи, зворушена, читала
 Листа від вас. Ні, жаль у неї є, —
 Аби ви вірили їй більше. Я,
 Щоб вам сказати це і заспокоїть,
 Умисне поспішив ся наперед.

Марія (бере його за руку).

Ох, Тальботе! ви другом завсїгди
 Булі мені. Як би була зосталась
 Під вашим доглядом ласкавим я!
 Жорстоко дуже вчинено зо мною.

Шрусбурі.

Забудьте все і дбайте про одно
 Тепер: щоб стрінуту її покірно.

Марія.

А Бóрлейф, злий мій дух, із нею теж?

Шрусбурі.

Опріче Лейстера нема нікого.

Марія.

Льорд Лейстер?

Шрусбурі.

Ні, не бійтеся його!

Не він бажає вашого загину, —
Він зробив, що королева вас
Побачить згодилась.

Марія.

Ах, я це знала!...

Шрусбурі.

Що ви сказали?

Павлет.

Королева йде.

(Всі оступають ся на бік; сама Марія заста-
еть ся, спершись на Кеннеді).

Четвертий вихід.

Ті, що й перш. Єлизавета. Граф Лей-
честер. Почет.

Єлизавета (до Лейчестера).

Як зветь ся місце?

Лейчестер.

Фотрінґайський замок.

Єлизавета (до Шрусбурого).

Пошліть мій почет наперед у Лондон.

По улицях скрізь товпить ся народ, —
Я в гаю цім сховаю ся від його.

(Тальбот відсилає по́чет. Єлизавета дивить ся
на Марію, говорячи далі до Павлєта).

Мій добрий люд мене без міри любить,
Із радощів аж молить ся на мене, —
Так не людину — Бога шанувати.

Марія

(цей час стоїть, ісхилившись на Кеннеді, пів-
непритомна, а тепер випростуєть ся і стриває
очима у себе втуплений Єлизаветин по́гляд; вона
тремтить і знову кидаєть ся Кеннеді на груди).

О, Боже мій! Жалю немає в неї!

Єлизавета.

Хто се? (Всі мовчать).

Лейчестер.

Ти в Фотрінгаї, королево.

Єлизавета

(удає, мов би вразилась і здивувалась і по-
хмуру на Лейчестера дивить ся).

Льорд-Лейстере! хто се зробив мені?

Лейчестер.

Зробилось, королево, — і тепер,
Як сам Господь тебе сюди направив,
Дозволь, щоб жаль нарешті переважив!

Ш р у с б у р і.

Дозволь тебе, державице, вблагати
 Ізглянути ся на безщасну цю,
 Що тут перед тобою!

(Марія силкуєть ся підійти до Єлизавети, але
 не дійшовши тремтячи стає; з рухів її видно,
 що в душі в неї велика борня).

Є л и з а в е т а.

Як, мільорди, —

А ви-ж казали, що вона покірна?
 Я бачу гордість тут, що не зламало
 Її нещастє.

М а р і я.

Хай і так! Скорю ся
 І перед цим! Високої душі
 Безсила гóрдосте, покинь мене!
 Забуду, хто я, все, що я терпіла!
 Забуду і схилюсь перед тією,
 Що в цю ганьбу́ сама мене зіпхнула.

(До королеви):

Сприяло небо вам видімо, сестро,
 Вам голову побідою вінчало —
 Шаную божество, що піднесло вас!

(Падає перед нею навколішки).

Та будьте-ж ви великодушні, сестро!
 Не дайте у ганьбі мені лежати!
 Державну дайте руку й підійміть
 З занепаду глибокого мене!

Єлизавета (поступаючись назад).

Ви на своєму місці, леді Стурт.
І дяка Богу: він не попустив,
Щоб біля ваших ніг лежала я,
Як лежить біля моїх ви нині.

Марія (все з більшим почуванням).

Подумайте, яке мінливе все,
Яке непевне все на нашім сьвітї!
Є Бог — пімстите ся він за гордий над-
Шануйте, бійте ся Того страшного, [мір.
Що нахилив мене до ваших ніг!
Шануючи в мені себе саму
І сьвідків цих чужих, — ви не ганьбіте
Тудорів кров: так саме і в моїх
Тече вона, як і у ваших, жилах.
О, Боже мій! Не будьте недосяжні,
Як скеля та, що мореплавець бідний,
Втопаючи з розбитого судна,
Даремно руки простяга до неї!
Усе моє — моє життє і доля —
Від сили сліз моїх і слів залежать:
О, розвяжіте-ж серце ви мені,
Щоб ваше я могла проїняти жалем!
Як дивитесь цим поглядом, холодним
Мов крига та, — німіє серце в мене,
І слъози не течуть: холодна крига
Мої благання в грудях убива.

Єлизавета

(неприхильно та суворо).

Що треба вам мені сказати, леді?
 Бажали говорити ви зо мною.
 Ображеную тяжко королеву
 Забула я, щоб учинити так,
 Як від сестри повинність вимагає:
 Дозволила вам бачити мене,
 Великодушности скорілась я,
 По правді під докір за те піднавши,
 Що низько так зійшла, бо-ж вам відомо
 Самім, що вбити ви мене хотіли.

Марія.

Відкіль почати? Як слова складати,
 Щоб вас пройняти жалем не вразивши?
 О, Боже, силу дай моім словам,
 Жалó в їх дошкульніє відніми!
 Себе боронячи, не мóжу вас
 Не винуватить, а цього не хочу.
 Зробили не по правді ви зо мною.
 Така-ж я королева, як і ви,
 А ви мене держали у неволі.
 Благаючи прийшла до вас, а ви
 Сьвятий закон гостинности зламавши,
 Сьвяті права зневаживши народні,
 Мене замкнули у темницю, друзів
 І слуг жорстоко в мене відняли,
 Срамотньому убозтву на поталу
 Мене цілком віддавши, і на суд

Поставили ганебний! Та про се
 Вже годі! Хай забудеть ся на віки
 Усе, що витерпіла я отут!
 Нехай се доля вже така судилась:
 Не винна я і ви не винні теж!
 Злий дух з пекельної безодні встав,
 Щоб розпалити в серцю нам зненависть,
 Що змалечку іще сварила нас:
 Вона зростала з нами, люди-ж злі
 Ще більш роздмухували той огонь,
 І божевільці щирії давали
 Непроханим рукам кинджал та меч.
 Така уже в державців клята доля,
 Що, посварившись, роздирають сьвіт
 І випускають фурій злих на волю.
 Тепер чужих немає язиків
 Між нас, самі одна одну ми бачим:
 (Наближаєть ся до неї ймовірно й ласкаво).
 Скажіть же, сестро, всі мої провини, —
 Я залюбки спокутую їх всі.
 Ох, чом мене не вислухали ви
 Тоді, як палко я цього бажала!
 Спинилось би багато лиха тим,
 І ми не у цьому сумному місци
 Так нещасливо стріли ся-б.

Єлизавета.

Мене

Бог боронив змію на груди класти!
 На серце чорнеє своє, на рід
 Свій гордий, що усе загарбать хоче,

А не на долю нарікайте ви!
 Ще не було у нас ворогування,
 А вже ваш дядько, цей єпископ гордий,
 Що до усіх корон, бажавши влади,
 Він безсоромно руку простягає,
 Мені війну ознаймив, звабив вас
 Мою титулу королівську й герб
 Узяти й до загину битись з нами.
 Кого не збурював він проти мене?
 Цопівські язика й народній меч.
 Страшну побожних божевільців зброю,
 І навіть тут, у тихім місци сім
 До бунту він підпалював людий!
 Та Бог за мене! Гордий піп не міг
 Подужати! На голову мою
 Він намірявсь, а ваша упаде.

Марія.

Я в божій волі. Ви кривавим ділом
 Не схочете над владою своєю
 Підняти ся.

Єлизавета.

Що-ж може зупинити
 Мене? Всім королям у світі приклад
 Ваш дядько дав, як з ворогом миритись:
 Вартоломєєва та ніч — наука.
 А що мені рідня, народне право?
 Повинности й закон ламає церква:
 Царя убити, зрадити — усе
 Вона простить, аби я те робила,

Що ваші па́тери велять. Скажіть же :
 То що-ж поручить ся мені за вас,
 Як що великодушно з вас зніму
 Кайдани? Мо́жу вашу вірність я
 Сховати під таким замком, щоб ключ
 Петра сьвятого відімкнуть не міг
 Його? Мені вбезпе́ка тільки в силі :
 Немає згоди із зміячим ко́длом.

Ма́рія.

Це все з підзо́рів ваших чорних сталось...
 Ви завсїгда за во́рога мене,
 За чужени́цю мали. А як би
 Наступницею ви мене своєю
 Озна́ймили, як личило, тоді-б
 Мене зробила вдячність і любов
 Вам родичкою й вірним другом.

Єлизавета.

Ні,

Не в нашім царстві пріяте́лі ваші :
 Госпо́да ваша — папство, а чернець —
 Вам брат. Наступницею вас зробити ?
 О, за́ходи зраде́цькі ! Мій народ
 Щоб звабити ще за мого життя ?
 Щоб мо́лодіж мою лицарську ви,
 Армідо хитра, у любовні сіти
 Заплутали ? Щоб до нового сонця
 Всі повернули ся, а я...

Марія.

Пануйте

Щасливо! Прав усіх на цю державу
 Зрікаю ся. Ах, дух знеслились мій
 І не приваблює мене велике.
 Ви досягли свого: зосталась з мене
 Колишньої Марії тїнь сама:
 Неволі довгої ганьба́ зламала
 Мою всю мужність. Що могли — зробили
 Зо мною ви — в цвѣту́ мене убили!
 Скінчіть же, сестро, і скажіть те слово,
 Що задля його ви сюди прийшли,
 Бо я не хочу вірити, щоб ви
 Прийшли знущати ся з своєї жертви.
 Скажіть же слово це! Скажіть: „Ви віль-
 Маріє! Ви мою дізнали силу, [ні,
 Тепер мою великодушність знайте!“
 Скажіть се — і життє, і волю я
 Як подарунок з ваших рук візьму.
 Єдине слово — і нема нічого!
 Я жду його — не мучте-ж доживанням!
 І горе вам, коли не словом цим
 Ви скінчитє! Коли не божеством,
 Що благодать до мене принесло,
 Розстанете ся, сестро, ви зо мною!...
 Анї за ввесь багатий острів цей,
 Анї за землі всі оці, що море
 Їх обмива́, не згоджусь перед вами
 Стояти так, як ви передо мною!

Єлизавета.

Таки скоряєтесь нарешті ви?
Не буде більше підступу? Не буде
Забийців більш? Ніякий вже пройдісьвіт
Не зважить ся лицарствувать за вас?

(Погордливо).

Еге, всьому вже, леді, край! Нікого
Ви більше не спокусите. У світа
Єсть иньший клопіт. І ніхто не схоче
Четвертим чоловіком бути вам:
Чоловіків і женихів — однако
Ви убиваєте їх.

Марія (палко).

Сестро! сестро!

О, Боже, поможи мені терпіти!

Єлизавета

(дивить ся на неї з великою п. гордою).

Так це ось, Лейстере, ота краса,
Що бачити її не міг ніхто
Безкарно? Що ніяка иньша жінка
Рівняти ся із нею не могла?
О, справді! слава ця дешева дуже:
Щоб кожен за красу вславляв, то треба,
Щоб кожному належати, усім.

Марія.

О, це занадто вже!

Єлизавета (зневажно сьміючись).

Тепер ви справжнє

Своє обличчє показали, досі-ж
Була то маска.

Марія

(палаючи з гніва, але з лицарською достойністю).

Як людина справді
Я помилялась за молоду. Сила
Мене сліпила. Тільки-ж я не крилась
Із тим. По королівському робивши,
Облудним лицемирством гордувала.
Найгірше світ про мене зна, і я
Сказать могла-б, що краща я, ніж слава,
Що є про мене. А тобі біда,
Як з діл твоїх світ зірве накриттє
Почеснеє, що їм ти закривала
Свій дикий запал хованих утїх!
Тобі не чесність мати полишила:
Усім відомо, за які чесноти
Пішла на смертну страту Ганна Бóлейн.

Шрусбурі

(стає між двома королевами).

О, Боже! що зробило ся! Так он як
Скоряєте ся, лєді, ви!

Марія.

Скорятись!

Я стєрпіла, що сила є терпіти!
Так геть же ти, спокійносте тихенька!
На небо линь, терплячосте страждєнна!
Нарешті вирви ся з неволі ти,

Знена́висте, так спі́нена́я довго!
 Ти-ж, той, що́ лю́тим васи́лисам дав
 Убі́йчий по́гляд, — язи́кови дай
 Мо́єму отру́йну́ стрі́лу!

Шру́сбу́рі.

Вона

Себе не тямить! Вибач божевільній,
 Так тяжко скривдженій!

(Єлизавета з гніва не можучи балакати, люто
 поглядає на Марію).

Ле́йчестер

(дуже стурбований. силкуєть ся відвести геть
 Єлизавету).

Не слухай ти

Цю роздратовану! Мерщій, мерщій
 Геть з місця нещасливого цього!

Ма́рія.

Байстручкою сквернить ся трон англійсь-
 Дурісьвітка Британців одурила! [кий!
 Було-б тут право, — то в пилу лежали-б
 Ви перед мене, бо король ваш — я!

(Єлизавета швидко) йде геть, льорди йдуть слід-
 ком за нею, дуже збентежені).

П'ятий вихід.

Марія. Кеннеді.

Кеннеді.

Ой, що зробили ви! Розлютувавшись
Вона пішла — пропали всі надії!

Марія.

Пішла розлютувавшись, з смертю в серці!
(Падає на ший Кеннеді).

О, як же легко, Ганно, стало! Врешті
За стільки років муки і зневаги
Я пімстою на мить хоч упиласть!
Із серця мов гора упала: я
Встромила в груди ворогови ніж.

Кеннеді.

Безщасна! Божевільство потягло вас!
Ви ту вразили, що її вблагати
Не можна! У руках у неї смерть, —
Бо королева, — ви-ж перед коханцем
Її зневажили!

Марія.

Еге, стоптала
При Лейстері її, — він бачив те,
Як з високости я її зіпхнула, —
Мені це надавало більше сили.

Шестий вихід.

Ті, що й перш. Мортімер.

Кеннеді.

О, пане, що зробилось!...

Мортімер.

Чув усе!

(Показує Кеннеді, щоб відійшла до дверей, а сам підходить ближче. Усе виявляє в йому запал).

Ти побідила, в пил її втоптала!
Державицею — ти була, вона-ж
Злочинницею. Я молюсь на тебе,
Перед твою мужністю схиляюсь,
У сьайві, як величнaя богиня,
Стоїш передо мною ти тепер.

Марія.

Чи бачили ви Лейстера? Листа
З дарунком віддали? Кажіть же, пане!

Мортімер

(палкими очима на Марію дивлячись).

Як гнів державний осява тебе!
Як виявив мені твою красу!
Найвродливійша ти за всіх у сьвітї!

Марія.

О, заспокійте, пане, ви мене!
Що льорд казав? Скажіть, чи є надія?

Мортімер.

Що? він? Страхополох нікчемний він!
На його не надії покладати,
А гордувати треба їм, забути!

Марія.

Що ви сказали?

Мортімер.

Він вас обратує!
Своєю зробить! Він се — вас! Нехай
Він зважить ся. Бо перш за це зо мною
Хай до загину беть ся він.

Марія.

Так ви
Йому листа не віддали? Тепер
Все гине!

Мортімер.

Любить боязький життя!
Хто хоче ратувать тебе і взяти,
Той мусить смерть без ляку обнімати!

Марія.

І не пособить він?

Мортімер.

Про його буде!
Що зможе він і на́ що нам воно?
Ні, обратую я тебе, я сам!

Марія.

Ах, що ви зможете самі зробити!

Мортімер.

Себе ти не дури, немов сьогодні
 Те саме, що й учора. Бо відко́ли
 Пішла від тебе королева й ваша
 Розмова так скінчила ся — усе
 Загинуло, надій нема на ласку!
 Нам треба діла, сьмілости — віддати
 Тепер усе за все, що дороге.
 Ще не свіне́ — на волі будеш ти.

Марія.

Що кажете? сю ніч? Чи се-ж можливо?

Мортімер.

Послухай, на́ що зважили ся ми.
 В одній капліці нишком я зібрав
 Товаришів, і там ми сповідались,
 І пан-отець прощєнне дав гріха́м
 Вже зробленим і тим, що мають бути.
 Запричастили ся в останнє ми,
 Готові ув останнюю дорогу.

Марія.

Страшні приготування!

Мортімер.

У ночі

У замку будем, — ключ у мене. Варту
 Ми убємо і вхонимо тебе.
 Усі умруть від нашої руки,
 Щоб сповістить не міг про наш учинок
 Ніхто, ані одна душа жива.

Марія.

А Дрúрі? а Павлет, доглядач мій?
Перш кров усю свою вони проллють...

Мортімер.

Впадуть найперші від мого кинджалу.

Марія.

Як? дядько ваш? ваш дрúгий батько сей?

Мортімер.

Від рук моїх умре! Його я вбю!

Марія.

Страшнє злочинство!

Мортімер.

Вже усї злочинства

Простились наперед. Найгірше можу
Зробить — і хочу!

Марія.

Страшно, страшно се!

Мортімер.

Я королеву вбив би, як би треба:
На те я на причастї запряг ся.

Марія.

Нї, Мортімере! Перш ніж стільки крові
За мене...

Мортімер.

Що там кров усїх людий
Є проти тебе і мого кохання!

Хай сьвіт завалить ся, потоп хай дрўгий,
Розливши ся, живе все поглине, —
Дарма мені! І швидче сьвіт загине,
Ані-ж тебе зречу ся я!

Марія (поступаючись назад).

О Боже!

Що кажете, як дивитесь ви, пане?
Лякаєте мене.

Мортімер (з непевним
поглядом, виявляючи тихе божевільє).

Життє — то мить

Одна, і смерть є також тільки мить.

Нехай мене потягнуть у Тібурн*)

І тіло хай кліщами будуть рвати, —

(Кидаючись до неї й хочучи обняти).

Аби тебе, коханую, обняти!

Марія (оступаючись).

Геть, божевільний!

Мортімер.

І на грўдях цих
З цих любих уст кохання...

Марія.

Геть! пустіть!

Благаю вас, пустіть!

---

*) Місце в Лондоні, де колись карано
людей на смерть. — Б. Г.

Мортімер.

Той божевільний,
Хто щастя не обійме, як сам Бог
Йому дає. Тебе я обратую,
Хоч би і тисячу разів умер!
Я обратую!... І я свідчусь Богом
Самим, що мушиш ти моєю бути. /

Марія.

Чи вже-ж і Бог мене не оборонить?
Страшная доле! люто ти караєш:
З страху мене у страх новий штовхаєш.
Чи народилась я, щоб божевілле
Будити? А зненависть і любов
Єднають ся удвох мене лякати?

Мортімер.

Тебе люблю так палко, як вони
Ненавидять. Вони тобі бажають
Зрубати голову і шию цю,
Сліпуче-білу, хочуть перетяти:
Віддай же богови утіхи те,
Що мушиш ти зненависти віддати!
Цією вродою, що не твоя вже,
Коханця ущаслив, дай раюваннє!
З шовкових кучерів твоїх, що смерти
Холодній вже призначено їх, ти
Кайдани вічні мені сплети.

Марія.

Які слова я мушу чути! Вас

Моє нещастє муїло-б спинити,
Коли моя корона не спиняє.

Мортімер.

Вже з голови тобі корона впала,
Величності земної вже нема
У тебе. Спробуй лиш, державне слово
Скажи, — чи з'явить ся твій ратівник?
Тобі нічого більше не зосталось,
Сама краса небесная твоя.
За неї зважусь я на все, за неї
Іду назустріч катовій сокирі.

Марія.

Хто від його шаленства обертає?!

Мортімер.

Які діла, така за їх і плата.
За віщо сьміливий лє кров свою?
В життю-ж найбільшее добро — життє, —
Дурний, хто витрачá його даремно.
І спершу хочу я на грúдях цих...
(Тулить її палко до себе).

Марія.

Від оборонця боронитись мушу?

Мортімер.

Та не безчула-ж ти, і сьвіт тебе
Обвинувачує не за холодність!
До слів палких кохання ти схилялась,
Вщасливила ти Річчія сьпівця
І навіть Бóтвель міг тебе узяти.

Марія.

Як сьмієш!...

Мортімер.

Він тобі тираном був:
Кохавши ти, тремтіла перед їм.
Коли тебе узяти можна страхом,
То некллом сьвідчусь...

Марія.

Геть! ти збожеволів!

Мортімер.

Так ти й передо мною затремтиш!

Кеннеді (вбігає).

Йдуть! Узброєним народом повен
Вже сад увесь.

Мортімер

(палко хапаєть ся за шаблю).

Я буду боронити!

Марія.

О, Ганно, визволь з рук його мене!
Де я, безщасна, захисток знайдú!
Яким сьвятим молити ся я мушу?
Насильство тут, там дожидає смерть.
(Втікає в будинок, Кеннеді за нею).

Семий вихід.

Мортімер. Павлет та Друрі стурбовані вбігають. Почет біжить через сцену.

Павлет.

Замкніте браму! підніміть мости!

Мортімер.

Що, дядьку, се?

Павлет.

Де душогубка? де?
Тягніть її у темную темницю!

Мортімер.

Що сталось? що зробилось?

Павлет.

Королева...
Чортячий замах!... прókлята рука!...

Мортімер.

Якая королева? га?

Павлет.

Англійська...
На улиці вона... її убито...
(Поспішаючись іде в будинок).

Осьмий вихід.

Мортімер, а тоді скоро Океллі.

Мортімер.

Чи я не збожеволів? Чи не біг
Хтось кричучі: убито королеву?
Ні, це приснилось. Що в думках було —
Те уявив хворобний пал мов справжнє.
Хто йде? Океллі. Зляканий який!

Океллі (вбігаючи).

Тікаймо, Мортімере! гине все!

Мортімер.

Що гине?

Океллі.

Ніколи казати, — тікай!

Мортімер.

Та що зробило ся?

Океллі.

Соваж скажений...

Зняв руку він...

Мортімер.

Так правда?

Океллі.

Правда! правда!

Тікай!

Мортімер.

Її убито, і Марія —
На троні!...

Океллі.

Вбито? Хто сказав: убито?

Мортімер.

Ти сам.

Океллі.

Вона жива, а нам всім смерть.

Мортімер.

Жива?

Океллі.

В одежі зброя зупинилась,
І Шрусбурі відняв кинджал у його.

Мортімер.

Вона жива?

Океллі.

Жива на нашу смерть.
Тікаймо! Обступають гай уже.

Мортімер.

Та хто-ж се божевільство учинив?

Океллі.

З Тульону Барнабіт, — він у каплиці
Сидів замислений, як нам чернець
Проклін той вияснив, що папа кинув
На королеву. Він хотів коротшим

Шляхóm, найближчим, досягті меті,
Щоб визволити зáмахом одним
Сьвятую церкву і собі придбати
За діло мученицького вінця.
Про це сказав він пан-отцеві тільки
І на шляху до Лондону вчинив.

Мортімер (довго помовчавши).
Еге, тепер ти вмерти мусиш. Навіть
Тобі твій янгол вже загин готує.

Океллі.

Скажи, куди тікаєш? Я сховаюсь
В лісах північних.

Мортімер.

Хай тобі щастить!
А я зостанусь: ще її в останнє
Обратувати спробую, а ні —
То з нею вкуші ляжу я в труні!
(Розходять ся не в один бік).

Четверта дія.

Передпокій.

Перший вихід.

Граф Обеспін. Кент. Лейчестер.

Обеспін.

Як має ся її величність? Льорди,
І досі страх ще обніма мене.

Як сталось це? І як могло це статись
Серед народу вірного?

Лейчестер.

Це сталось

Ані єдиним із народу. Той
Хто се зробив, — французький він під-
[дәнець.

Обеспін.

Скажений, певне?

Кент.

Ні, папіст він, графе.

Другий вихід.

Ті, що й перш. Борлейф розмовляючи
з Девісоном.

Борлейф.

Щоб зараз же готовий був наказ
Вести на страту й щоб печать була
На йому. Скоро-ж він готовий буде, —
До підпису подасть ся королеві.
Ідїть! Не гайте ся!

Девісон.

Усе зроблю. (Виходить).

Обеспін

(їдучи назустріч Борлейфови).

Мільорде, серцем вірним пристаю,
До радощів народніх. Богу дяка,

Що душогубний замах відвернув
Від голови державної!

Борлейф.

Хвала

Тому, хто злѳбу наших ворогів
Їм повернув на сором!

Обеспін.

Проклят буде

Хай той, хто се злочинство учинив!

Борлейф.

Еге, — і той, хто вигдавав його!

Обеспін (до Кента).

Льорд-маршале, прошу, ласкаві будьте,
Мене до королеви уведіть,
Щоб міг я їй від короля і пана
Свого поздоровлення принести.

Борлейф.

Ні, не турбуйтеся, графе Обеспіне!

Обеспін (услесливо).

Свою повинність я, мільорде, знаю.

Борлейф.

Повинність ваша — з острова цього
Геть зараз виїхати.

Обеспін

(поступаєть ся назад іздивувавшись).

Що ви сказали?

Борлейф.

Уряд сьвященний, щó на вас, — сьогодні
Обороняє вас, але-ж не завтра.

Обеспін.

Яке-ж моє злочинство?

Борлейф.

Як скажу

Яке, то більше вже нема прощення.

Обеспін.

Посольське право, сподіваюсь, лорде...

Борлейф.

Державних лиходіїв не боронить.

Лейчестер та Кент.

Як? що?

Обеспін.

Мільорде, розважайте ви,
Що кажете!

Борлейф.

Ізнайдено в злочинця
Білет із вашим підписом.

Кент.

Невже?!

Обеспін.

Такі білети багатьом даю,
Але в людськóму серцю не читаю.

Борлейф.

В господі вашій сповідавсь злочинець.

Обеспін.

В свою господоу я пускаю всіх.

Борлейф.

Англійцям ворогів.

Обеспін.

Ні, вимагаю

Я слідства!

Борлейф.

Бійте ся його!

Обеспін.

В мені

Ображено мого державця й він
За се порве завязаную спілку.

Борлейф.

Її уже порвала королева:

Вона не піде за Француза заміж.

Мільорде Кенте! Потурбуйтеся ви,
Щоб граф безпечно вплив кораблем.

Народ, напавши на його господоу,

Знайшов там купи зброї скрізь і графа.

Вже нахваляється він розірвати,

Як з'явить ся. Сховайте ви його

Аж поки втихне лютість, і за його

Життем ви одвічаєте.

Обеспін.

Я йду,

Цю землю кїдаю, де топчуть право
 Народнєє, умови зневажають,
 Та допевняти меть ся мій монарх
 Крївавим боєм...

Борлейф.

Хай приходить він!

(Кент та Обеспін виходять).

Третій вихід.

Лейчестер та Борлейф.

Лейчестер.

Так спілку ви ламаєте тепер
 Ту, що самі, непрохані, так щиро
 Ви силкувались завязати. Мало
 Від Англії ви заробили дяки!
 Могли-б не турбуватись ви, мільорде.

Борлейф.

Мав добру я мету. Бог так не дав.
 Гаразд, як гіршого не почуваш!

Лейчестер.

Таємний вигляд сей, мов у Цециля,
 Як він чигає на злочинців, знаєм.
 Тепер вам, лорде, саме й час сприя:
 Страшне злочинство сталось, невідомо,

Хто учинив. Інквізиційний суд
 Тепер почнеть ся. Кожне слово й погляд
 Розважуючи, навіть і думкі
 На суд покличуть. Оттоді велика
 Персона будете: на власних плечех
 Всю Англію держати мете ви.

Борлейф.

Ні, з вами тут не можу я рівнятись:
 Бо стільки словом досягти своїм,
 Як ви се досягли, — не міг ніколи.

Лейчестер.

Що хочете ви, льорде, сим сказати?

Борлейф.

Не ви до Фотрінгаю королеву
 Завабили від мене крадькомá?

Лейчестер.

Я? крадькомá? Коли-ж мої діла
 Ховались перед вашими очима?

Борлейф.

Ви королеву повели туди?
 Не ви? Ви не приводили її?
 Так мабуть се вона вас привела!

Лейчестер.

Що визначають сі слова, мільорде?

Борлейф.

Поважною персоною її
 Примусили ви бути там! Триюмф

Їй, імовірний, пишний учинили!
 О, добра королево! Як же з тебе
 Знущались безсоромно, як без жάλю
 На жертву віддано тебе! Дак се
 Ота великодушність, добрість тая,
 Щó вас у радї раптом обняла?
 Дак тим ця Стúарт ворог є безсилий,
 Погорди вартий, — не того, щоб кровю
 Її себе плямити? Плян дотепний!
 І тонко сплетений!... Та тільки шкода:
 Занадто тонко вже, — що аж порвавсь!

Лейчестер.

Нікчемний! Зараз же іди за мною
 І перед троном одвічай мені!

Борлейф.

Там стрінете мене! Але-ж глядїть,
 Щоб красомовства там ви не збули ся!

(Виходить).

Четвертий вихід.

Лейчестер сам, тоді Мортімер.

Лейчестер.

Все виявилось! Всї мої заміри!...
 Так як же він довідав ся про їх?
 Біда, як що він довести здолає,
 І королева знати ме, що я
 З Марією єднав ся! Боже мій!

Який я перед нею винний буду!
 Якою зрадою страшною здасть ся
 Моя порада й захід нещасливий
 Її до Фотрінгаю привести!
 Уздрить вона, як я її зневажив,
 Віддавши ворогови на поталу, —
 Вона цього ніколи не простить!
 Заздалегідь все вигаданим здасть ся:
 І те, що так тоді розмова склалась,
 Що ворог переважив, насьміявсь,
 І навіть душолюбну руку ту,
 Що, наче несподівана доля,
 Криваво, страшно в діло се вступила,
 Узброїв, — скажуть, — я. Не бачу я
 Ніде ратунку. Хтось іде.

Мортімер

(входить дуже стурбований і боязко озираєть
 ся навкруги).

Ви, графе?

Чи з нами більше тут нема нікого?

Лейчестер.

Геть, необачний! Що тобі тут треба?

Мортімер.

Довідались про нас та і про вас:
 Напоготові будьте!

Лейчестер.

Швидче геть!

Мортімер.

Довідались про східини таємні
У Обеспіна.

Лейчестер.

Що мені до того?

Мортімер.

Що був там і забивця.

Лейчестер.

Ваше діло.

Як сьмієш ти мене в свої діла
Криваві плутати? Сам мусиш ти
Себе за їх як знаєш боронити!

Мортімер.

Та вислухайте-ж хоч...

Лейчестер (дуже гнівний).

У пекло к чорту!

Чого до мене вязнеш мов злий дух?
Геть звідси! Я тебе не знаю! В мене
Із душогубами немає справ.

Мортімер.

Не хочете вислухати. Прийшов
Я вас остерегти. Про вас відомо
Усе вже.

Лейчестер.

Ох!

Мортімер.

Льорд скарбівничий зараз,
Як стало ся те нещасливе діло,
У Фотрінгаю в королеви трус
Зробив і там знайшов він...

Лейчестер.

Що?

Мортімер.

Листа

Початого від королеви вам.

Лейчестер.

О, необачна!

Мортімер.

В йому просить вас,
Щоб ви додержували слова,
За вас віддатись обіця і каже
Ще про портрет.

Лейчестер.

Будь прókлято усе!

Мортімер.

Той лист у Бóрлейфа.

Лейчестер.

Так я пропаший!

(Поки Мортімер далі говорить, Лейчестер ходить туди й сюди безнадійно).

Мортімер.

Не гайте ся! Біді запобіжить!
 Себе, її ратуйте! Присягайтесь,
 Виправдуйте, щоб лихо відвернути!
 Я допомогти не можу: наша спілка
 Розбила ся, розбіглось товариство.
 Я йду в Шотляндию: товаришів
 Нових збирати. — Вам тепер робити.
 Зробіть, що сила й сьміливість велить!

Лейчестер

(стоїть тихо, відразу схаменувшись).

Зроблю! (Іде до дверей. відчиняє й гукає):
 Сюди, гей, варто! Офіцер з вар-
 товим входить).

Заберіть

Ви зрадника цього і доглядайте!
 Страшная виявилась змова, — сам
 Я йду подати звістку королеві.

(Виходить).

Мортімер

(стоїть спершу занімівши з дива, але скоро
 схаменувшись, дивить ся з великою погордою
 Лейчестерови у слід).

Нікчемний! Так, я заробив цього!
 Хто вірити йому мені звелів?
 Мене занапасть він, щоб собі
 Обрагувати ся. Ратуйсь! І слова
 Я не скажу, не потягну тебе
 Я на загин: не хочу я, щоб ти

Був за товариша мені у смерті.
Добро єдине злomu — то життє.

(До офіцера, що підходить його взяти).

Чого, тиранів рабе ти продажній?
Гордую я тобою: вільний я!

(Виймає кинджала).

О ф і ц е р.

При зброї він, — гей, відніміть кинджала!
(Варта кидаєть ся на Мортімера, він боронить ся).

М о р т і м е р.

В останній час я волю дам устам
І серцеві... О, прókляті ви будьте!
Ви Бога зрадили і королеву
Свою справдешню. Як земної ви,
Так і небесної зреклись Марії,
Байстручці-королеві продались.

О ф і ц е р.

Чи чуєте? — ганьбить! Беріть його!

М о р т і м е р.

Не міг тебе обратувати, мила,
Так мўжній приклад я тобі подам:
Маріє, о, сьвята! молись за мене!
Прійми в небеснеє своє життє!
(Заколюєть ся кинджалом і падає варті на руки).

Сьвітлиця королівська.

П'ятий вихід.

Єлизавета з листом у руці. Борлейф.

Єлизавета.

Мене дурити! Так знущать ся з мене!
Віддать своїй коханці на поталу
Мене! О, зрадник! Ні єдину жінку
Іще не дурено, Борлейфе, так!

Борлейф.

Не розумію й досі, як він міг —
Якими чарами, якою міццю —
Ясній твоїй розум зовсім потьмарити!

Єлизавета.

Вмираю з соромá! Як мусить він
З моєї немочи тепер сьміятись!
Я принизити думала Марію,
А стала ся їй посьміхом сама!

Борлейф.

Тепер ти бачиш, що мої поради
Були правдиві.

Єлизавета.

Тяжко я караюсь,
Що мудрих рад не слухала ся ваших!
Та як же-б я не вірила йому?
Як зрадництво я бачити могла
У присяганнях вірного кохання?

Коли і він дурив, — кому-ж ще вірить?
 Він, той, кого я підняла над всіх,
 Хто серцеви моєму був найближчий,
 Кому дозволила мов королеви
 Поводити ся при цьому дворі!

Борлейф.

А він — він продавав тебе в той час
 Лукавій тій шотландській королеві!

Єлизавета.

За це вона мені заплатить кровю!
 Чи присуд є?

Борлейф.

Готовий, — як звеліла.

Єлизавета.

Нехай умре! Хай він її загин
 Побачить і за нею сам загине!
 Його я вирвала з мого серця:
 Нема кохання, тільки пімста там!
 Як високо стояв, — так хай він низько,
 Ганебно упаде і буде хай
 Він прикладом як я карати вмю,
 Як прикладом моєї був несили!
 У Товер хай його закинуть. Перів
 Я доберу його судити. Хай
 Його закон карає не жалівши.

Борлейф.

До тебе прийде, буде виправлятись...

Єлизавета.

Як може виправить ся він? Хіба
Цей лист його провини не доводить?
Злочинець він — видимо це.

Борлейф.

Але-ж

Ти милосердна й добра: заговорить
З тобою він, побачиш ти його...

Єлизавета.

Не хочу бачити його ніколи!
Звеліли ви, щоб не пускати його?

Борлейф.

Звелів.

Паж (входить).

Мільборд граф Лейстер.

Єлизавета.

Не хочу бачити його! Скажи,
Що я його не хочу бачить!

Паж.

Я

Цього сказати льордови не зважусь,
І не повірить він.

Єлизавета.

Ось як його

Я підняла, що слуги більш боять ся
Тепер його, ані-ж мене!

Борлейф (до паж).

Йому

Забороня приходить королева.
(Паж вагаючись виходить).

Єлизавета (трохи згодом).

Але-ж коли-б се можна, щоб... як би
Він виправитись міг... Скажіть, не може
Це бути каверзою від Марії,
Щоб посварити з найвірнішим другом
Мене? Вона лукава: що, як лист
На те вона писала, щоб мені
Невіру влити в серце, довести
Того, хто так ненавидить її,
Тим до загину?

Борлейф.

Розваж бо, королево...

Шестий вихід.

Ті, що й перш. Лейчестер.

Лейчестер

(силомиць відчиняє двері і входить по владарському).

Де той, хто сьміє боронить мені
До королеви увійти моєї?

Єлизавета.

Як сьмієте?!...

Лейчестер.

Мене спинять! Коли
Тут Борлейф може бути, то і я!

Борлейф.

Занадто ви вже сьміливі, мільорде,
Що без дозволу увійшли сюди.

Лейчестер.

А ви занадто незвичайні, льорде,
Що сьмієте тут говорити ви?
Дозвіл ще? Що? Немає тут нікого,
Хто графови Лейчестерови міг би
Заборонять, чи дозволяти! (Наближаю-
чись покiрно до Єлизавети). З уст
Моєї королеви хочу я...

Єлизавета (не дивлячись на його).
З перед очий моїх, нікчемний, геть!

Лейчестер.

Не добрую мою Єлизавету,
А льорда, ворога мого, я чую
В словах цих неприхильних. До моєї
Вдаюсь Єлизавети. Ти його
Тут слухала, — послухай же мене.

Єлизавета.

Кажи, гідкий! Побільш своє злочин-
Скажи, що не робив його! [ство, —

Лейчестер.

Нехай

Перш вийде докучний оцей. (До Борлей-
[фа) Ідїть!

На те не треба свідка, що я маю
Моїй казати королеві! Йдїть!

Єлизавета (до Борлейфа).

Зостаньтесь! Я велю.

Лейчестер.

На віщо третій

Між нас? У мене діло до моєї
Державиці, коханої без міри,
І мій уряд дає мені права...
Стою на тім, щоб лорд пішов ізвідси.

Єлизавета.

Як личить вам ся горда мова!

Лейчестер.

Личить!

Бо я вщасливлений від тебе єсть,
Бо я з твоєї ласки єсть піднятий
Найвище і над його й над усіх!
Мене таким твоє зробило серце,
А що дало кохання — присягаюсь —
Те до загину боронити буду!
Хай вийде він і за хвилину ти
Мене вже зрозумієш.

Єлизавета.

Ви даремне
Надієтесь тепер мене влестити.

Лейчестер.

Хай улеща базікати охочий!
До тво́го серця буде річ моя!
І на́ що зваживсь я, — на ласку певний
Твою, — те виправдаю перед серцем
Твоїм. Я иньшого не знаю суду,
Опріч твого серця.

Єлизавета.

Безсоромний!
Воно-ж тебе найперш осудить. Льорде,
Листа ви покажіть йому.

Борлейф.

Ось він.

Лейчестер

(ні трохи не збентежившись скидає очима
на лист).

Марііне писаннє.

Єлизавета.

Прочитай

І занімії!

Лейчестер

(прочитавши, спокійно каже):

Здаюсь я наче винний.
Не можна-ж осудити, сподіваюсь
За те, що тільки так воно здаєть ся.

Єлизавета.

Скажи, що не зсилався з Стюарт ниш-
її не брав портрета і не давав [ком,
На волю її надії.

Леїчестер.

Був би винний,
То легко свідчення вороже збив би,
Але з сумлінням чистим признаюсь,
Що Стюарт правду пише.

Єлизавета.

Нещасливий,

Чого-ж іще?

Борлейф.

Сам осудив себе.

Єлизавета.

Геть, зраднику, з перед очий! У Товер!

Леїчестер.

Не зрадник я! Хай помиливсь, сховав-
Від тебе вчинок сей, але-ж мету [ши
Я добру мав: щоб про її заміри
Довідатись і знищити її.

Єлизавета.

Нікчемне виправляння!

Борлейф.

Як, мільорде,

Ви думаєте...

Лейчестер.

Сьміливе се діло
Почав я — знаю се. Граф Лейстер тіль-
І міг на його зважити ся тут. [ки
Як Стуарт я ненавиджу — всі знають,
Уряд високий мій і віра та,
Що королева вшанувала нею
Мене, — була-б повинна всі підзори
Вбивати, — може бо людина та,
Що над всіма її ти піднесла,
Іти шляхом своїм окремим сьмілим,
Повинність відбуваючи свою.

Борлейф.

Коли ви добрії заміри мали, —
На віщо-ж ви ховались?

Лейчестер.

Ви, мільорде,
Ще не зробивши хвалитесь і скрізь
Про себе дзвоните. Це звичай ваш.
А мій — не той. Зроблю, — тоді кажú.

Борлейф.

Кажіть тепер, бо мусите казати.

Лейчестер

(згорда та зневажливо дивить ся на його).

Пишаєтесь чудовим ділом ви:
Обратували королеву й зраду

Знайшли! Все знаєте ви, вам здається, —
 Ніщо не може утекти від ваших
 Очий бачучих — бідний ви хвалько!
 Та от хоч пильні ви, — Марія Стурт,
 Була-б, як би не я, на волі сю ніч.

Борлейф.

Як? ви?...

Лейчестер.

Еге, я, лорде! Королева
 На Мортімера звірившись, йому
 Свої таємниці сказала, навіть
 Дала наказ кривавий про Марію,
 Що зріксь його з огидою Павлет.
 Хіба-ж не так? — скажіть!
 (Королева та Борлейф дивлять ся одне на од-
 ного збентежені).

Борлейф.

Як ви могли

Про се довідатись?

Лейчестер.

Хіба-ж не так?

Ну, де-ж тоді були, мільорде, ваші
 Всі тисячу очий, що не змогли
 Побачить, як дурив вас Мортімер?
 Що лютий був папіст, прийшов від Гівів,
 Марії щирий друг, завзятий мрійник,
 Хотів Марію вирвати з неволі
 І вбити королеву?

Єлизавета

(здивувавши ся страшенно).

Мортімер?!

Лейчестер.

Його до мене Стурт послала,
І так я міг дізнать його заміри.
Сьогодні вирвать мусіли її
З темниці, — сам мені признав ся зараз.
Звелів його вхопити я, а він
Ратунку не знаходячи і вздрівши,
Що ушіймавсь і згинула вся справа,
Убив себе!

Єлизавета.

Нечувано мене
Одурено! Сей Мортімер!...

Борлейф.

І зараз
Зробилось це, як я від вас пішов?

Лейчестер.

Сам задля себе мушу я жаліти,
Що він умер, бо свідчення його,
Коли-б живий лишив ся, — до останку
Повинно-б виправдить мене було.
Тим судови його до рук віддав,
І найострійший суд повинен був би
Мою невинність перед світом всім
Оборонити.

Борлейф.

Кажете, що сам
Себе убив? Він сам? Чи ви його?

Лейчестер.

Підзор ганебний! Хай спитають варту,
Що їй його забрати я звелів!

(Іде до дверей і гукає. Входить офіцер вартовий).

Її величності ви доповісти
Повинні, як той Мортімер умер.

Офіцер.

В передпокою я стояв на варті,
Як двері відчинив мільорд і враз
Звелів його за зраду ісхопити.
Посатанівши той, — здобув кинджал
І кленучи без міри королеву,
Встромив його собі у груди, — ми
Спинить не встигли, — він умер.

Лейчестер.

Гаразд!

Ідїть. Цього вже досить королеві.

(Офіцер виходить).

Єлизавета.

Якая безліч тут злочинств гидких!

Лейчестер.

Хто-ж ратував тебе? Льорд Борлейф се?
Чи знав про небезпечність він? Чи він

Її від тебе відвернув? Ні Лейстер
Був оборонцем — янголом тобі.

Борлейф.

Так, графе, вчасно задля вас умер
Сей Мортімер.

Єлизавета.

Не знаю, що й казати.
І вірю вам, і знову я не вірю!
То винні здається мені, то ні.
Яка-ж ненавидна мені вона,
Ота, що через неї так я мучусь!

Лейчестер.

Умерти мусить! Сам на те я голос
Даю. Я не виконувати радив
Тобі той присуд, поки знов чия
Рука за неї зніметь ся. Зробилось, —
Тепер я сам обстоюю за тим,
Щоб виконати присуд той негайно.

Борлейф.

І ви се радите так? Ви?

Лейчестер.

Хоча

І важко за надмірне взятись, — бачу,
Що без кривавої цієї жертви
Добра не буде нашої королеві.

Тим раджу я тепер приготувати
Наказ вести її на страту зараз.

Борлейф (до королеви).

Коли мільборд так вірно й чесно дума,
То хай же він і виконає присуд.

Лейчестер.

Я?

Борлейф.

Ви! Не виправились ви іще
Найкраще-ж се ви можете зробити,
Коли ви тій, що, кажуть, ви кохали
Зрубаєте її голову самі.

Єлизавета

(дивлячись на Лейчестера).

Порада гарна. Хай же й буде так!

Лейчестер.

Хоч мусів би мене мій ранг високий
І визволяти від такого діла,
Що тільки Борлейфам усяким лічить,
Хоч хто стоїть так близько до престо-
Не мусів би нещастя учиняти, — [ла, —
Але щоб щирість виявить свою,
Щоб догодити королеві, я
Зрікаю ся високих привілеїв, —
Приймаю сю зненависну повинність.

Єлизавета.

Ділити ме її лорд Борлейф з вами.

(До Борлейфа).

Хай зараз же готують той наказ!

(Борлейф виходить. Чути галас із на двору).

Семий вихід.

Ті, що й попереду. Граф Кент.

Єлизавета.

Що стало ся, мільорде Кенте? Що
Мій Лондон стурбувало?

Кент.

Королєво,

Народ обліг палац: тебе уздріти
Він вимага.

Єлизавета.

Чого-ж народ мій хоче?

Кент.

Ввесь Лондон страх обняв, що небез-
Тобі погрожує, що мов забивці [печність
Від папи прислані круг тебе скрізь,
Заприсяглись мов католики Стурт
З темниці вирвати й за королеву
Настановити. Віри йме народ
Тому — й лютує. Тільки голова

Маріїна, як би сьогодні впала,
Могла-б утихомирити народ.

Єлизавета.

Як? хочуть се примусити мене?

Кент.

Вони не йти поважили ся доти,
Аж поки ти підпишеш присуд їй.

Осьмий вихід.

Ті, що й перш. Борлейф та Девісон
з папером.

Єлизавета.

Що, Девісоне, принесли?

Девісон

(наближаєть ся поважно).

Звеліла

Ти, королево...

Єлизавета.

Що се? (Хоче взяти папір,
тремтить і поступаєть ся назад).

Боже мій!

Борлейф.

Скорись народови: се Божий голос!

Єлизавета

(вагаючись, сама з собою борючись).

О, льорди! Хто-ж мене впевнить, що
Я чую голос усього народу [справді
І сьвіту усього? Ох, я бою ся,
Що волю стóвпища вволивши я,
Почую зовсім иньше, — й ті, щó тягнуть
Тепер на діло се мене, — осудять
Без жалу, скоро зробить ся воно.

Девятий вихід.

Ті, щó й перш. Іраф Шрусбурі.

Шрусбурі.

До діла необачного схиляють
Тебе, державице. Не поступайсь!

(Побачивши Девісона з папером).

Чи стало ся уже? Чи справді? Бачу
Страшний папір у його. Королеві
Його й показувать тепер не треба!

Єлизавета.

Великодушний Шрусбурі, мене
Примушують.

Шрусбурі.

Хто-ж змушувати може
Тебе? Ти — повелителька, — і личить

Тепер твою величність появити.
 Звели мовчати тим устам суворим,
 Що сьміють змушувать державну волю
 І керувати присудом твоїм.
 Сліпа омана, страх народ ізбурих,
 І ти обурена з тяжкої кривди:
 Людина ти — й тепер судить не можеш.

Борлейф.

Осуджено давно, — і не казати
 Тепер, а виконати присуд треба.

Кент

(як увійшов Шрусбурі вийшов був, а тепер
 вертаєть ся).

Все рózрух більшає, народ не спиниш.

Єлизавета (до Шрусбурого).

Ви бачите, як силують мене.

Шрусбурі.

Я одного прошу: перечасуй!
 Пером черкнувши, ти рíшаєш щастє,
 Спокій на все своє життє. Про це
 Ти довгі роки думала, — не вже-ж
 За мить одну тебе потягне буря?
 Перечасуй хоч трохи, заспокій ся
 І підожди тихійшої години.

Борлейф (палко).

Так, жди та гайсь — аж поки всю дер-
 Обніме полумя і ворогам [жаву

Нарешті пощастить тебе убити.
 Вже тричі Бог від тебе смерть відводив,
 Сьогодні доторкнула ся до тебе
 Вона, — і після цього ждати чуда
 Було-б се — ласку Божу вивірати.

Ш р у с б у р і.

Госпóдь, щó сам тебе чотири рази
 Обратував чудовною рукою,
 Щó дідови в безсилї руки силу
 Післав перемогти злочинця, — Він
 Достойний віри! Не за правосудність
 Знімаю голос я, — бо вже того
 Почути в бурі цій ти не здолаєш, —
 Почуй одно: боїш ся ти Марії
 Живої, — ні, ти мертвої її,
 Без голови, лякати ся повинна!
 З труни вона устане мстивим духом,
 Незгodu сїючи, твою державу
 Вона перейде і серця в народу
 Твого від тебе геть відверне. Брити
 Її тепер ненавидять, страшну,
 А вмре вона, — за неї мститись будуть.
 Тоді не ворога своєї віри
 Унуку королів своїх побачуть
 У їй зненависти твоєї жертви
 Та заздрощів уздрять вони в безщасній.
 Помітиш скоро ти відміну ту.
 Як зробить ся криваве діло, — Лондон
 Ти перейди, ти вийди до народу,

Що перш радіючи збиравсь круг тебе,
 Вздриш иньшу Англію, народ не той,
 Бо вже не осявати ме тебе
 Та правосудність, що схила до себе
 Усі серця. Ні, ляк страшній товариш
 Утисництву, поперед тебе піде,
 І улиці, де йти меш ти, збезлюдить.
 Найгірше, найстрашнійше ти зробила:
 Коли її сьвященна голова
 Впаде, — то вже чия не впасти може.

Єлизавета.

Ах, Шрусбурі, — мені життє сььогодні
 Обратували ви, — кинджал забійчий
 Від мене відвели, — на віщо ви
 Його спинили? Рóзбрат би скінчив ся,
 І, чиста від усіх провин, лягла-б
 Я в тиху яму. Справді бо втомилась
 Життєм і пануванням, і коли
 Повинна з королев одна умерти,
 Щоб другій жити, — а вневнилась я:
 Не може бути інак, — то чому
 Не вмерла я? Народ хай вибирає,
 Йому вертаю владу я свою.
 Мій сьвідок Бог, що я не задля себе, —
 Задля добра народнього жила,
 І як що сподіваєть ся від Стúарт,
 Облесниці молодшої, народ
 Днів щасливійших, кращих, то тоді
 Зійду я задлюбї з цього престолу

І в тихую самотність до Вудстоку
 Вернусь, де літа молоді зжила,
 Далека від величності земної —
 В собі самій знаходила її.
 Не здатна на державство я: державець
 Могти суворим бути мусить, — я-ж,
 Я — жаліслива: довго я щасливо
 Порядкувала в цій країні, поки
 Я тільки щастє мусіла давати;
 Прийшла-ж важка повинність королів-
 І почуваю я свою несилу. [ська, —

Борлейф.

Слова такі некоролівські чуюши
 З уст у моєї королеви, — я
 Свій рідний край і обовязки-б зрадив,
 Як би мовчав і далі. Кажеш ти,
 Що більше, ніж себе, нарід свій любиш, —
 Дак покажи-ж тепер се ти! Спокою
 Не оббирай собі, державу бурям
 Віддаючи! Про церкву ти подумай!
 Чи мусить із цією Стюарт знов
 Старе вернутись дурновірство? Знову
 Чернець тут запанує, і легат
 Із Риму прийде замикать церкви
 І наших королів скидять з престолу?
 Одвіту в тебе вимагаю я
 За душі всіх твоїх підданих, бо
 Від того, як в цьому ти ділі зробиш,

Спасїнне їх залежить, чи загин.
 Невчасні тут жалї усі жіночі:
 Добро народнеє — повинність се
 Найвища. Шрусбурі тобі житте
 Обратував, — я-ж Англїю ратую,
 Це бїльш.

Єлизавета.

Сама розміркувати хочу.
 Розваги чи поради від людий
 Не знаїдеш у такім великїм дїлї:
 Я вдамсь до вищого Суддї: як Він
 Навчїть, так і зроблю. Ідїть, мїльборди!

(До Девїсона):

Ви, льорде, дожидаїтесь поблизу.

(Льорди виходять. Сам Шрусбурі стоїть ще
 трохи перед королевою, пильно, мов що хоче
 сказати, на неї дивлячись; тоді тихо виходить,
 виявляючи велике горе).

Десятий вихід.

Єлизавета (сама).

Ганєбнеє невільництво гідкє —
 Народови годить! Як утомилась
 Лестїти їдолам оцим, що їми
 В душі гордую. О, коли-ж я буду
 На тронї вільною нарештї? Мушу
 Зважати я на те, що дума чернь,

Хвали запобігати в неї мушу
 І догоджати стóвпишу дурному.
 Ні, той ще не монарх, хто мусить дбати
 Щоб сьвітови сподобатись, а той
 Державець єсть, хто може не питатись
 Про згоду на свої діла ні в ко́го.

На віщо-ж правосудність я чинила,
 Нена́виділа все житте сваволю,
 Щоб в першому цьому, хоч і гвалтóвнім,
 Але-ж і немину́чим ділі, руки
 Собі звязати? При́клад той, що я
 Сама дала, — мене тепер спиняє.
 Як би гнітила я, як та Марія
 Гішпанська, попередниця моя,
 То я-б могла, не боя́чись докорів,
 Розлити королівську кров. Але-ж —
 Чи я з своєї волі забажала
 Робити все по правді? Ні, могутня
 І немину́чая потреба та,
 Що і державців волода́рську волю
 Лама, примусила мене до того.

Ізвідусіль круг мене ворогі:
 Держіть мене на ви́боренім троні
 Народня ласка, і держави всі
 Мене бажали-б знищити. Із Риму
 Прокло́нами на мене кида папа;
 Цілу́ючи, Француз готує зраду —
 І навіч лютий до загину бії
 Готує Шпанія мені на морі.
 Так, борючи ся з цілим сьвітом, я

Стою, безсила жінка. Тим я мушу
 Високими чеснотами закрити
 Непевність прав своїх і породіння
 Князького пляму ту, що нею сам
 Зганьбив мене мій батько. Та даремно
 Я це ховаю, бо ворожа злѳба
 Показує й становить проти мене
 Цю Стўарт, цю мару, щѳ по всяк час
 Мені погрожує. Нї, вже повинен
 Цей страх скінчитись. Голова її
 Упасти мусить. Я спокою хочу
 Зазнати. Фурия вона мені,
 Від долі насланий мучитель мій!
 Де радість я посїяла, надїю, —
 Пекельна гадина лежить усюди.
 Бере коханця в мене, жениха
 Теж відніма. Марія Стўарт — се
 Нещастє всяке, щѳ на мене пада,
 Так зветь ся. Як вона не буде жити, —
 Я буду вільна, як повітрє в гѳрах.

(Мовчить).

О, як зневажливо вона на мене
 Дивила ся, мов поглядом хотїла
 Мене стоптати! О безсила ти!
 У мене краща зброя, що влуча
 На смерть вона, — бїльш тебе не буде!

(Швидко підходить до столу і хапає перо).

Байстручка я тобі? О, нещаслива!
 Я нею буду доти тїльки, поки

Ти жити меш і дихати меш ти!
 Тебе я знищу — й зникне вкупі з тим
 Непевність, що князького роду я:
 Як Брит не мати ме із чого вибрати, —
 Я королівською дочкою буду.

(Вона твердо і швидко підписує, випускає перо
 і злякана відступає назад. Трохи згодом
 дзвонить).

Одинадцятий вихід

Єлизавета. Девісон.

Єлизавета.

Де инші льорди?

Девісон.

Всі пішли вони,
 Щоб зупинити збурений народ.
 За мить ущухло все їх гвалтування,
 Як виступив до їх граф Шрусбурі.
 „Ось він! ось той!“ — все стовпище гу-
 „Що королеву вратував! Його [кало, —
 Послухаєм, людину найчеснійшу“.
 І мудрий Тальбот тихими словами
 Став докоряти їм за гвалтування
 І так до їх впевняюче казав,
 Що стихли всі і розійшлись з майдану.

Єлизавета.

Хитливе стóвпище, що кожний вітер
Його як схоче поверта! Біда
Тому, хто спер ся-б на билину сю!
Ну, добре, льорде! Можете іти!

(Як той повертаєть ся до дверей)

А цей папір візьміть назад: до рук
Його я віддаю вам.

Девісон

(глянувши на папір і злякавшись).

Королево,
Твоє імя! Наважила ся ти?

Єлизавета.

Бажали підпису, — я підписала
Папір — ніщо: не убива імя.

Девісон.

Твоє імя під цим писанням — все.
На смерть воно вбиває, королево!
Воно влуча як громовá стріла.
Цей лист шеріфови повеліває
У Фотрінгай нечайно поспішатись,
Щоб сповістить шотляндській королеві
Про смерть і тільки сьвіт — її скарати.
Тут гаяння нема, і скоро з рук
Я випущу папір, — вона умерла.

Єлизавета.

Так. В малосилі ваші руки діло
 Велике і важливе Бог кладе:
 Благайте-ж ви, щоб мудрістю своєю
 Він просьвітив вас. Я іду, а ви
 Робіть, що вам велить повинність ваша.

(Хоче йти).

Девісон

(заступаючи їй дорогу).

Ні, королево, не ходи від мене
 Не з'ясувавши, що велиш робити.
 Хіба ще иньших мудрощів тут треба,
 Не дósить óслїн слухатись тебе?
 На те даєш мені ти сей папір,
 Щоб як найшвидче виконати прїсуд?

Єлизавета.

Ваш власний розум вам сказати...

Девісон

(ізлякавшись швидко перепиняє).

Не мій, — боронь же, Боже! Пóслух є
 Увесь мій розум. Бо служї твоєму
 Нема чого такі діла рїшати.
 Маленька пómилка тут може бути
 Страшним без міри лихом, царевбийством:
 Дозволь мені у цїй великій справі
 Слїпим твоїм знаряддем мертвим бути
 І віразно з'ясуї, що мушу я
 Робити із крївавим цим наказом?

Єлизавета.

Це видко вам із того, як він зветь ся.

Девісон.

Так хочеш ти, щоб віконати присуд?

Єлизавета (не зважаючись).

Ні, не кажу, і здумати боюсь!

Девісон.

Так хочеш, щоб сховав я сей папір?

Єлизавета (швидко).

Ви одвічати мете за послідки.

Девісон.

Я? Господи!... Скажи-ж, чого ти хочеш?

Єлизавета (нетерпляче).

Я хочу, щоб про цю нещасну справу
Не згадувано більше, щоб нарешті
Я мала з цим спокій на завсїгди.

Девісон.

Мені єдине тільки слово треба.
Скажи мені, що мушу з цим робити?

Єлизавета.

Сказала вам! Не мучте ви мене!

Девісон.

Сказала? Ти нічого не сказала.
Зволяй ся пригадати, королево...

Єлизавета (тупаючи ногою).
Це нестерпуче!

Девісон.

О, зласкав ся! Я
Не давно тут і мови, що її
Вживає двір та королі, — не знаю.
Я зріс, до простого життя ізвикши, —
Так май терпінне ти з своїм слугою
І слова не спиняй того, що скаже
Мені, що мушу я робити з цим.

(Підходить, дивить ся, мов благаючи; вона
відвертаєть ся від його; він стоїть безнадій-
ний; тоді каже зважливим тоном):

Візьми оцей папір, назад візьми!
Мені пече він руки. І на діло
Оце страшне ти иньшого знайди.

Єлизавета.

Робіть ви те, що мусите робити!
(Виходить).

Дванадцятий вихід.

Девісон, потім швидко Борлейф.

Девісон.

Вона іде, покинула мене!
В непевности, без ради я zostав ся.
І що-ж робити му? Сховати це?
Віддати мушу я?

(До Борлейфа, що входить):

О, дяка Богу,
Що ви приходите, мільорде! Ви
Самі звели мене на цю посаду,
То й визволіть мене ви з неї. Я
Приймаючи її, був несвідомий,
Які я буду мати обовязки;
Дозвольте, щоб вернувсь туди, ізвідки
Мене взяли ви: тут нездатний я.

Борлейф.

Та що се? Схаменіте ся! Де присуд?
Вас королева кликала?

Девісон.

Вона

Розгнівавшись, покинула мене.
Порадьте! допоможіть мені і вирвіть
З пекельної непевности цїї.
Ось присуд той вона вже підписала.

Борлейф (швидко).

Уже? Давайте-ж швидче!

Девісон.

Я не сьмію.

Борлейф.

Що?

Девісон.

Певної її не знаю волі.

Борлейф.

Не знаєте? Підписано-ж, — давайте!

Девісон.

Чи мушу виконать його, чи ні?

О, Господи! Не знаю, що робити!

Борлейф (дужче домагаючись).

Вже-ж зараз, миттю виконати! Ви,
Загаявши, загинете й самі!

Девісон.

Загину теж, коли поспішу ся.

Борлейф.

Дурний! Ви збожеволіли — давайте!

(Вихоплює в його папера і швидко виходить).

Девісон (біжучи за їм).

Що ви зробили, льорде? Постривайте!
Штóвхаєте мене ви до загину.

П я т а д і я.

Сцена — тая-ж сьвітлиця, що і в першій дії.

Перший вихід.

Ганна Кеннеді, у чорному вбрана, з заплакуваними очима, у великому, але тихому смутку, печатає пакети та листи. Часто туга перепиняє їй діло, і вона тихо молить ся. Павлет та Друрі, те-ж у чорній одежі, входять; за їми багато слуг несе золотий та зелізний посуд, дзеркала, малювання та иньші дорогі речі і заставляють їми сцену позаду. Павлет дає Кеннеді шуфлядку та папір і показує руками, що се список тим речам, що принесено. Глянувши Кеннеді на се багатство, знову засмучуєть ся, думами чоло їй обнімає. Павлет та иньші тихо виходять. Мельвіль входить.

Кеннеді (скрикує його побачивши).

Мельвілю! ви? Чи вас бачу знов?

Мельвіль.

Так, знов ми бачимось, Кеннеді вірна.

Кеннеді.

Після тяжкої довгої розлуки.

Мельвіль.

Тяжке і нещасливе зобаченне!

Кеннеді.

О, Боже! ви прийшли...

Мельвіль.

Щоб попрощатись
На віки з королевою моєю.

Кеннеді.

Тепер нарешті, в смертний день, з своїми
Дозволено їй бачитись. О, пане!
Я не спитаюсь, що було із вами,
І не скажу, що вітерпіли ми,
Відколи вас відрізнено від нас, —
На це ще прийде час той... О, Мельвілю!
І дожили ми до такого дня!

Мельвіль.

Ні, не знесилюймо одне одному
Душі! Я буду плакати до смерти,
Не звеселить уже ніколи усміх
Мені обличчя. Цю сумну одежу
Ніколи вже я з себе не зніму, —
До віку сумувати му. Та нині
Не хочу я занепадати духом!
Теж обіцяйте й ви свою журбу
Втишіти. Хай всі иньші безнадійно
Вдадуть ся в тугу, — стрінем королеву
Ми з дужою душею й будем їй
Підмогою на смертному шляху.

Кеннеді.

Ні, помиляєте ся ви, Мельвілю,
 Коли ви думаєте так, що треба
 Її, королеві, помочи від нас,
 Щоб твердо йти назустріч смерти. Ні!
 Вона сама дає нам приклад бути
 Незломною. Не бійте ся, Мельвілю:
 Марія Стюарт умирати вміє
 Як лічить королеві й героїні.

Мельвіль.

Чи вість про смерть її вразила дуже?
 Бо кажуть, що вона не сподівалась.

Кеннеді.

Еге. Але-ж її лякало иньше:
 Ратівникá бояла ся, не смерти,
 Бо волю нам обіцяно було:
 Сієї ночі Мортімер з тюрми
 Нас обіцяв ся вирвати. Страхавшись,
 То знов надіючи ся, королева
 Так ждала ранку, боячійсь себе
 Саму і честь свою до рук віддати
 Відважному тому молодикóви.
 Ураз почули ми у зámку гомін,
 І молотками стукання злякало
 Нам уха. Думали, — се ратівнік.
 Надія встала, до життя устало
 Могутнє поривання, — і в той час
 Враз відчинились двері — і Павлєт

Оповістив..., що... вже поміст на страту
Збудовано...

(Відвертаєть ся, смутком-мукою обнята).

Мельвіль.

О, Боже правий мій!...
Скажіть мені, як стёрпіла Марія
Страшну відміну цю?

Кеннеді

(згодом, утишивши трохи свою журбу).

Несила так

Відразу відірватись від життя:
Занадто швидко вже, за мить єдину,
Оце життя дочасне на довічність
Перемінитись мусіло. Та Бог
Так леді дав тоді, що ізмогла
Вона земні надії, не жалівши,
Покинути і з вірою удатись
До Господа. Ні страхом королева
Себе, ні наріканнем не зганьбила.
І тільки як про Лейстерову зраду
Гидку довідалась вона, дізналась,
Яка зустріла доля нещаслива
Того, хто дав себе за неї в жертву,
Як лицаря побачила старого,
Що мучить ся своїм великим горем,
Надії всі згубивши через неї,
Тоді вже сльози в неї полились,
Та не за себе — за чуже нещастє.

Мельвіль.

А де-ж вона? Її чи можу бачить?

Кеннеді.

Молилась, поки розсвіло, вона,
Листівне попрощала ся з друзями
І тестамент сама списала свій;
Тепер заснула — спочива в останнє.

Мельвіль.

Хто-ж коло неї?

Кеннеді.

Лікар Бурґоен

Та ще жінки.

Другий вихід.

Ті, що й були. Маргарита Курль.

Кеннеді (до Курль).

Прокинула ся леді?

Курль (утираючи сльози).

Уже і дожидає вас.

Кеннеді.

Іду.

(До Мельвіля, що хоче за нею йти):

Не йдіть! Що ви прийшли скажу я спер-
[шу.

Курль.

Мельвіль! Старий наш шафар!

Мельвіль.

Так, се я.

Курль.

Не треба більше шафаря в цім домі....
Ви з Лондону, Мельвілю, — чи чого
Не знаєте про чоловіка?

Мельвіль.

Кажуть,

Що буде він на волі зараз, як...

Курль.

Як тільки вже не буде королеви!...
О, зраднику мерзений! Королеву
Се він убив! Через його слова
Осуджено її, — усі це кажуть.

Мельвіль.

Еге.

Курль.

Хай проклята його душа
І в пеклі буде! Він сказав неправду!

Мельвіль.

Подумайте, що кажете, міледі!

Курль.

Заприсяглась би я перед судом,
Йому у вічи саме це скажу я,

На цілий сьвіт казати му я се:
Вона вмирає без вини!

Мельвіль.

Дай, Боже!

Третій вихід

Бурґоен до тих, що перше були. Згодом
Кеннеді.

Бурґоен (уздрівши Мельвіля).
Мельвілю!

Мельвіль (обнімаючи його).

Бурґоене!

Бурґоен (до М. Курль).

Королеві

Вина подайте кúбок! Швидче!

(Курль виходить).

Мельвіль.

Що?

Чи королева хвора?

Бурґоен.

Дух геройський

Дає, що чує дужою вона

Себе, — нічого їсти не бажає,

Та боротьба тяжка її ще жде,

Так хай не кажуть вороги, що зблідло

Обличчє з смертного страху́ у неї,
Коли це сил природніх не стає.

Мельвіль (до Кеннеді, що входить).
Чи можу бачити її?

Кеннеді.

Вона

Тут зараз буде. Дивитесь навкруг,
Дивуючись, питаючи очима:
Чого пишнота ся на смертнім місци?
Ми, пане, вбозтво за життя терпіли, —
На смерть — вернули нам багатство знов.

Четвертий вихід.

Ті, що й перш. Дві другі надворні дами Маріїні, теж у чорних сукнях. Мельвіля вздрівши, голосно ридають.

Мельвіль.

Страшне я бачу! Тяжко так стріватись!
Гертрудо! Розамундо!

Друга дама.

Нас від себе

Послала королева, бо в останнє
Вона сама з собою хоче бути.

(Входять іще дві служебки, теж у чорних сукнях і мовчки, рухами, своє горе виявляють).

П'ятий вихід.

Ті, що й були. М. Курль приносить золотий кубок із вином і ставить його на стіл, а сама бліда і тремтячи спираєть ся на стілець.

Мельвіль.

А що вам, пані? Що злякало так?

Курль.

О, Боже!

Бурґоен.

Що-ж таке?

Курль.

О, що я вздріла!...

Та заспокійтесь! Розкажіть, що там!

Курль.

Як з кубком сходила униз по східцях, —
Враз відчинились двері... Я зирнула —
І вздріла... Боже!...

Мельвіль.

Що-ж уздріли ви?

Курль.

Всі стіни чорні і поміст великий,
Сукном оббитий чорним, у сьвітлиці;
На йому підушка й колода чорна,
А коло їх ясна сокира; повно
Навкруг помосту тóвпилось людий,

У всіх у бчех кровожерність люта
Свїтила ся, і ждали жертви всі.

Жінки.

Змилосоуди ся, Господи, над нею!

Шестий вихід

Ті, що й перш. М а р і я. Вона вдягнена в святкове біле вбраннє, на шиї в неї Agnus Dei на ланцюжку; коло поясу чотки, у рудї Розпяттє, на голові дїядеми; велике чорне накриттє назад відкинуте. Як вона входить, всі стають на два боки, виявляючи велике горе. Мельвіль падає навколїшки.

М а р і я

(з спокійною величністю навколо озираєть ся).

На віщо плакати та сумувати?
Радїти мусите зо мною вкупі,
Що вже кінець моїм приходить мукам,
Що падають кайдани з мене, зникне
Моя темниця й радісно душа
На крилах янгольських поліне вгору
До волї вічної. Тодї, як я
У ворога у гордого в неволї
Була й терпіла кривду і усе,
Чого терпіти вільній і великій
Не лічить королеві, — оттоді
За мною плакати, а не тепер!
Приходить добра смерть, що все сїляє,

Поважний друг! Мою ганьбу́ крилом
 Своїм покриє чорним. Ту людину,
 Що глибоко упала, тільки й може
 Підняти знову днів останніх доля.
 Я знову чую на собі корону,
 В душі лицарська гордість устає.

(Пройшовши трохи наперед).

Як? Тут Мельвіль? Ні, пане, не схиляй-
 [тєсь,
 Устаньте! Не на смерть, — на торжество
 Прийшли ви до своєї королеви.
 Мені судилось щастє, що ніколи
 Його не сподівалась: не самім
 Рукам ворожим передасть ся згадка
 Про мене, — ні! Мій друг і одновірець
 Моїм хвилинам смертним буде сьвідком.
 Скажіте, лицарю, як ви жили,
 Відко́ли вас відірвано від мене,
 У цій ворожій, цій чужій землі?
 Про вашу долю я журилась часто.

Мельвіль.

Моя несила пособить тобі,
 Журба про тебе — це мене гнітило.

Марія.

А як Діде там, мій старий слуга?
 Але давно уже заснув запевне
 Довічним сном, бо вельми був старий.

Мельвіль.

Від Бога він не мав цієї ласки:
Живе, щоб молоду тебе сховати.

Марія.

Як би зазнати щастя перед смертю,
Щоб любу голову і дорогу
Якого кривного мені обняти!
Але вмираю я серед чужих,
І тільки ви обтужите мене.
Мельвілю, я у ваші вірні груди
Кладу свої останні бажання:
Благословляю швагра-короля
Й увесь французький королівський рід;
Благословляю дядька-кардинала
І Гіза Генриха, у перших брата;
Благословляю папу я, сьвятого
Намістника Христового, й від його
Благословення жду; і короля
Я католицького благословляю,
Великодухого, що намагався,
За мене мститись, боронить мене.
В духовниці стоять вони усі
І не відкинуть тих малих дарунків,
Що зоставляє їм моя любов.

(Повертаючись до своїх слуг).

Вас братови моєму, королеви
Французькому, усіх я приручила:

Він потурбуєть ся про вас і дасть
 Вам рідний край новий. І як що вам
 Моє прохання дороге останнє, —
 Не зоставайтеь тут, щоб гордий Брит
 Із вашого нещастя не радів,
 Щоб слуг моїх він стоптаних не бачив.
 Заприсягніть ся ви на Роспятті
 Цьому, що нещасливую сю землю
 Покинете ви, скоро я умру.

Мельвіль

(доторкаючись до хреста).

За всіх я присягаю ся тобі.

Марія.

Що, вбога й пограбована, ще маю,
 Чим дозволяють ще порядкувати, —
 На вас я поділила; сподіваюсь, —
 Мою останню волю пошанують.
 І те, в чім я іду на смертний шлях,
 Належить вам. Мені-ж дозвольте щє раз
 У сьогосьвітнє сяєво уратись,
 Йдучи в останню до небес дорогу.

(До жінок):

Тобі даю, Аліксо і Гертрудо
 І Розамундо, перли всі й сукні,
 Бо вашу молодість оті убрания
 Ще можуть звеселяти. Маргарито!
 Найбільше право маєш ти на ласку
 Мою, бо безщаснійшою за всіх

Тебе лишаю тут; що я не мщу ся
 За чоловіків гріх, — уздриш з моєї
 Духовниці. Моя ти вірна Ганно!
 Ні дороге камінне, ані злото
 Тебе не вабить, знаю: скарб найкращий
 Тобі — про мене згадка. То візьми
 Цю хустку ти: в часі журби моєї
 Її сама я пильно вишивала,
 Дрібними слізмами, шивши, поливала, —
 Мені завяжеш нею очи ти
 Тоді, як там... Послугу цю останню
 Бажаю мати я від тебе, Ганно...

Кеннеді.

Мельвілю, не знесу я!...

Марія.

Йдіть же всі!
 Ідіть, щоб нам в останнє попрощатись!
 (Простягає руку; всі, одна по одній, падають
 їй до ніг і ридуючи цілують їй руки).

Прощай, Аліксо, Марґарито! Дяка
 За вірну службу, Бурґоене, вам!
 Палкі твої уста, Ґертрудо... Дуже
 Ненавиджено за життя менé,
 Але за те і люблено багато.
 Нехай лицарський муж мою Ґертроду
 Вщасливить: вимага́ кохання серце
 Палке. Ти, Берто, вибрала найкраще:
 Христови хочеш молодою бути.

Справдіти обітницю поспішайсь:
 Облуда — сьогосьвітнє все добро, —
 Вчись на мені! Та буде вже! Прощайте!
 Прощайте всі! На віки всі прощайте!
 (Швидко від їх відвертаєть ся; всі, опріч
 Мельвіля, виходять).

Семий вихід.

Марія. Мельвіль.

Марія.

Впорядкувавши все земне тепер,
 Я сподіваюсь розлучить ся з сьвітом
 Не виноватая нікому. Тільки
 Одно, Мельвілю, не дає душі
 До неба злинуть радісно та вільно.

Мельвіль.

Скажи мені! Дай серцеви полегкість!
 Свої турботи другови ти звір.

Марія.

Я край довічності стою і скоро
 Перед найвишого Суддю я стану,
 Але ще не власкавила я Бога.
 Сюди сьвящеників моєї віри
 До мене не пускають, — я-ж не хочу
 Від чужовірного запричаститись,
 В своїй умерти хочу вірі я:
 Вона єдина дає спасінне.

Мельвіль.

Втиші ти серце! Бог прийма палке
 Бажанне щире за справдешнє діло.
 Утисництво кувати може руки,
 Душа-ж до Бога вільно досяга.

Марія.

Мельвілю, ні! не досить тільки серця,
 Бо треба на землі здобуть прощення,
 Щоб з небом поєднати ся могли.
 На те Господь людиною ставав ся,
 Небачені небесні дарі
 Вложив таємниче в видіме тіло.
 Сьвята, висока церква нам кладе
 До неба східці; ми її звемо
 Вселюдсько-правовірною, бо віру
 Зміцняє тільки віра від усіх;
 Де тисячі схиляючись благають,
 Там іскра полум'ям стає, і наче
 На крилах дух злітає до небес.
 Щасливі ті, що можуть, всі укупі
 Зібравши ся, молити ся в Божім домі!
 Престол убрано, і сьвічки горять,
 І дзвонить дзвін, хвилює в церкві ладан.
 Стоїть єпископ там у білих ризах;
 Благословляючи бере він келих
 І осьвідчає він високе чудо —
 Що став ся Божим тілом хліб, — і пада
 Увесь народ перед явлєним Богом.

Мене-ж саму відлучено. Не зійде
Благословеннє Боже у темницю.

Мельвіль.

Воно зіхóдить, близько тебе вже.
О, здайсь на Всемогучого! У тóго
В руках, хто вірить, — і суха билина
Зазеленіє й процьвіте вона.
І той, хто з скелі вібив течію,
Престіл зробити може і в темниці
І келих цей, щó на земні потреби
Вживаєть ся, небесним ізробити.

(Бере кубок, щó стоїть на столі).

Марія.

Чи так тебе, Мельвілію, зрозуміла?
Еге, я зрозуміла: тут нема
Ні пан-отця, ні церкви, ні причастя,
Але сказав Христос: де два зберуть ся
В ім'я моє, — між їми буду я.
І що сьвящеником Господнім робить?
Життє по правді й чистая душа.
Тим, хоч невісьвячений, будь мені
Ти божим посланцєм, щó мир приносить.
В останнє сповідати мусь тобі,
Твої уста мені спасіннє скажуть.

Мельвіль.

Коли тебе так пориває серце,
То, королево, знай, що на розвагу

Тобі Господь зробити чудо може.
Нема сьвященика, ти кажеш? Церкви,
Причастя тут нема? Ти помилилась:
Сьвященик єсть і Бог витає тут.

(Розкриває голову, те кажучи, і показує золотий келих із причастєм).

Сьвященик я! Твою останню сповідь
Прийшов я слухати і мир тобі
На смертному шляху тут возвістити.
Так, сім разів помазано мене,
І це причастє від отця сьвятого
Принішу я, — він сам його сьвятить.

Марія.

То се мені на смертному порозі
Судило ся зазнать небесне щастє!
Як невмирущий дух на золотій
Злітає хмарі; як з темниці янгол
Апостола геть вивів і його
Ані замкі, ні сторожів мечі
Не вдёржали, — крізь замкненую браму
Пройшовши він, сияючи з'явивсь
В тюрмі, — так і мені, як всі надії
Утратила на поміч від людини,
З'явив ся тут із неба посланець.
І ти, колись слуга мій, — ти тепер
Слугою став небесному Отцеві;
Як ти схилявсь колись передо мною,
Так падаю до ніг тобі. (Стає навколішки).

Мельвіль (хрестячи її).

В ім'я

Отця і Сина і Сьвятого Духа!
Маріє, королево! чи своє
Спитала серце ти? Заприсягнеш ся
Казати правду перед Богом правди?

Марія.

Йому й тобі розкритє в мене серце.

Мельвіль.

Який же гріх твоє сумління знає
Відко́ли з Богом помирилась ти
В останнє?

Марія.

В серцю я знена́висть мала,
І пі́мстою палали в мене груди,
Я, грішниця; від Бога сподівалась
Прощення — й ворогови не прощала.

Мельвіль.

Чи вже пока́яла ся ти? чи справді
І щиро з Богом помиритись хочеш,
Се́й кидуючи сьвіт?

Марія.

Так са́ме щиро,
Як сподіваю ся, що Бог простить
Мене.

Мельвіль.

Який же ще у тебе гріх?

Марія.

Не злобою самою, а й любовю
Грішила я, ображувала Бога:
Я серце віддала тому, що зрадив,
Що присягу зламав, мене покинув.

Мельвіль.

Чи вже покаялась? від його серце
Твоє до Господа чи повернулось?

Марія.

Була найтяжча се борня мені, —
Я кинула бажання всі земні.

Мельвіль.

Який ще гріх твоє сумління чує?

Марія.

Кривавий давній гріх, що я в йому
Уже давно признала ся, — ізнову
Тепер, у час останньої покути,
Страшною силою мене він гнітить.
Безмірний гріх — я вбила чоловіка,
І віддалась спокусникови потім!
Я карами церковними всіма
Каралась тяжко й все нема спокою.

Мельвіль.

Який же неспокутований гріх,
Не казаний, душа твоє ще чує?

Марія.

Тепер ти знаєш всі мої гріхи.

Мельвіль.

Подумай: близько Той, хто віда все!
Згадай, як тяжко тих карає церква,
Що сповідаючись всього не кажуть!
Адже за гріх такий довічна смерть,
Бо се є гріх проти сьвятого духа.

Марія.

Хай так мене помилує Господь,
Як все, що знала, я собі сказала!

Мельвіль.

І лиходійство ти від Бога те
Ховаєш, що тебе за його люди
Карають? І нічого ти не кажеш,
Як з Бабінгтоном, з Паррі ти вчинила
Державну зраду? Ти за діло се
Тепер дочасньою вмираєш смертю, —
Невже й довічної за його хочеш?

Марія.

Я в иньшее життє іти готова,
Хрилин мине ще кільки — й стану я

Перед суддею, та скажу я знову:
Скінчила ся вже сповідь вся моя.

Мельвіль.

Розваж гаразд! Одурює бо серце.
Бо може ти двозначністю якою
Те слово обминула, що тебе
Обвинувачує воно, хоча
Замірами чинила ти злочинство, —
То знай: те око не одуриш ти,
Що може в душу нашу досягти.

Марія.

Я всіх царів благала, щоб мене
З ганебної неволі визволяли,
Але ні думкою, ні ділом я
Не важила на ворога життя.

Мельвіль.

То писарі твої неправду кажуть?

Марія.

Що я сказала — правда все. А їх
Хай судить Бог.

Мельвіль.

То ти на смерть ідеш
Упевнена, що ти єси невинна?

Марія.

За незароблену цю смерть хай Бог
Простить мені криваве діло давнє. я

Мельвіль (благословляє її).

То йди — і смертю ти його спокутуй!
Умри, як жертва чиста! Тільки кровю
Спокутувать ся гріх кривавий може.

Грішила ти з жіночої неси́ли,
Та лю́дської неси́ли пра́вий дух
Не відає у час преображення.
І вла́дою, що на́дано мені,
Вязати й визволяти, — осьві́дчаю
Тобі прощення від усіх гріхів.
Як віруєш, хай так тобі і буде!

(Подче їй гостю).

Візьми за тебе жéртвуване тіло!

(Бере келих із столу і, освятивши його, подає їй; вона не зважаєть ся брати і відхиляє його рукою).

Христову кров візьми, за тебе лігу!
Візьми! Тобі від папи ласка се.
У смертний час, вживи своє найвище
Священицьке, державне право ти!

(Вона бере келих).

І як тепер ти у земному тілі
Єднаєш ся таємниче із Богом,
Так ти і там, в Його небеснім царстві,
Там, де нема ні сліз, ані гріхів,
Преображéним янголом ясним
З'єднаєш ся із Господом на віки.

(Ставить келих. Чути гомін, — він накриває голову і йде до дверей. Марія зостаєть ся на-вколішках, тихо молячись).

Мельвіль (вертаючись).

Важку борню ще перебути мусиш.
Чи чуєш ся на силі не податись
У тій борні зненависти і злобі?

Марія.

Щоб знов вони вернулись — не боюсь:
Любов я й злобу Богу присвятила.

Мельвіль.

Так приготуй ся-ж Лейстера прийняти
Із Борлейфом, — уже вони ідуть.

Осьмий вихід.

Ті, що й перш. Борлейф, Лейчестер
та Павлет. Лейчестер стає оддалік, не зво-
дячи вгору очий. Борлейф, помітивши, що він
ізбентежив ся, стає проміж їм та королевою).

Борлейф.

Прийшов я, леді, щоб від вас почути
Останню волю...

Марія.

Дякую, мільорде!

Борлейф.

Бажає королева, щоб усе,
Що дозволя закон, вам ізробити.

Марія.

В духовниці моя остання воля;
Павлєтови її я віддала, —
Прошу про те, щоб віконати все.

Павлєт.

В тім певні будьте.

Марія.

Ще прошу я слуги
Мої усі без кривди відпустити
В Шотляндію, у Францію — куди
Піти вони самі вже забажають.

Борлєйф.

Як хочете, то так і буде все.

Марія.

Судилось тілови моєму тут
Не у посьвяченій землі лежати, —
То хай дозволять се, щоб вірні слуги
Ізвідси серце віднесли моє
У Францію до родичів моїх, —
Воно там завсїгди жило із їми.

Борлєйф.

Все буде так, як кажете. А ще?

Марія.

Перекажіть британській королеві
Як від сестри від мене привитанне.

Скажіте їй, що смерть мою я щиро
 Прощаю їй і каючись прошу
 Простить мені вчорашню образу.
 Нехай Господь продóвжить віку їй
 І у державстві щастє їй пошле!

Бор лє й ф.

Скажіть, роздумали ся може й поміч
 Ви від декана пріймете?

Марія.

Я з Богом

Вже помирилась. Пане Наулєте!
 Нехотячи, я вам багато зла
 Зробила: вашим старощам підпору
 Я відняла. Дозвольте сподіватись,
 Що згадувати будете про мене
 Ви без зненáвисти.

Павлєт (подає їй руку).

Хай Бог простить!

Йдїть з упокóем!

Девятий вихід.

Ті, що перш. Ганна Кеннеді та иньші
 жінки королевині вбігають, страх великий
 виявляючи; за їми входить шеріф з білою
 палицею в руці, а позад його, крізь відчинені
 двері видко збройних людей.

Марія.

Що там сталось, Ганно?
 А, час! На смерть вести приходить шеріф.

Зробило ся! Прощайте всі! Прощайте
[всі!]

(Жінки обнімають її з страшною тугою.
До Мельвіля):

Ви, панце, й ти, моя Кеннеді вірна,
В останню дорогу проведіть
Мене! Зробіть мені сю ласку, льорде!

Борлейф.

На се не маю волі.

Марія.

Як? Не хочуть
Вволить моє маленьке се прохання?
Я-ж жінка? Хто-ж мені в останнє поміч
Подасть? Не може бути, щоб сестра
Моя хотіла, щоб мій пол скривдіти,
Щоб доторкнулась мужеська рука
До мене?

Борлейф.

На поміст іти жінкам
Ніяк не можна: крики їх, ридання...

Марія.

Вона не буде плакати. Ручу ся,
Що Ганна витримає мовчки все.
О, будьте добрі, льорде! Перед смертю
Не розлучайте з Ганною мене, —
Бо на своїх руках вона в життя

Уносила мене, — хай і на смерть
Веде мене та любая рука.

Павлет (до Борлейфа):

Дозвольте се!

Борлейф.

Хай буде так!

Марія.

Тепер

На світі цім мені уже нічого

Немає. (Бере Росп'яте й цілує).

Мій Спасителю Христе!

Як на хресті простяг свої Ти руки,
Так їх — мене прийняти — простягні!

(Хоче йти; в цю хвилину очи її стривають
очи Лейстерові, бо, несамохіть іздрігнувшись,
як вона пішла, Лейстер глянув на неї. Вздрівши
його Марія, тремтить, коліна її трусять ся,
вона ось-ось упаде; але граф Лейчестер під-
хоплює її й держить. Вона який час дивить ся
на його поважно й мовчки, — він не видер-
жує її погляду; нарешті вона каже:)

Ви слова, графе Лейстере, свого

Додержали: мені подати руку,

Щоб вивести з темниці, — обіцялись

І — даєте!...

(Він стоїть побитий соромом. Вона каже далі
ласкавим голосом):

Так, Лейстере, не тільки

З рук ваших волю я хотіла мати, —

Ні, волю ту дорожшою зробити
 Мені ви мали. Поруч з вами я,
 Щасливая із вашого кохання,
 Зазнать життя нового сподівалась.
 Тепер, як покидаю я цей сьвіт,
 Щоб стати ся уже безтільним духом,
 Що байдужé йому земні бажання,
 Тепер без соромá признатись можу
 В своїй, уже подужаній, неспілі.
 Так прощайте-ж, льорде, і живіть
 Щасливо, як що можете! До двох
 Ви залицялись королев і щирим
 Погордували серцем, ви його
 Ізрадили, щоб гордее добути.
 Впадїть тепер до ніг Єлизаветї, —
 Дай, Боже, щоб на вас не впала кара!
 Тепер з цим сьвітом попрощалась я!

(Вона виходигь; перед нею шеріф, а з обох
 боків Мсльвіль та Кеннеді. Борлейф та Павлет
 ідуть позаду, а иньші, тужачи, дивлять ся
 в слід поки її видко, — тоді виходять двома
 иньшими дверима).

Десятий вихід.

Лєйчестер (сам вертаючись).
 І я живу ще? Можу жити ще?
 І не роздавить тут мене цей дах?
 Хіба нема й безодні, щоб істоту,
 У сьвіті найгадчійшу, поглинути?

Що я згубив! Яку відкинув перлу!
 Яке небесне щастє відіпхнув!
 Вона іде, преображений дұх,
 Я-ж мов присуджений тут застаю ся.
 Де-ж мій замір, що з їм сюди я йшов,
 Щоб серця голос задавить без жалю?
 Дивити ся, як голова її
 З померклими очима упаде?
 Чи поглядом своїм вона збудила
 У мене сором і своєю смертю
 В кайдани до кохання віддала?
 Ні, годі вже, недóлюде, тобі
 У жалощі жіночії вдаватись!
 З кохання щастє не тобі судилось!
 На груди панцир мідяній надїнь,
 І груди й чо́ло скелею хай будуть.
 Як хочеш ти не втратити здобутків
 З твого ганебного учинку, — ти
 До краю мусиш довести його.
 Цить, жалосте, і скамянїйте очи!
 Я хочу бачить, як умре вона.

(Зважливо йде до тих дверей, куди Марія вийшла, але не дійшовши спинаєть ся).

Даремно! Ляк пекельний обнімає
 Мене, — страшнóго бачити не можу,
 Не можу бачить, як умре вона!
 А, цить! Що там? Внизу там підо мною
 Ось зробить ся страшне, нелюдське діло.
 Я чую голосі... Геть звідси, геть!
 Геть звідтіля, де страх і смерть панує!

(Хоче вибігти в другі двері, але вздрівши, що їх замкнено, оступаєть ся).

Чи бог який тут прикував мене?
 Те мушу чути, що боюсь побачить?
 Деканів голос... умовля́ її...
 Вона спинилась... Молить ся спокійно —
 Ось тихо, зовсім тихо... Тільки чути,
 Як хлипають, жінкі ридають там...
 Її роздягнено... А, цить! Колоду
 Посунено... Навколїшки стає
 На подушку — вже голову кладе...

(Каже останні слова що разу з більшою безнадійною тугою і, трохи помовчавши, раптом починає тремтіти і падає зомлівши. Зараз же з низу чути невиразний гомін, що́ довго не стихає).

Одинадцятий вихід.

Друга сьвітлиця з четвертої дії.

Єлизавета

(виходить з дверей з боку; її хода й руки виявляють великий невпокій).

Нема нікого ще і звістки досі
 Ніякої! Чи вечора й не буде?
 Чи сонце не спинило ся на небі?
 І дожданнем мучитись і далі
 Я мушу? Чи зробило ся, чи ні?
 Того й того однаково бою ся, —
 Не зважу ся спитатись; не приходить

Ні Бóрлєйф, ні Лєйчєстєр, — їм обом
 Звєлїла вїконати прїсуд. Скоро
 Із Льондону поїхали вони, —
 То все зробилось: пущєно стрїлу,
 Вона лєтїть і вжє вона влучає.
 Хоча-б за сє збула сє я й дєржавї, —
 Нє можу я стрїли спїнить. Хто там?

Дванадцятий вихід.

Є л и з а в е т а. П а ж.

Є л и з а в е т а.

Ти сам вертаєш сє? А льорди дє-ж?

П а ж.

Льорд Лєйстєр та дєржавний скарбївни-
 [чїй...

Є л и з а в е т а (дуже нетєрплячє).

Ну, дє-ж вони?

П а ж.

Їх в Льондонї нєма.

Є л и з а в е т а.

Нєма? А дє-ж?

П а ж.

Того нїхто нє вїда!

У дєсьвїта обїдвє льорди швїдко
 І нїшком нá щось вїїхали з мїста.

Єлизавета (палко).

Я королева в Англії!... (Туди й сюди ходить дуже неспокійно). Піди
Поклич мені... Стривай!... Вона вже мер-
Нарешті прѳосторо мені на сьвітї! [тва.
Чого-ж тремчу? чого я так лякаюсь?
Мій страх у ямі вже, — і хто посьміє
Сказать, що се зробила я? Ні, в мене
Оплакать мертву стане сліз. І досї
Ти тут? Хай сєї-ж митї Девісон
Іде сюди! По графа Шрусбурї
Пішли... Та, ось він сам іде сюди.

Тринадцятий вихід.

Єлизавета. Граф Шрусбурї.

Єлизавета.

Витаю вас, лицарський льорде! Що
Ви скажете? Се щось важливе певне,
Коли приходите сюди так пізно.

Шрусбурї.

Велика королево! Дбавши щиро
Щоб славились твої діла, — сььогодні
Я був у Товерї, де Курль і Нав,
Марїїні ті писарї, сидять, —
Іще бо раз бажав я упевнитись,
Чи правду сьвідчили вони. Доглядач
Темничний був збентежений, бояв ся,

Все не хотів мене до їх пустити, —
 Аж поки я погрозами примусив.
 О, Боже правий, що я там уздрів!
 З скудовченим на голові волоссєм,
 З несамовитим поглядом, неначе
 Там мордували фурії його, —
 На ліжкови лежав Шотляндець Курль.
 І тільки упізнав мене безщасний,
 До ніг він кинув ся мені, кричав,
 Коліна обнімаючи мої,
 Звивав ся як червак передо мною,
 Голосючи, благав мене сказати,
 Що сталось з королевою його,
 Бо чутка, що присуджено на смерть
 Її, і в товерські льохі добігла.
 Як я сказав усе йому, додавши,
 Що через свідчення його вона
 Вмирає, — розлютований він скочив,
 Вхопив товариша, до долу кинув, —
 Бо божевілле сили додало, —
 І задавити намагав ся. Ледві
 Безщасного ми відняли у його.
 Тоді вже проти себе повернув
 Він лютість: груди роздирав собі
 І проклинав на всі некельні муки
 Себе й товариша і так казав,
 Що свідчив не по правді він, що ті
 Листи до Бабінгтона всі фалшиві:
 В їх він не те писав, що королева
 Йому казала, — спокусив його

Нав-лиходій зробити се. Він кинувсь
 Тоді лютуючи і вирвав геть
 Вікно й на улицю він став кричати, —
 Аж позбігав ся звідусіль народ, —
 Що він, Марїїн писар, той злочинець
 Який обвинуватив не по правді
 Її; що прókлят він, кривоприсяжник.

Єлизавета.

Ви кажете самі, — він божевільний.
 Слова-ж від божевільного нічого
 Ще не доводять.

Шрусбурі.

Так, але-ж самé
 Це божевільство вже багато важить.
 О, королево! Я тебе благаю:
 Не поспішайсь! Звели ще раз се діло
 Щоб переглянули!

Єлизавета.

Я се зроблю,
 Коли того бажаєте ви, графе.
 Не тим, щоб думала, що пери тут
 За по́спіхом недобре розсудили,
 Але щоб заспокоїти вже вас.
 Гаразд, що ще не пізно. Хай про нашу
 Честь королівську ніхто не сьміє
 І крихітки негарного подумать.

Чотирнадцятий вихід.

Девісон до тих, що й перш.

Єлизавета.

Де, пане, присуд, що я вчора вам
Дала?

Девісон

(страшенно здивований).

Той присуд?

Єлизавета.

Той, що вчора я
До схову вам дала?

Девісон.

Мені до схову?

Єлизавета.

Щоб підписала я його, хотів народ.
Я мусїла його вволити волю,
Я підписала з примусу і вам
Дала папір, щоб вигадати час.
Ви-ж знаєте, що я казала. Де-ж він?

Шрусбурі.

Віддайте, пане! Все бо відмінилось,
І розглядати меть ся справа знову.

Єлизавета.

Не думайте так довго! Де папір?

Девісон.

Ой, Боже мій! Пропаща я людина!...

Єлизавета

(швидко перепиняючи).

Не вже-ж ви, пане?...

Девісон.

Згинув я! Нема

Його вже в мене.

Єлизавета.

Що?

Шрусбурі.

О, Боже правий!

Девісон.

У Бóрлєйфа іще з учóра він.

Єлизавета.

То так ви слухаєтесь? Не звеліла
Хіба я вам, щоб берегти його?

Девісон.

Цього ти не веліла, королево.

Єлизавета.

Нікчемний: Завдаєш мені брехню?
Коли-ж веліла я віддати присуд?

Девісон.

Ти не сказала віразно, але-ж...

Єлизавета.

Мерзений! Сьмієш вияснять слова
Мої, своє криваве розумінне
Давати їм? Страшного лиха жди,
Коли з твого свавільного учинку
Нещастє станеть ся! Життєм заплатиш
За те! Дивіть ся, графе Шрусбурі,
Як тут на зло моє ім'я вживають!

Шрусбурі.

Я бачу... Боже мій!...

Єлизавета.

Що кажете?

Шрусбурі.

Як що своєю волею, без згоди,
Твої він насьміливсь це зробити,
То судять пери хай його за те,
Що він Єлизаветине ім'я
Зробив огидливим на віки вічні.

Останній вихід.

Ті, що й перш Борлейф, а на прикінці — Кент.

Борлейф

(схиляє коліна перед королевою).

Великій королеві довгі літа!

Всі ворогі її нехай загинуть,
Як Стюарт ся!

(Шрусбурі затуляє обличчє руками; Девісон
з відчаю ламле руки).

Єлизавета.

Скажіте, льорде, ви
Від мене смертний присуд узяли?

Борлейф.

Ні, повелителько, від Девісона.

Єлизавета.

Моїм імям дав Девісон його?

Борлейф.

Ні, не казав цього...

Єлизавета.

Ви-ж, не дізнавшись,
Яка моя єсть воля, поспішились
Зробити діло? Хоч той присуд правий
І світ не може докоряти нам,
Та ви не сміли милосердність нашу
Попереджати власними ділами, —
Тим вас прогонимо від себе ми.

(До Девісона):

Вас більша кара дожида, бо ви
Зробили більше, ані-ж мали права:
Вам звірене, що мусіли як сьвятість
Ви берегти, — віддати ви посьміли.

У Тóвер візьмуть хай його! Бажаю
 Я, щоб його осуджено на смерть.
 Мій чесний Тальботе! єдині ви
 З усіх моїх порадників правдиві
 Були, — так будьте-ж далі ви мені
 Проводирém і другом.

Шрусбурі.

Не жени

Своїх від себе найвірнійших друзів,
 Не куй в кайдани тих, щó задля тебе
 Так працювали й задля тебе-ж зараз
 Мовчать! — Мені-ж, велика королево,
 Дозволь тобі вернути сю печать,
 Що мав від тебе я дванадцять років.

Єлизавета (збентежена).

Ні, Шрусбурі, не мусите тепер
 Мене покинути!...

Шрусбурі.

Прости мене!

Занадто я старій, і немоцна́я
 Моя рука до діл твоїх новіх
 Не здужає печаті притискати.

Єлизавета.

Той, хто життє обратував мені,
 І покида мене!

Марія Стюарт.

Шрусбурі.

Зробив я мало, —
 Не міг бо я тобі обратувати
 Того, що є дорожче від життя.
 Живи, царюї щасливо! Ворог твій
 Вже мертвий: нічого тобі вже більше
 Боятись, ні на що тепер зважати.
 (Виходить).

Єлизавета

(до графа Кента, що входить).

Хай граф Лейчестер прийде!

Кент.

Льорд Лей-
 У Францію поїхав кораблем. [честер

(Єлизавета перемагає себе і вдає спокійну. За-
 віса спадає).

Помилки друкарські.

Стор. 6, вірш 1 з гори треба так:

Геть, незвичайний, звідси! Таємниці

Стор. 8, вірш 5 з гори треба так:

Й тії дрібниці — дзеркала нема!

Стор. 8, вірш 11 з гори треба так:

І лютню — й ту ви відняли у неї!

Стор. 9, вірш 2 знизу треба так:

Хай Бог її боронить! — ізмогла

Стор. вірш   замість: треба:

12 4 з гори Узрить   Уздрить

16 2 знизу Що край   Що вкрай

Стор. 17, вірш 5 знизу треба так:

Моліть ся, щоб гріхи вам Богпростив.

Стор. вірш   замість: треба:

22 11 знизу збавлював   зваблював

32 3 з гори В вашім   У вашім

— 10 знизу і ще   іще

40 6 з гори то він   то й він

41 1   „   суду   судá

44 15   „   такі льорди   такі тільорди

49 9   „   сьвідчили на   сьвідчили

вони на

72 2 знизу И про жіно-   Й про жіно-

чую   чую

78 3 з гори буля   булля

82 9   „   поради   порад

83 10   „   пізнали   дізнали

- Стор. вірш   замість: треба:
 83 1 знизу И звеліти   Й звеліти
 85 4   „   треба так: На мене здайся ти!
 Стор. 107 знизу після слова: Лейчестер до-
    дати: (жваво)
- Стор. вірш   замість: треба:
 112 11 з гори потрохи   потроху
 — 6 знизу там   тим
 113 1 з гори та   то
 124 після віршу 10 з гори треба не . але ,
- Бік вірш   замість: треба:
 124 13 з гори підпалював підпалює
 127 8 знизу із нею   до неї
 130 після віршу 2 з гори до слова Марія до-
    дати: (ще не тямлячи себе)
 132 вірш 6 з гори зам.: Бо треба: Та
 140 та 141 — не так як треба частки віршів
    поставляно
 142 після віршу 6 й після Мортімер треба
    додати вірш:
    Жене тебе, безщасну, люта доля
- Стор. вірш   замість: треба:
 149 1 з гори імовірний   імовірній
 151 3 знизу вислухати   ви слухати
 152 8 з гори треба при кінці додати: знову
 153 9   „   вартовим   вартовими
 158 10 „   Розваж   Зваж
 159 6   „   говоритиви?   говорити ви!
 162 2   „   портрета і   портрета й
 167 1   „   Ні   Ні,
 170 4   „   Поважилися   Наважилися
 173 5 знизу треба так: У їй, зненависти
    твоєї жертву
 178 3   „   більш   і більш
 180 5   „   нечайно   негайно
 185 4   „   коли   коли і
 186 4   „   Чи вас   Чи вас я

Стор.	вірш	замість:	треба:
194	рядок 3 з гори	ставить	становить
195	після слів Шестий	вихід зам.	діядеми
		треба:	діядема
195	3 знизу	оттоді	оттоді-б
199	після в. 14	руку	руки
206	10 з гори	собі	тобі
208	7 „	І владою	Я владою
—	в кінці рядок 3 знизу	замість:	ставить
		треба:	становить
209	3 з гори	зненависти	зненависті
212	1 „	треба викинути	друге всі
—	7 „	Я-ж жінка?	Я-ж жінка!
216	4 „	спинилась	спинила
—	5 знизу	неспинило	се спинило

